
WILSBESCHIKKINGEN

OPBOUWWERK VAN DE HAND VAN WIL VAN DE LEUR

Harry Broekman

Joyce Hes

Peter Voogt

Koos Vos

GRADUS HENDRIK STICHTING DEN HAAG

Uitgever Dr. Gradus Hendriks-stichting
Prinsegracht 51
2512 EX Den Haag
Telefoon: 070-3804431
Fax: 070-3809973
E-mail: info@opbouwwerk.nl
Web: www.opbouwwerk.nl

Omslag en layout:
Drukwerk: Macula, Boskoop/Nijmegen

®

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en / of openbaar gemaakt door middel van druk, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke andere wijze ook en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Lambert Mulder

5

Inleiding

Harry Broekman

Hoofdstuk 1

Wil van de Leur : Een Biografische Schets

Joyce Hes

Hoofdstuk 2

Wil's opvattingen over opbouwwerk samengevat

Harry Broekman en Koos Vos

Hoofdstuk 3

“Het stapeltje Van de Leur”

Peter Voogt

Hoofdstuk 4

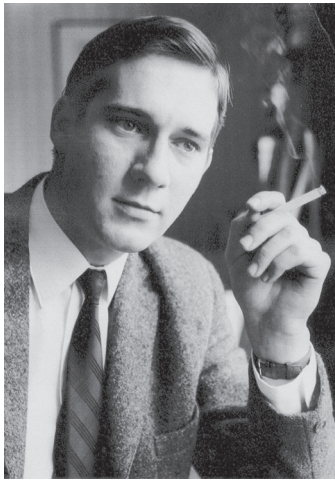
Opbouw van het opbouwwerk door Wil van de Leur in het licht van dissertaties van Dijkstra en Dozy, uitmondend in een beschouwing over een toekomst van het werk

Harry Broekman en Koos Vos

Bijlage Instituties

Lijst van publicaties van W. van de Leur

“Er hoeven geen vormen van indirecte democratie (wijkraden e.d.) bij te komen, maar vormen van directe democratie moeten een plaats krijgen. Ver-tegenwoordigd is elke burger genoeg, vooral v er; tegenwoordig-zijn kan de burger te weinig en d at is het probleem.”

Voorwoord

Lambert Mulder

Een vriendenboek: wat moet je verwachten ? Een saluut met verhalen, een eerbetoon, iedere vriend kiest een eigen rode draad, de betrokken held kan geen antwoord geven. Zo laat een Liber Amicorum zich vaak lezen. Dit boek is anders en behoeft daarom wel enige toelichting.

7

Het komt eerst en vooral voort uit de behoefte nog eens gezamenlijk voor ogen te krijgen wie en wat we verloren hebben bij Wil's overlijden. De stemmen die klinken in de biografie geven daarvan een authentieke proeve, en ieder die hem persoonlijk heeft meegemaakt kan zijn eigen beeld daaraan toevoegen.

Toch wil deze bundel het brengen van een saluut overstijgen. Er tekent zich in Nederland namelijk een paradox af tussen de grote interesse voor een opbouwkundige wijkaanpak en de institutionele neergang van de beroepstak opbouwwerk. Gezien de centrale positie van Wil van de Leur krijgt zijn voortijdig verscheiden in dit proces een welhaast symbolische betekenis: het einde van een tijdperk.

De opzet van deze bundel is echter zodanig dat er een impuls wordt gegeven aan het opheffen van een vacuüm. Een vacuüm inzake perspectief voor de werksoort. Deze impuls wordt door de auteurs ervaren als het beste tribuut wat zij in de geest van hun 'meewerkend voorman' kunnen opleveren. Wil van de Leur, tot 2007 directeur van het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO), zag zijn naderende pensionering als aanleiding om zijn ervaringen en geschriften gedurende zijn lange loopbaan in het opbouwwerk opnieuw te ordenen en in de context van de actuele ontwikkelingen te plaatsen. Om op deze wijze bij te dragen aan reflectie op de werksoort, reflectie die in de achterliggende jaren te weinig aan bod was gekomen. Helaas hebben zijn ziekte en te vroege dood de uitvoering van deze zoektocht naar hedendaagse antwoorden vanuit de traditie onmogelijk gemaakt. De auteurs, die nauw met hem hebben samengewerkt, stonden een boek voor ogen waarin het voornemen van Wil alsnog vorm krijgt.

Joyce Hes heeft allereerst gezorgd voor een biografische schets of portret.

Ze heeft daartoe een elftal personen geïnterviewd, (naast zijn vrouw Ineke), die verder allen bepaalde periodes - die heel lang konden zijn - met Wil hebben samengewerkt in zeer uiteenlopende situaties. Het is een boeiend verhaal geworden, vooral door de schrijfstijl die haar zegslieden vaak letterlijk volgt in hun herinneringen. In Wil's levensloop fascineert deze combinatie van een bevlogen mens die zijn sporen trekt door een maatschappelijke ruimte, vol uitdagingen en risico's. En die steeds de grenzen van de 'community organizing' wil opzoeken en daar meestal ook de kans voor krijgt. In de literatuur doet vaak de metafoor van de professional als kunstenaar de ronde. In de biografische schets zijn veel aanwijzingen te vinden voor Wil's ambitie en talent om platforms te bouwen waarop hij zijn creativiteit kon inzetten.

8

Het tweede, door Harry Broekman en Koos Vos geschreven hoofdstuk, stelt de vraag door welke opvattingen over opbouwwerk Wil werd geleid. Het gaat over zijn mensbeeld, zijn maatschappijbeeld en zijn opvatting van methodisch opbouwwerk. Voor het mensbeeld stonden kansarme, achtergestelde mensen centraal, maar ook moest ieder ander een heilzame samenleving kunnen ervaren die maakbaar is. Achterstelling is vooral een kwestie van actuele omgangspatronen van instituties, Wil houdt ze verantwoordelijk voor het kleinhouden van de gewone man of vrouw. Opbouwwerk is een manier om tendensen tot verafhankelijkheid te doorbreken. Op verschillende schalen kunnen werken is daarbij het strategisch concept. Daarvoor is een geschikte positie, een non-sectorale uitvalsbasis nodig. Het gaat om het vermogen om groepen te ondersteunen, maar ook om nieuwe voorzieningen en diensten van de grond te trekken. Een cruciaal uitgangspunt is: 'process oriented and issue indifferent', ofwel de werker kan in principe op alle beleidsterreinen werkzaam zijn. De beschikkingsmacht over hun eigen leven moet toenemen bij debetrokken burgers. Opbouwwerk impliceert veelal een combinatie van horizontaal en verticaal werken: zelforganisatie en pleitbezorging. Het gaat om het bieden van ondersteuning en werken aan sociale infrastructuur.

In een derde artikel inventariseert Peter Voogt de nalatenschap van Wil van de Leur in termen van de organisatorische en institutionele infrastructuur waarmee hij gewoon was te werken. Om zo'n inventarisatie te maken zijn drie goede redenen: het eert Wil als practicus, een fors deel ervan bestaat nog, en het kan van belang voor het professionele opbouwwerk zijn om ze (in deze of andere vorm) te behouden. Voogt gaat eerst in op de wijze waarop Wil omging met deze infrastructuur, zijn motieven en instrumentele noties daarbij en welke ontwikkelingen in de loop der tijd te traceren vallen. Het grootste deel van deze instituties was en is gericht op versterking van de beroepsgroep opbouwwerk. Een ander deel is gericht op versterking van de doel-groepen: burgers die door samen-

werking hun autonomie vergroten. Zoals een zakenman in de weer is met BV's, zo was Wil in de weer met Stichtingen, Verenigingen en andere organisatievormen. Voogt telt er ruim 20. Wil's streven ermee was om de maatschappelijke erkenning van het opbouwwerk te vergroten, met name onder bestuurders en dus de subsidiegevers. Voogt: 'in de wereld van subsidies, bestuur en lobbyen was Wil thuis als betrof het zijn natuurlijke habitat'. In 2001 ontstond de Beroepsorganisatie van Opbouwwerkers. Wil dacht aan versterking van professionalisering, maar zonder een opleidingsmonopolie en zonder autonomie op grond van uitzonderlijke kennis.

In de vierde bijdrage wordt groei en bloei van de werksoort tegen het licht gehouden via twee proefschriften over met name de professionalisering van het werk: dat van Dijkstra in 1989 en van Dozy in 2009.

Bovendien wordt er in dat artikel van Broekman en Vos naar de toekomst gekeken via het onderscheiden van drie ideaaltypische vormen van opbouwwerk anno 2009.

Dijkstra maakt in 1989 een eerste balans op: opbouwwerk wordt afgebeeld als een beroep dat in principe tamelijk autonoom is, maar dat een consistent wetenschappelijk referentiekader en eigen beroepscode mist. Dozy spreekt nadrukkelijk van een neergang van de werksoort.

Broekman en Vos relativieren verschillende door Dozy gesignaleerde tekortkomingen in en rond het opbouwwerk, als deels een kwestie van interpretatie. Voorts, terwijl Dozy vooral werkt met intermediaire variabelen, die naar verondersteld een beroep sterker maken, wijzen de auteurs op de rol van onafhankelijke variabelen, die samenhangen met conjunctuur en tijdgeest.

Hoe kon Van de Leur c.s. oproeien tegen de versnipperende besluitvorming na de decentralisatie? Of tegen de fixatie van opbouwwerk richting achterstandsgroepen? Reeds Peper wees er in 1972 al op dat het opbouwwerk concurrent ging worden van de lokale politiek. Het opbouwwerk kwam in een soort tangbeweging terecht tussen landelijke macrovariabelen en de 'hete adem in de nek van de lokaal politieke regie'.

Tot zover de reconstructie van een neergang, die de vraag oproept hoe de lijnen kunnen lopen naar een voortgang. Hier komen de auteurs meer zelf aan het woord en kantelt de tekst.

Waar het gaat om het vasthouden aan zijn ideaal van opbouwwerk 'is Wil gestorven in schoonheid'. Maar nu is de opgave: hardop nadenken over het vervolg zonder hem.

Als uitgangspunt geldt (nog steeds): de niche van het opbouwwerk is 'participatiebevordering door mensen te organiseren'. Voor wie het wil betalen, zorgt de opbouwwerker voor een relevant, democratisch collectief van burgers dat zich aan een bepaalde, maatschappelijk gewenste (opbouw/ontwikkelings-) taak wijdt, in samenwerking met relevante instituties. De toekomst van het vak ligt volgens Broekman en Vos in het uitbouwen van een sociale technologie en het zich sterker verbinden met

een naar democratisering en burgerschap strevende elite. De opgave is om als leverancier van diensten betrouwbaarder (dat is trefzekerder, voorspelbaarder) te worden. De werker wordt in deze visie meer en meer één van de vele varianten van de tableau de la troupe. Het hoofdstuk eindigt met een ideaaltypische tabel waarin drie actueel mogelijke typen van opbouwwerk worden afgebeeld:

- onafhankelijk (ideeel) opbouwwerk (gesubsidieerd, non-sectorale stichting)
- ingebouwd opbouwwerk (plek op de begroting, loondienstverhouding)
- aangeplakt opbouwwerk (per contract via offerte, ad hoc ingehuurd).

10

De auteurs vatten samen: overleven betekent thans: de diversiteit van het beroep uitbuiten. Aan de lezer is nu om dit betoog grondig op zijn argumentatielijnen te volgen en voor zichzelf te wegen.

De bundel sluit af met een tweetal uiterst nuttige bijlagen waarvoor veel werk is verzet. In de eerste wordt het gehele veld van 'instituties' in kaart gebracht waar Wil mee gelieerd is geweest. Het gaat hier om het leveren van achtergrondmateriaal bij de vier hoofdstukken.

De tweede bijlage bevat een lijst van de voornaamste externe publicaties van Wil van de Leur over de periode 1965 tot 2006.

Ter afsluiting enkele persoonlijke gedachten:

- Het is goed om in lange barre tijden een maat te hebben.
Wil was zo'n maat.
- Als agogisch natuurtalent was hij wars van agogisering.
- Als kunstenaar werkte hij niet aan opvolgers.
- Wil laat geen gat na maar ruimte die verkend moet worden.

Lambert Mulder, maart 2009.

Inleiding

Harry Broekman

Aanleiding en opzet

Winter 2006/2007 werd Wil van de Leur plotseling ernstig ziek. In de zomer daarop overleed hij op 28 juni. Het snelle en ingrijpende verloop van de ziekte maakte in ieder geval twee plannen van hem onmogelijk. Weer publiceren en als 'vrije jongen' projecten adviseren. In de consultancy praktijk die hij voor zich zag, zou hij weer ideeën opdoen en ideeën spreiden. Maar hij wilde ook weer schrijven over het vak, opnieuw reflecteren over de theorie en praktijk van het eerstelijns opbouwwerk. De laatste jaren was hij daar weinig aan toe gekomen, afgeleid als hij werd door bezuinigingen, reorganisaties en te veel overleg. Er was geen tijd om de balans op te maken, te bezien wat het opbouwwerk voor belofte inhield aan het begin van een nieuwe eeuw. Het was hem uiteindelijk niet vergund zo'n slotakkoord aan zijn carrière toe te voegen.

Direct na zijn overlijden belde ik met Koos Vos, Peter Voogt, Joyce Hes en Fenny Gerrits om te vragen of zij mijn analyse van de situatie deelden.. Hij is weg, maar ook zijn 'toko' het Landelijk Centrum Opbouwwerk werd recent ontmanteld. Ondertussen is er wel behoefte aan intellectueel leiderschap in het opbouwwerk: praktijkmensen zoeken koers en richting, het zijn voor hen verwarrende tijden. Kort en goed: we moeten de bijdrage van Wil aan theorie en praktijk nu duidelijk maken. De 'geestelijke erfenis' van Wil zal bij uitstek het denken, discussiëren en doen van opbouwwerkers kunnen stimuleren.

We werden het snel eens en besloten een boek te maken waarin de opvattingen van Wil 'gearresteerd' zouden worden. Dat is: opgespoord, vastgelegd en geprepareerd, op een manier dat anderen er op voort kunnen bouwen. Wat ons voor ogen stond was geenszins een heldendicht, noch louter geschiedschrijving, evenmin een diepgaande dissertatie. We willen duidelijk maken dat Wil bij uitstek de brug vormt tussen de traditie - zoals gepersonifieerd door Jo Boer en door haar geboekstaafd in 1969 - en de toekomst van het vak. Wil's denken en zijn stellingnames in debatten, vormen een voortreffelijke ondergrond om de positie en 'body of knowledge' van het opbouwwerk nu te herijken.

We concludeerden dat er drie accenten in het boek gelegd zouden moeten worden. 1) Het opsporen en toegankelijk maken van 'basismateriaal'. 2) Een eerste duiding te bieden van zijn denktrant. 3) Een referentiekader bieden om zijn denken en doen in perspectief te zetten, kijkend ook naar uitdagingen die thans op het beroep van opbouwwerker af komen. We verdeelden het werk en hielden als redacteuren nauw contact over de vorderingen. Na zo'n vijf vergaderingen werd eind februari 2009 het tekstgeheel door het redactieteam goedgekeurd. De bovengenoemde accenten vinden nu hun weg in vier hoofdstukken, een bijlage en een lijst van 141 publicaties van Wil.

Dank

Ineke van de Leur en hun dochter Manon waren van meet af aan betrokken. Zij ontsloten het werkarchief thuis van Wil voor ons, gaven veel informatie, hielpen bij het duiden en checken van andermans informatie, stelden foto's uit privé bezit beschikbaar en assisteerden op vele andere manieren.

We hopen - en verwachten ! - dat dit boek die voortreffelijke en blijvende hulp waard blijkt te zijn.

Prof. Lambert Mulder werd bereid gevonden om een voorwoord te schrijven, uitgaande van zijn decennialange betrokkenheid bij Wil's werk en hun gezamenlijk passie voor kwaliteit en vakontwikkeling. Lambert Mulder is emeritus hoogleraar Andragologie bij de Rijks Universiteit Groningen en tevens kerndocent bij het Landelijk Expertisecentrum Sociale Interventie te Utrecht. Dank Lambert en excuus voor de hogedrukpan waar we je in plaatsten door pas op het allerlaatste moment met de definitieve stukken te komen.

Drs. Fenny Gerrits is van meet af aan betrokken geweest bij de voorbereiding in de dubbelrol van enerzijds jarenlang medewerker van Wil van de Leur bij het LCO, anderzijds als penningmeester van de Gradus Hendriksstichting. Door onvoorziene omstandigheden lukte het haar niet om tekstbijdragen te leveren of alle vergaderingen van het team bij te wonen. Evenwel, mede dankzij haar pleit vonden we in het bestuur van de Gradus Hendriksstichting een bondgenoot: een subsidie van die stichting bood de kans om researchkosten te maken. Heel hartelijk dank hiervoor.

Doorslaggevend bij het op de rails zetten van dit project, bleek de toezegging van Prof. Hans Boutellier, directeur van het Verwey-Jonker Instituut, om substantieel bij te dragen aan de boekdrukken. Dank hiervoor onzerzijds.

Individueel bood drs. Ad Raspe, ex medewerker van NIMO en Verwey-

Jonker Instituut, research assistentie. Ad had jarenlang trendrapportages voor Wil verzorgd en bleek direct bereid om te helpen bij het doorploegen van die 141 publicaties van Wil. We zijn Ad zeer erkentelijk voor zijn hulp op een strategisch belangrijk moment in het proces.

Joyce Hes interviewde 11 personen die met Wil tijdens zijn carrière hadden samengewerkt. De lijst met namen staat in Hoofdstuk 1, die dupliceren we hier niet. Wel op deze plaats vast een woord van dank van Joyce namens de redactie. Jullie verschaften de basis voor het hoofdstuk!!!

Dank tenslotte aan Bernard Korfker van de firma Capae te Scheveningen, voor de sponsoring van kopieerwerk tijdens de researchperiode.

13

De redacteurs

Dr. Joyce Hes studeerde rechten en promoveerde in 1981 op een proefschrift over de leemte in de eerstelijns rechtshulp. Zij was o.a. voorzitter van de Coornhert Liga en schreef voor de Harmonisatieraad Welzijn het advies over achterstandswijken: 'Wijken onder druk'. Zij heeft 15 jaar met Wil samengewerkt, onder meer in projecten rond de Moedercentra en het Buurt Interventie Team Zwolle.

Drs. Peter W. Voogt (1953), socioloog, ontmoette Wil voor het eerst in 1995, werd door hem gevraagd om een productie over De Kleine Coöperatie te verzorgen en daarna voor meerdere onderdelen van het project Weven aan Samenleven. Startte in 1980 een bureau voor onderzoek, beleidsadvisering en projectontwikkeling in de sociale sector. Verzorgde diverse publicaties over stedelijke problematiek en beleid (w.o. sociale vernieuwing en het opbouwwerk).

Dr. Koos Vos (1939), sociaalpsycholoog, leerde Wil kennen toen hij in de tweede helft van de jaren zeventig onderzoek deed naar de probleem-projectmethode (ppm). Daarna maakte hij Wil mee als bestuurslid van het NIMO, verleende hand en spandiensten aan Wil bij de vorming van het Landelijk Platform Opbouwwerk (begin jaren tachtig) en maakte deel uit van het College van Advies en Toezicht Opbouwwerk in de jaren 2001 – 2006.

Dr. Harry Broekman (1947); psycholoog, maakte kennis met Wil in Leeuwarden toen hij als wet. medewerker van de RUG de besluitvorming rond de sloop van de Linneausstraat evalueerde(1977). Daarna werkte hij met hem samen als zelfstandig gevestigd onderzoeker / publicist rond publicaties als Handboek Opbouwwerk (1991) en Professioneel Opbouwwerk (2000). Beide uitgaven van de Gradus Hendriksstichting, te Den Haag.

Wil van de Leur: Een biografische schets

Yoyce Hes

Inleiding

In deze biografische schets van zijn werkzame leven willen we de lezer kennis laten maken met Wil van de Leur, wie was hij, welke dingen vond hij belangrijk, wat wou hij bereiken en op welke wijze deed hij dat? Misschien de belangrijkste vraag: Waarom heeft hij zich zijn hele werkzame leven zo voor het opbouwwerk ingezet? Volgens Mulder was Wil zelfs 'de belichaming van het Nederlandse opbouwwerk'. Tegelijkertijd was hij een bescheiden mens. Als Wil officieel afscheid van het werk had genomen, dan zouden daar honderden mensen naar toe zijn gekomen. Daar zou hij van gegruwd hebben. Hij wou zo'n oploop voor hem alleen helemaal niet. Zijn ideale apotheose was verdwijnen zoals Bilbo in de Ban van de Leur bij zijn afscheidsfeest.

Om dit portret te kunnen maken heb ik, behalve zijn vrouw Ineke, 11 mensen geïnterviewd met wie Wil in uiteenlopende tijdvakken een werkrelatie onderhield. Uit die interviews kwamen verschillende dingen naar voren, maar er waren ook opvallende overeenkomsten. We vermelden hier in welke functie zij Wil kenden.

Men is het er over eens dat hij een man met visie was. Hij kon die visie ook implementeren naar de praktijk. Hij gaf anderen instrumenten om er wat mee te doen en genoot dan van hun succes. Hij liet zich nooit ergens op voorstaan en kwam altijd met een inhoudelijk verhaal.

Dit jaar is het zgn. Darwin jaar. Er is veel te doen over Darwin en zijn opvattingen, maar wat we in elk geval kunnen zeggen is dat Darwin beschikte over de gave uiteenlopende zaken met elkaar in verband te brengen, een verband dat anderen niet zo gauw zouden leggen en daarin school zijn genialiteit. Men noemt die gave: 'consilience'. Wil beschikte ook over een dergelijke 'consilience', je zou het ook creativiteit kunnen noemen en een uitermate brede belangstelling. Hij las alles wat los en vast zat en haalde daar ook onverwachte ideeën uit. De inmiddels beroemdste opbouwwerker ter wereld is president van Amerika geworden en Darwin heeft het met zijn 'consilience' als wetenschapper toch ook

ver geschopt.

Waarom ging Wil de politiek niet in of werd hij bestuurder of misschien één van die goedverdienende consultants bij een belangrijk adviesbureau? En waarom is hij niet in de wetenschap gegaan? En heeft daar een mooie carrière opgebouwd? We hebben het hem niet gevraagd en kunnen het hem niet meer vragen, maar we hebben wel wat antwoorden gekregen van hen die hem goed hebben gekend. Hij was niet uit op gewin of status voor zichzelf. Wil was één van de misschien verouderde soort mensen die het maatschappelijk belang om een samenleving te helpen opbouwen waarin het goed samenleven is, niet alleen voor een elite maar juist ook voor mensen aan de zgn. onderkant, voorop stelde en zijn ambities in dienst stelde van dat doel. En dat betekende ook dat hij afzag van een wetenschappelijke carrière en zelfs een wetenschappelijke opleiding omdat hij vreesde dat hij zich daarmee ook zou verwijderen van de doelgroep voor wie hij het 'deed'¹.

Levinas heeft in zijn studie *De totaliteit en het oneindige* een kritiek geschreven op de westerse moderne filosofie en hetzelfde geldt voor de wetenschap, nl. het risico dat de mens 'object' van het denken wordt. En Wil was juist een man van het belang van het subject, van het autonome individu. Wil geloofde in 'de kracht van mensen', niet in ideologieën, of in systemen of technologieën en dat maakte hem uniek, zeker voor deze tijd.

We zullen nu door zijn werkzame leven wandelen, waarbij we meteen aantekenen dat Wil misschien ook door zijn bescheidenheid het niet vaak of graag over zichzelf had.

Periode Sociale Academie en stage Philips: portret werkende jeugd

Wil van de Leur werd op 1 juni 1944 geboren in een middenklassegezin in Maastricht. Hij was oudste van drie kinderen. Wil ging naar de basisschool in Maastricht en doorliep de MULO in Eindhoven. Na de MULO ging Wil bij Philips werken, - naar verluid - op een afdelingspostkamer annex bedrijfsbibliotheek; en daarnaast studeerde hij voor het HBS staatsexamen dat hij in korte tijd wist te behalen. Dit diploma was toen nodig om toelating te krijgen voor de Sociale Academie. Als jongeman van 19 jaar in 1963 ging hij aan de Sociale Academie in Eindhoven de opleiding cultureel werk, specialisatie opbouwwerk, volgen. Op de Academie ontmoette hij zijn vrouw Ineke die hem tot zijn dood zou blijven volgen. Zij krijgen in Leeuwarden een dochter: Manon.

In Eindhoven zat hij o.a. in de redactie van de Academiëkrant, deed mee met de werkgroep theater en volgde tevens de parttime opleiding journalistiek in Nijmegen. Zijn keuze voor het cultureel werk had te maken met de breedte ervan. Die trok hem aan en dan kon je altijd nog verder

zien. De specialisatie opbouwwerk beviel hem al meteen goed. Voor de academie schreef hij een scriptie, waarin hij de vrijetijdssituatie van de ongeschoolde werkende jeugd portretteerde. Via familie van hem kwam hij bij Philips als stageplaats terecht, waar men hem gelegenheid gaf en ook ondersteunde om onderzoek te doen. In de eerste helft van zijn stagejaar, hij was toen 23 jaar, begon hij aan zijn empirisch onderzoek. Hij benaderde 1123 jongens en meisjes van 15 tot en met 19 jaar via de zgn. 'levensscholen' in Eindhoven en Den Bosch. Zijn conclusie was dat het een groep betreft die niet de aandacht en begeleiding krijgt die ze nodig heeft, terwijl een ander deel van de jeugd die het qua milieu en aanleg veel gemakkelijker zonder kan stellen, die aandacht wel krijgt. Waarom krijgen jongeren het beter naarmate ze het toch al beter hebben, die vraag stelde hij zich ?

Typerend voor Wil waren ook toen al zijn betrokkenheid bij een groep die het minder heeft, zijn oog voor de kansen die je als samenleving zou kunnen creëren voor een dergelijke groep jongeren en zijn gevoel voor onrechtvaardigheid.

De Leeuwarder periode en het 'gezicht' van het opbouwwerk

Wil van de Leur is bij velen bekend vanwege de grote impact die hij op het opbouwwerk en het gezicht van het opbouwwerk had, in zijn Leeuwarder periode.

Toen hij eindexamen deed op de Sociale Academie werd hem door de examinerator gevraagd of hij het opbouwwerk in het Noorden wou gaan opzetten. Dat was in juli 1967. Extra aantrekkelijk werd het hem gemaakt omdat erbij werd vermeld dat er sprake zou zijn van een urgentieverklaring binnen de gemeente Leeuwarden zodat hij uit militaire dienst zou kunnen blijven. Juist dat laatste gaf de doorslag want Wil wou bijzonder graag uit dienst blijven in die tijd. Hij kreeg echter geen vrijstelling maar uitstel, een uitstel dat tenslotte een afstel is geworden. Pas na 5 jaar kreeg hij de uiteindelijke vrijstelling, tegen die tijd was hij er helemaal gesetteld en had zijn vrouw Ineke er inmiddels ook een baan gevonden, een jaar later dan hij in 1968.

Eén van de vragen die je hem nu zou willen stellen is: waarom wil juist een zoon van een vader die als ambtenaar bij Defensie werkzaam was zo graag uit dienst blijven? Had dat iets te maken met het fenomeen dat een banketbakker zijn eigen taartjes afraadt of helemaal niets? Helaas we zullen het met gissingen moeten doen. Zijn vader overleed ook voordat we het hem konden vragen.

Op 2 oktober 1967 toen Wil net in Leeuwarden zat, krijgt Ineke een brief van hem, waarin hij zegt: "Vandaag heb ik al veel gezien. Het werk hier is een puinhoop, maar daar kan aan gewerkt worden. Hij vestigt zich

in de Jan Evenhuisstraat (kantoor plus woning) en later op de Emmakade.

In de 11 jaar tot november 1978 heeft Wil zich op verschillende manieren verdienstelijk gemaakt in Leeuwarden. Ik wil hier een onderscheid maken tussen:

De organisatiekant van het opbouwwerk en het welzijnswerk;

Het 'gezicht' dat hij het opbouwwerk gaf als een niet te onderschatten factor bij de feitelijke realisatie van de kracht van de bewoners(stem) tegenover bestuurlijke plannemakerij;

Daarna zal ik nog ingaan op zijn 'stijl' van organiseren en beïnvloeden.

De organisatie van het opbouwwerk'

Voor het buurtwerk was er een Stichting Centraal Orgaan voor buurt en jeugdwerk Leeuwarden (COL). Drie buurtwerkstichtingen werkten daarin samen. Eén van deze was de stichting Wielepolle, gesticht door de gemeente, waar de focus lag op opbouwwerk in bijzondere situaties. Alle drie doen ze iets aan jeugd- en buurtwerk. En dan zijn er nog de levensbeschouwelijke centra voor voor jeugd- en jongerenwerk. Het is nog de tijd dat 'een jongere een probleem kan hebben maar zelf geen probleem is'. (Leeuwarder Courant, 30-1-1999)

Net in Leeuwarden ging Wil samen met Wilfried de Pree (PvdA) en Matthieu de Greef (Groen Links), beiden raadslid, werken aan een nota over hoe die structuur van het welzijnswerk en het opbouwwerk eruit moest zien dat wil zeggen meer samenhang kon vertonen. Onder invloed van Wil verdween het jeugdwerk uit het pakket van het COL, dat voortaan het Centraal Orgaan Leeuwarden heet. Er komen een Instituut voor Algemeen Maatschappelijk werk en één voor Sociaal Cultureel Werk. Daarnaast was er dan nog apart jongerenwerk . De Culturele Raad hadden ze in die tijd eigenlijk weg willen schrijven, maar Wil wilde geen extra vijanden creëren waar dat niet nodig was. Dat was kenmerkend voor Wil's stijl van opereren.

Het gezicht van het opbouwwerk

Begin jaren '70 zijn er twee wapenfeiten te noemen, waaraan de naam van Wil van de Leur is verbonden en die beide sterk hebben bijgedragen aan het 'gezicht' van het opbouwwerk. Stadsvernieuwing en het werk van de Werkplaats Opbouwwerk Noord Nederland.

Stadsvernieuwing

Wil zorgde zowel inhoudelijk als ook qua (overleg) structuur voor een grote(re) rol voor het opbouwwerk doordat de Transvaalwijk, toen nog Rengerswijk geheten onder Wil's bezielende leiding de eerste echte stadsvernieuwingswijk werd in Nederland, waar bewoners zich met succes en met begeleiding van het opbouwwerk verzetten tegen de a.s sloop. Van de Leur put voor de Transvaalwijk uit een rijke bron van stagiaires van de Technische Hogeschool Delft en de Rijksuniversiteit Groningen. Hij legde contact met Lambert Mulder, toen hoofdmedewerker andragogie en samen zorgden ze voor de begeleiding van het project door een interdisciplinair team.

De Transvaalwijk is volgens Mulder een klassieker geworden. Bussen Randstedelingen komen persoonlijk kennis nemen van dit wonder, waar met inschakeling van de bewoners de wijk een metamorfose heeft ondergaan en de bewoners zelf ook sterker uit de strijd zijn gekomen. Het was een overwinning op het politieke establishment, maar het kostte allemaal wel een hoop energie. Sinds die overwinning kwamen er ook mensen op de opleiding andragologie af die veel ervaring hadden, aldus Mulder. Ook het aantal opbouwwerkers in dienst van de COL breidde zich sterk uit.

Wat bepaalde nu het succes van het opbouwwerk bij dit stadsvernieuwingproject?

Strategisch denken. Wil was strategisch heel knap. Hij zei altijd: 'de ijscoman is aan het werk als het mooi weer is'. Belangrijk voor hem was dat je een goed timmermansoog moest hebben voor de situatie, de context waarin je werkte. Wil was er goed in om te kijken: is er een speelveld, waar is ruimte (voor beïnvloeden), wie lopen er en dan kom je op het idee om niet zomaar achter een bal aan te lopen, maar goed te kijken. Overigens was Wil geen voetbalfanaat.

Wil was iemand die zich heel goed voorbereidde maar tegelijkertijd aan blufpoker deed. Als je, aldus Wil, je alleen richt op de ratio en argumenten dan red je het niet. Je moet inspelen op de macht en je moet het spel om de macht doorgronden, aldus De Jong, die verwijst naar het door hem en Wil van de Leur stukgelezen boek van Paul Watzlawick e.a. *De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie* (1970).

Activering en ondersteuning, interdisciplinaire benadering en netwerken.

Daarnaast wist Wil activering en ondersteuning van achterstandsgroepen/bewoners te combineren met een gedegen interdisciplinaire benadering en idem netwerk.

Creativiteit in het vinden van middelen. En tenslotte wist hij op verbazing-

wekkende wijze aan geld te komen. Zo strandde elk subsidieverzoek in Leeuwarden op een hardnekkig nee, want de stad was een artikel 12 gemeente en als zodanig arm. De financiering van projecten opbouwwerk was ingewikkeld. Het Rijk betaalde 80 procent, de gemeente 20. Van die 20 procent kon de gemeente weer 80 procent terugkrijgen uit een rijksfonds sociale zorg. Elke gulden die het opbouwwerk spendeerde kostte de gemeente dus een dubbeltje. Dan weet Wil nog weer een welzijnssubsidie aan te boren die weer 80 procent van dat dubbeltje vergoedt. Maar dan blijft de gemeente nog steeds weigerachtig, want die twee centen die nodig zijn om de rijkssubsidie te krijgen zijn nog niet op te brengen vindt men. Dan valt Wil terug op een kennis bij Philips die het Philips de Jongh Ontspanningsfonds beheert en de laatste 2 centen fourneert ten bate van de 'arme gemeente'. Dat valt niet goed bij burgemeester Johannes Brandsma. Hij vat het op als een prestigekwestie, en opdat zijn stad niet te kijk zal staan betaalt, Leeuwarden de laatste twee cent per gulden. Philips mag zich terugtrekken en sindsdien is de subsidiëring van COL projecten geen probleem meer. Halverwege de jaren zeventig heeft het COL zo'n tien opbouwwerkers in dienst en huurt het tal van deskundigen in op ad hoc basis.

Dat Wil overigens geen man was van stereotype oplossingen of van vaste ideologieën bewijst het voorbeeld van de Linnaeusstraat. Een opbouwwerker komt samen met de bewoners van deze straat tot de conclusie dat sloop onontkoombaar is in een situatie waar ieder sociaal verband ontbrak. Dat buurtje wordt metterdaad gesloopt, de 1e nieuwbouwwijk van na de oorlog die in Nederland tegen de vlakke ging.

De Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland (WONN)

Wil van de Leur was één van de 'founding fathers' van de Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland die in 1971 werd opgericht als instituut met als voornaamste taken: methodiekontwikkeling voor het opbouwwerk, bijscholing en deskundigheidsbevordering van opbouwwerkers. Voor Wil was de WONN een plek waar hij zijn ideeën kon toetsen met vakgenoten, waar hij kon reflecteren op de geschriften die de medewerkers van de WONN produceerden. Besteman, de eerste directeur van de WONN, ontwikkelde de *probleem project methode*. Wil leverde in woord en geschrift (zie bijvoorbeeld de nummers 7 en 8 uit de lijst van publicaties) commentaar. Mede dank zij de inbreng van Wil van de Leur droeg de WONN sterk bij aan het 'gezicht' van het opbouwwerk. De WONN was een vrijplaats waar onderzoek kon worden gedaan naar wat het opbouwwerk deed. Het was indertijd een manier om uit de bureaucratische beknelling te komen, aldus Mulder. Volgens hem kwam het tegemoet aan de grote behoefte om aan de buitenwacht te laten zien wat feitelijk gebeurde.

In die 11 jaar dat Wil in Leeuwarden werkte, gebeurde er veel. Naast de initiatieven die hierboven zijn vermeld is er toen ook al een begin gemaakt met het Project Werk en Welzijn en met de oprichting van de WAO platforms. Tevens had Wil veel ideeën waaronder de zgn. ‘vliegende Fries’, werkelozen die zouden kunnen worden overgevoegen naar andere delen van Nederland, maar daar is niet veel van terecht gekomen. Ook met de ‘Eenzame Fietser’ de beroepsvereniging die in de jaren ‘70 werd opgericht bemoeide Wil zich, hij had zitting in het bestuur. Daar kwam de latere ambtenaar op CRM Piet Vreeswijk tegen. Deze beroepsvereniging heeft overigens niet heel lang bestaan. Wil was in die tijd bovendien van mening dat de vakbond een meer geëigend instrument was om je te organiseren als beroepsgroep. Volgens Vreeswijk was dat omdat Wil sterk in structuren dacht.

Stijl van opereren

Wil had in de Leeuwarder tijd vooral een informele stijl van opereren. Er was sprake van korte lijnen, veel plannen en ideeën werden besproken en voorbereid in de kroeg. We laten hierover een paar mensen die hem in die tijd hebben gekend aan het woord:

“Wil kende iedereen en zat boordevol verhalen over Jantje en Pietje en dan sloegen Wilfried de Pree, Matthieu de Greef en Kees Ridder, die directeur van het Maatschappelijk werk was en CDA (avant la lettre) en wat rustiger en minder wild en bevlogen dan de anderen, lekker aan het pimpelen. Was de Ridder weer vertrokken omdat die in Harderwijk woonde, dan gingen de anderen nog even door. Als je dat vergelijkt met nu: in die tijd haalde je meer inspiratie uit gezaghebbende figuren tegen wie je goed kon aanpraten als wethouder. Je had een toegang tot het veld via mensen als Wil en schiep zo een grote vertrouwensbasis, waar je allemaal belang bij had. Als voorbeeld gaf De Pree de Interimsaldoregeling van die tijd. Je moest dan binnen een maand van zo’n regeling gebruik weten te maken. De bewonersorganisaties werden wel door opbouwwerkers overtuigd, niet door de gemeente omdat de laatste bij voorbaat verdacht was). Je wist het veld zo ook veel makkelijker te vinden. In deze tijd moet je dat missen.

In de Leeuwarder periode was er iedere donderdagavond een avond in het café het Bierhuis. Dat was een broeiplek, waar Wil een heel belangrijke gesprekspartner was. Wil kon feilloos overgaan van humor en lol om niks om vervolgens een relatie te leggen met een projectidee. Hij kon goed schakelen.

In die periode had Wil het volgende ritme: om 10 uur het bed uit, naar werk en dan naar de lunchroom van V & D voor een broodje hamburger, dan tot 5 uur doorwerken, dan weer naar V & D om eten te halen,

dan kookte hij thuis, dan weer van half 8 tot 10 uur 's avonds op kantoor. Dan naar het Oranje Bierhuis tot 1 uur, dat café ging om 1 uur dicht, dan naar huis. Toen later een café ernaast werd geopend ging hij met een aantal getrouwen daarnaar toe tot drie uur of soms tot in de vroege uurtjes om ze dan naar kantoor mee te nemen en nog even een voorstel uit te werken achter de typemachine. En dan had Wil even zo vrolijk om 9 uur een gesprek met de wethouder, wat hij dan uitstekend deed! Wil vond het ook prachtig als hij een pilsje kon drinken met de doelgroep. Hij investeerde in de (theoretische) ontwikkelingen van het opbouwwerk waardoor hij minder makkelijk door de politiek kon worden weggeblazen. Hij liet zich ook moeilijk vastpinnen ten opzichte van bestuurders, politici. Nog een paar typeringen van mensen die Wil in die periode hebben gekend. Hij was:

- enorm creatief, had een enorme drive.
- erg taalvaardig, kon goed schrijven, charmant, maar hij bleef zichzelf en werd niet gelikt.
- een heel harde werker: hij zat 's avonds laat nog te werken en zondags ook.
- altijd gericht op de inhoud van het werk.
- een geweldige lobbyist, je moest zaken doen in het café, was zijn stelling.
- degene die de politiek op de voet volgde en zag waar de kansen lagen.
- echt een ideeënman, hij hield zijn kop boven het maaiveld. Hij ging er vanuit als ik 10 ideeën heb ontwikkeld en ik houd er 2 over en daar doe ik wat mee, dan is het goed.
- altijd wat in de schuifdeuren en op de achtergrond, bijvoorbeeld als de Amerikaanse opbouwwerk professor Jack Rothman colleges kwam geven bij de WONN over planning, social action en community development.

Over Wil's al of niet wetenschappelijke ambitie vertelt Mulder:

“Wil was een meewerkend voorman, hij heeft misschien gedacht dat hij naar de praktijk toe teruggezet werd als hij teveel in een doctorandusrol kwam, iets wat ik hem wel eens heb geadviseerd en aangeboden als mogelijkheid..Hij zei zelf altijd dat hij meer een doemens was dan een wetenschapper. Dat wetenschappelijke is toch wat teveel geredeneer en wat het voor de praktijk betekent is ook niet altijd duidelijk, aldus Wil, en dan doelde hij bijvoorbeeld op het proefschrift van Van Beugen over sociale technologie”.

Maar Mulder sprak dat dan tegen en zei dat hij ook vanuit de praktijk was begonnen, hij was zelf opbouwwerker geweest. Mulder denkt ook dat Wil de voorkeur gaf aan het vrije jongenschap in plaats dat hij onder leiding van een professor in een richting zou worden geduwd. Wil was iemand die lijnen trok naar de wetenschap maar zelf toch ook dicht bij

de praktijk bleef staan. Hij was erg geprikkeld door Wolfgang Beck en Jan Nauta die samenlevingsopbouw entameerden en voor de activering van achterstandsgroepen waren, maar hij had weer niks op met het (neo)marxisme, terwijl veel opbouwwerkers indertijd aan de leiband liepen van deze ideologie.

Het beeld dat oprijst uit de Leeuwarder periode is dat van een tijd waarin het opbouwwerk zichzelf als belangrijke politieke machtsfactor in de rol van activistisch ondersteuner van bewoners op de kaart zette, misschien zelfs hier en daar teveel macht kreeg. Dat kon het mede doen door de veranderende organisatie, de verbeterde financiële mogelijkheden en de korte lijnen tussen politiek, bestuur en uitvoering. Dat alles was voornamelijk het werk van een bescheiden, uiterst creatief mens, een harde werker en een buitengewone netwerker: Wil van de Leur.

23

Zelfs vandaag de dag, anno 2008, vertelt Siebe de Vries, werken zijn ideeën nog door. “Het gaat erom dat iemand het waardevol vindt dat je bij hem over de vloer komt, in plaats dat je contre coeur achter iemands voordeur gaat kijken vanuit een controleperspectief. Het opbouwwerk werkt immers in de openbaarheid en niet in het geniep”. Dat soort ideeën heeft De Vries van Wil opgestoken. Op dit moment – 2008 - werken ze in de wijk Bilgaard met een wijkpanel, mensen die bv actief zijn in de kerk en andere maatschappelijke organisaties. Ze hebben een wijkvisie gemaakt helemaal vanuit de bewoners. Daar schieten ze veel mee op. Deze wijze van werken, n.l. van onderop werken (Wil was hiervoor de grote inspirator) krijgt navolging in Heechterp maar ook als het kan in andere wijken, maar het blijft lastig. Juist in de Vogelaarwijken zitten ontzettend veel ambtenaren er pal bovenop en krijgen bewoners weinig ruimte.

De Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn (NRMW) en de oprichting van het Landelijk Platform Opbouwwerk (LPO), Omzetting daarvan in Landelijk centrum Opbouwwerk(LCO). Periode van samenwerkingsverbanden en institutionalisering

nrmw

Aan het eind van de Leeuwarder periode zag Wil dat ambtenaren het over gingen nemen van opbouwwerkers, waarbij bewoners weinig te vertellen kregen. Voor Wil ging de uitdaging eruit. Hij wist alleen niet precies hoe hij verder wou, dacht over de politiek, maar wou er niet echt in, hij wou onderhandelen met wie hij wou en zijn handen vrij kunnen houden. Toen hij een advertentie van de Nationale Raad Maatschappelijk Welzijn zag, realiseerde hij zich dat hij als hij daar zat, aan dergelijke zaken zou kunnen werken.

De Vries vertelt hoe jammer ze het als team vonden dat Wil wegging. Hij schetst de situatie die Wil achterliet: Het opbouwwerk en de werkers waren gigantisch dominant in Leeuwarden. De invloed van het COL op het stadsbestuur was groter dan omgekeerd en dat had ook met de meerderheidspositie van de PvdA te maken. Wil is weggegaan op het top-punt. Toen was er in iedere wijk een fulltime opbouwwerker. Daarna, toen begin jaren '80 op de wethoudersplek een ex-vormingswerkster kwam te zitten, vond ze gek genoeg het vormingswerk overbodig en werd gesneden in het opbouwwerk. Maar dat had er volgens De Vries ook mee te maken dat de opbouwwerkers zichzelf teveel op de voorgrond plaatsten en teveel macht kregen. Dat ging op den duur tegen hen werken.

24

De opvolgers van Wil waren meer beheerders en hielden zich veel minder dan Wil bezig met de inhoud van het opbouwwerk en dat bleek later desastreus, aldus de Vries. En De Pree trof een sterk uitgeholde situatie aan toen hij na 15 jaar kamerlidmaatschap in Leeuwarden terug kwam. Van het opbouwwerk en het jeugd- en jongerenwerk was toen weinig overgebleven in Leeuwarden. Alleen het maatschappelijk werk en peuterspeelzaalwerk waren toen nog goed vertegenwoordigd.

Stafleu vertelt hoe de NRMW erbij stond toen Wil solliciteerde (Wil had een referentie van Lambert Mulder op zak). Hij was toen secretaris van de sectie samenlevingsopbouw en er was nog een sectie maatschappelijke dienstverlening. De sectie samenlevingsopbouw werd niet door iedereen geaccepteerd. Vroeger, in 1967, had hij nog meegemaakt dat de naam maatschappelijk werk veranderde in maatschappelijk welzijn.

Wil had al snel het idee dat er een zelfstandig platform opbouwwerk moest komen. De NRMW was anders georganiseerd, het was een vereniging van aangesloten koepel - organisaties zoals SALCO en NBV die geen nauwe band met het werkveld meer hadden. Maatschappelijk werkers vonden toen dat ze een beroep hadden; zij vonden opbouwwerkers warrig en ook te links, die voerden acties tegen de overheid zoals bij de kruisraketten.

Wil was verstandig, probeerde vooral structuur aan te brengen en was juist erg goed in de theoretische onderbouwing. Bovendien had hij uitstekende contacten met Gradus Hendriks, de toenmalige directeur-generaal maatschappelijke ontwikkeling van het ministerie van CRM. Volgens Vreeswijk was Wil een soort 'zoon' van Hendriks die hem vlak voor hij met pensioen ging nog 75.000 gulden subsidie voor het Platform verstrekte.

Het LPO

Stafleu zelf heeft toegejuicht dat het Platform er kwam. Wil kreeg tijd en ruimte om aan de opzet van het Platform te werken, terwijl hij daarnaast

interne commissies voor de NRMW opzette. Wil kon ontzettend hard werken en alles tegelijk aanpakken, maar het één ging niet ten koste van het ander. Het Platform werd eerst nog lid van de sectie samenlevingsopbouw en kon gebruikmaken van de bibliotheek. In 1982 begint het Landelijke Platform Opbouwwerk (LPO) formeel zijn werkzaamheden. Het Platform werd zelfstandig en Wil werd 'directeur' een titel die hijzelf nooit gebruikte. Stafleu vond het jammer dat Wil wegging bij de NRMW. Piet Vreeswijk, die toen op het ministerie zat heeft hem gesteund in het verwerven van subsidie, maar volgens Vreeswijk was Wil so wie so knap in het verwerven van subsidies. Hij nam ook personeel van NRMW mee. Dozy (2008) zegt over het LPO in haar proefschrift (p. 236): "Het (Platform) staat met zijn vele contacten in het werkveld dicht bij de praktijk, het stimuleert initiatieven en het brengt instellingen en opbouwwerkers bij elkaar...Het concept 'samenwerkingsverbanden' slaat aan; er ontstaan al dan niet tijdelijke samenwerkingsverbanden ...rond diverse onderwerpen. (zie hierover ook de bijlage Instituties en hoofdstuk 3 in dit boek)

De belangrijkste taken van het LPO waren:

Het mee oprichten en ondersteunen van samenwerkingsverbanden of platforms van plaatselijke of lokale instellingen voor kortere of langere tijd rond bepaalde vraagstukken met als doel probleemoplossing van onderop en innovatie.

Het (mee) organiseren van conferenties over opbouwwerkrelevante zaken en inhoudelijke thema's.

Belangenbehartiging richting centrale overheid.

Het verzamelen en verspreiden van informatie via een nieuw tijdschrift MO/Medelingen Opbouwwerk.

In de volgende paragraaf laten we een paar mensen aan het woord die specifieke ervaring met Wil hadden waar het de WAO-platforms betrof en het project Werk en Welzijn. Vervolgens twee mensen die hem hebben meegemaakt als werknemers bij eerst het LPO en later het Landelijke Centrum Opbouwwerk (LCO), respectievelijk Jur de Haan en Dorine Winkels.

WAO-platforms

We spraken met Bareld Postma, samen met Wil al in diens Leeuwarder periode betrokken bij de oprichting van WAO-platforms, voortgekomen uit het zgn. Fries WAO beraad, waarvan Bareld 12 jaar voorzitter was. Wil wou in iedere provincie een Platform voor WAO'ers (ondersteund door het opbouwwerk).

Friesland, Limburg en Zuid Holland werden proefgebieden voor beroepsondersteuning, waar Wil subsidie voor wist te krijgen (1982). In dat jaar

is het vrouwenwerk erbij gekomen. In de WAO beweging was er een sterke achterdocht tegen beroepskrachten. Vandaar ook dat dezen niet bij het COL werden ondergebracht maar dat ieder platform zijn eigen beroepskracht kon uitzoeken. Jim Schuyt (opvolger Wil) had dat maar te slikken, aldus Postma. Limburg en Zuid Holland lagen echter nog dwars. Toen er drie platforms waren, hebben ze afgesproken dat andere hen konden kontakten om te vragen hoe ze dat hadden gedaan, het zgn. Friese voorbeeld. Toen kwamen ze naar hen toe voor de know how. Er was respect voor hun eigen stijl. Gelderland, Overijssel en Zeeland gingen meedoen en Limburg konden ze tenslotte ook overtuigen door in een gesprek Joop Mantel van het landelijk WAO-beraad erbij te betrekken. Toen moest Den Haag nog worden overtuigd van voortzetting en uitbreiding van het project, want de 3 proefgebieden mochten maar drie jaar duren. Via Tweede Kamerlid voor de CDA mevr. J. Kraaijeveld - Wouters kregen ze in 1985 toegang tot E. Brinkman, minister van CRM. Bij hem werden zowel het project ondersteuning WAO platforms als het vrouwenwerk in één keer op tafel gelegd en het lukte om op één middag 1 miljoen en 200.000 gulden los te krijgen.

Dat gesprek met Brinkman herinnert Postma zich nog precies. Terwijl hij en zijn vrouw bij Brinkman en zijn ambtenaren op bezoek waren en ze een sigaretje rookten, Postma had niets op schrift en volgens hem waren de ambtenaren erg zenuwachtig, zat Wil beneden. Wil wou met opzet niet mee, hij vond dat Postma het zelf moest doen, niet alles moest worden gedaan door beroepskrachten, maar zo hield hij ook zijn handen vrij ten opzichte de betreffende ambtenaren zoals Vreeswijk met wie hij een goed contact onderhield. Daarmee moest hij wel door één deur kunnen blijven gaan. Toen ze na anderhalf uur - in plaats van de afgesproken drie kwartier - beneden kwamen zat daar niemand meer, maar het zag blauw van de rook en daar was Wil nog in te onderscheiden. Hij was zo blij dat hij Bareld een dikke kus gaf en zei dat ze even moesten napraten. V & D was aan het sluiten, maar schoonmakers lieten hen er na enig aandringen toch in en toen hebben ze daar met bier onder tafel nog zitten napraten.

Volgens Vreeswijk had Postma tegen Brinkman naar aanleiding van de bezuinigingsvoorstellen gezegd: gij zult het geknakte riet niet breken! Brinkman had toen gezegd: 'als jullie het in de Kamer voor elkaar krijgen volg ik de Kamer'. Brinkman droeg Vreeswijk als ambtenaar op om alle platforms een ondersteuning te geven zolang hij minister was. Dus inclusief vrouwenwerk. Wat Brinkman erg aansprak was het weerbaar maken van mensen, dat mensen van slachtoffer onderhandelaar werden. Bij de platforms kwamen spreekuurhouders en er werd commentaar gegeven op nieuwe regelingen en dat kon dan weer meegenomen worden naar de Tweede Kamer als feedback. Ook dat sprak Brinkman erg aan,

Postma geeft een typering van Wil van de Leur: hij was een man die wist wat er boven speelde en wat er onder gebeuren moest. Hij had totaal geen kapsones, na het eten had hij dezelfde hobby als Bareld: een potje bier met een rokertje en dan werden de zaken nog eens doorgesproken. Ze gaven elkaar seintjes en konden twee handen zijn op één buik, ook al had Bareld weinig opleiding, alleen lagere school, Wil voelde hem precies aan en liet aan Bareld ook wel zijn emoties zien wat voor Wil wel bijzonder was. Wil was volgens Bareld boven alles een vakman op zijn gebied. Wat Wil voor de WAO'ers heeft betekend, weten eigenlijk maar heel weinig mensen, terwijl iedereen van Bareld Postma had gehoord. Wat dat betreft bleef Wil graag een beetje op de achtergrond, terwijl Bareld dat onterecht vond.

Zijn vrouw Elga Zuidema, die in 2002 de Harriëtte Freezerring heeft gekregen voor haar emancipatiewerk en die het vrouwenwerk bij de WAO - platforms deed en dat tot 2002 bleef doen bij de Stichting J' Accuse, leerde Wil in 1977 kennen toen hij gastdocent aan de Sociale Academie was met als onderwerp: inspraak van bewoners in de wijk. Opbouwwerk was toen erg met samenlevingsopbouw bezig. Zij was toen onder de indruk van zijn bruisende ideeën, frisse wind en zijn benadering van mensen. Hij bekeek alles vanuit het perspectief van mensen zelf en dat sprak haar zeer aan. Ze had opbouwwerk gekozen en toen ze hem hoorde dacht ze: goede keuze! Oorspronkelijk werd ze met haar ideeën over vrouwenwerk nog uitgelachen toen ze stage ging lopen bij het COL, waar toen Schuyt zat, maar later is dat mede met behulp van Wil (zie ook het gesprek met Brinkman) prima gerealiseerd.

Het project Werk en Welzijn

We spraken met Meindert van den Berg, projectleider van het project Werk en Welzijn. Het idee voor het project is om vrijwilligerswerk te honoreren en tegelijkertijd betaald werk in de maatschappij beter te verdelen (Zie verder voor de inhoud van dit project hoofdstuk 3 in dit boek). Dit op zich succesvolle project werd in 1985 beëindigd omdat er op topniveau bij met name het Ministerie van SoZaWe een weerstand bleek te bestaan tegen de integrale benadering ervan, welke vele heilige huisjes zou afbreken. Het concept echter, sprak velen aan en net zoals bij andere projecten van Wil is er sprake van doorwerking. Meindert van de Berg heeft toen hij bij de ABVA KABO in Amsterdam werkte het idee daar naartoe meegenomen en Guusje Ter Horst was als wethouder bereid het toe te passen op gemeenteamttenaren. Er zijn vergelijkbaar met het oorspronkelijke project uitwisselingen tot stand gebracht evenals in Zaandam waar Ruud Vreeman, de burgemeester, zat die Van de Berg kende.

Van de Berg prijst zich gelukkig dat hij iemand als Wil heeft gekend:

iemand met een oorspronkelijk idee over de rol van opbouwwerkers in de samenleving. Bij Wil betekende dat: dienstbaar en ondersteunend aan burgers die deze ondersteuning nodig hebben om samen te werken aan verbetering van de kwaliteit van de samenleving en ook daarom een grote vrijheid moeten genieten. Het gaat er in die visie om niet 'zelf te dansen' maar 'mensen helpen te dansen'. Dat doet Van de Berg nog steeds in zijn vakbondswerk. Vakbondsbestuurders zouden in zijn visie meer de rol van opbouwwerkers moeten hebben zoals Wil die voor ogen had in plaats van de betaalde onderhandelaars die ze nu vaak zijn.

LPO, bezuinigingsoperaties en oprichting LCO

Wil nam Jur de Haan, bij de NRMW stagiaire en later zijn vervangende dienstplicht vervullend, mee naar het Landelijk Platform Opbouwwerk. Volgens de Haan was het Platform hét antwoord op het echec van de landelijke koepels die veel te top down werkten, terwijl de bedoeling van het Platform juist was om van 'onderop' te werken. Het faciliteerde het bij elkaar komen van professionals uit de diverse steden en regio's op een bepaald gebied. Het was flexibel, aansluitend op de lokale praktijken, het wou niet zozeer een eigen geluid produceren maar had de bedoeling het geluid van onderop te versterken, daartoe moest het lokaal opbouwwerk ook versterkt worden via landelijke regelingen. Het was innovatief en er was sprake van een klein bureautje dat flexibel kon manoeuvreren. Wil kon er met verliefdheid over praten volgens de Haan en het heeft in die vorm te kort bestaan vindt hij achteraf.

Zoals de oprichting van het Platform een reactie en antwoord was op wat er aan de hand was in koepelland, zo kan het Consulentschap Samenlevingsopbouw volgens de Haan gezien worden als een briljant concept, dat voorzag in de mogelijkheid van flexibilisering door een pool van opbouwwerkers te creëren die zelfstandig functioneerden en zich niet lieten opslokken door een brede welzijnsorganisatie, een trend die eind tachtiger jaren inzette onder invloed van de nieuwe Welzijnswet en de decentralisatie. De opvatting van Wil was: het opbouwwerk moet zelfstandig blijven omdat het bewoners onafhankelijk moet kunnen adviseren over welzijnsvoorzieningen, huisvesting e.d., ook als die rol een kritische is naar deze voorzieningen toe. Maar dat heeft niet lang kunnen functioneren omdat de voorwaarde n.l. zelfstandigheid van de instellingen op den duur niet gewaarborgd kon worden. Volgens Jur de Haan is Wil toen deze ontwikkeling inzette, meer op het idee van de beroepsvereniging gaan zitten, immers als de instelling de onafhankelijkheid niet kan waarborgen dan moet de professie als de bescherming daarvan optreden; en de persoon van de werker als belangrijkste drager van het opbouwwerk worden gezien. Daarbij had hij oog voor tweede kansen.

Het Consulentenschap kon voorzien in doorstroming. Seniores uit Den Haag konden doorstromen naar Rotterdam bijvoorbeeld en er kon ook sprake zijn van instroom van jonge talenten omdat zo'n voorziening formatieruimte geeft. Er werd subsidie aangevraagd bij het arbeidsbureau in Den Haag, het werd er neergezet als arbeidsinstrument omdat het voorzag in verschillende arbeidsmarktdoelen. Dat was Wil ten Voeten uit, aldus de Haan. Tot 1988 grossierde Wil in leuke ideeën. Op vakantie naar Nice met vrouw Ineke en dochter Manon naar het strand, dan kwam hij terug met bladzijden handgeschreven projectvoorstellen in cahiers. Hij kwam ook regelmatig over de vloer bij Hans Hillenius en zijn vrouw van het Koningin Juliana Fonds (KJF) die eigenlijk het opbouwwerk als aparte werksoort niet zo zagen zitten, om geld op te halen voor allerlei projecten zoals voor de leerstoel grondslagen van het opbouwwerk, of om redacties te ondersteunen of wijkkranten wat extra te geven etc. Jur de Haan tekent er wel bij aan dat de voeding vanuit de praktijk soms een probleem bleek, zoals bij het Consulentenschap. De jonge aanwas bleek niet zo geïnteresseerd, men moest concurreren met het Ombudsteam Stadsvernieuwing en de instellingen wilden hun seniores niet beschikbaar stellen voor het doel. Er waren juist in verband met die concurrentie ook restricties. Volgens de Haan was Wil met dit concept zijn tijd ver vooruit. De Haan, die veel ervaring heeft o.a. als beleidsambtenaar bij de gemeente Den Haag, meent dat de latere 'teloorgang' van het LCO en het opbouwwerk te maken hebben met het feit dat er inhoudelijk geen departement was dat het trok. De lokale beleidskracht acht hij niet groot, de Sociale Vernieuwing eind jaren tachtig mondde uit in een statelijke operatie, de G 4 kreeg extra geld, later vervat in convenanten, wat eigenlijk weinig te maken had met wat er in de stad gebeurde, terwijl de stadsvernieuwing nog echt door gemeenten afgedwongen rijksbeleid was.

In het verhaal van Vreeswijk zit ook deze desillusie. Vreeswijk zat in een groepje met professor Idenburg die aan de slag gingen met sociale vernieuwing. Het kabinet Kok I nam dat over, maar Vreeswijk hield er een desillusie aan over. Hij zag de sociale vernieuwing sneuvelen in de concurrentie tussen de ministeries van WVC en Binnenlandse Zaken over de coördinatie. Daar is het fout gegaan. Het proces was kapot en eindigde met gekissebis.

Het latere Grote Stedenbeleid betekende extra steun voor steden, niet voor bewoners en was meer management by speech, aldus de Haan. Hij verwacht meer van Vogelaar (die inmiddels ten tijde van het schrijven van dit stuk aftrad!). In dat kader noemt hij ook het Landelijk Samenwerkingsverband Achterstandsgebieden (LSA), eveneens oorspronkelijk een vrucht van het LPO, dat bij het Vogelaarbeleid een rol van betekenis speelt. Wanneer het LCO dat in haar portefeuille had kunnen houden had het er wellicht toe kunnen leiden dat opgaan in

Movisie achterwege had kunnen blijven. Omdat bewonersondersteuning op landelijk niveau te weinig aandacht krijgt, aldus de Haan krijgt het lokaal geen invulling, terwijl er een enorme behoefte aan is. Zo zie je in steden als Amsterdam dat ze nu weer op bewonersondersteuning inzetten.

Dorine Winkels is in 1972 in het opbouwwerk terecht gekomen, studeerde sociologie in Amsterdam en maakte kennis met Wil van de Leur op een conferentie van de 'Eenzame Fietser' in Bergen. Volgens haar trad Wil daar prominent op zowel tijdens het formele als het informele gedeelte, waar hij stevig doordronk en ondertussen veel praatte. In 1985 is ze bij Wil gaan werken op zijn voorspraak, net in de periode van de start van het Probleem Cumulatiegebiedenbeleid. Dat werd aangekondigd in de Minderhedennota van september 1983. Zie hiervoor: 'Wijken onder druk', advies van de Harmonisatieraad Welzijnsbeleid, december 1989: "Het beleid was gericht op verbetering van de situatie van stadswijken waar veel mensen wonen die tot minderheidsgroepen behoren. Bewoners uit deze wijken hebben op veel terreinen een achterstand. Tussen de terreinen van de drie W's (wonen, weten, werken) bestaat een samenhang. Er is sprake van een stapeling van problemen en het pcg - beleid wil door een integrale benadering zoveel mogelijk proberen de verschillende vraagstukken in hun onderlinge samenhang aan te pakken. Dit veronderstelt doorbreking van verkokering en samenwerking van alle spelers op het lokale veld. De belangen van de desbetreffende wijkbewoners moeten bij het nemen van maatregelen steeds voorop staan".

Dorine ging met Wil naar het departement van Sociale Zaken (de belangrijkste gelden waren afkomstig van het ministerie van Binnenlandse Zaken - ongeveer 11 miljoen - en Sociale Zaken - circa 50 miljoen -). Zij kregen er meteen 20 uur bij. Ze konden toen het LSA oprichten en Dorine ging fulltime werken. Ze heeft er 4 jaar gewerkt. Na haar kwam Henk Cornelissen er werken, die ervoor heeft gezorgd dat het LSA zelfstandig werd en nu onder Binnenlandse Zaken valt, waardoor het buiten de bezuinigingen valt. Winkels memoreert dat van de 40 wijken die nu zgn. Vogelaarwijken zijn er een flink aantal ook onder het eerdere PCGbeleid viel. Ze verklaart dat met de verwijzing naar de praktijk. Mensen die het beter krijgen (door bepaalde maatregelen) gaan er weg en daarvoor komen er nieuwe kansarmen in de plaats. Het verschil tussen Wil's en haar visie op het opbouwwerk was dat Wil het echt als een beroep zag en zij het veel meer als een methode. Zij is later bij het NIZW gaan werken, een moloch waar Wil weinig fiducia in had.

Dorine schetst hoe Wil werkte: toen zij werkte bij het Platform Opbouwwerk kwam ze een keer boven en Wil zei, 'ga eens zitten, wat

vind je ervan als we een leerstoel bijzonder hoogleraar opbouwwerk gaan oprichten?' Van de 100 ideeën die hij had waren er 20 geniaal, maar hij had wel mensen nodig voor de praktische uitwerking. Er dreigde toen aan te komen dat andragologie werd opgeheven en er was nergens meer een plek voor de theoretische onderbouwing van het opbouwwerk. De eerste hoogleraar was er eind '88/'89, Cees De Wit. Wil heeft de Gradus Hendrikstichting uitgevonden met het doel een hoogleraarpost te creëren. Volgens Stafleu heeft hij daarmee bereikt dat het opbouwwerk meer aanzien heeft gekregen, door het professoraat en de vele boeken die door de Gradus Hendrikstichting werden uitgebracht. Zo werden het opbouwwerk en samenlevingsopbouw een issue voor sociologen en dat was vóór die tijd niet zozeer het geval, naar zijn mening.

31

Ook Nanne de Jong geeft aan dat Wil zo werkte en graag tegen hem aanpraatte als hij weer een idee had. Dan belde hij Nanne, dan kon hij weer verder en dat voor zichzelf uitwerken. Zo was er een idee over de inzet van opbouwwerk bij de Elfstedentocht in de negentiger jaren. Hij zei dan tegen Nanne: 'kan je de adjunct directeur van de Leeuwarder Courant niet benaderen' (ook een ex opbouwwerker). Zo'n idee sneuvelde, maar dat had Wil ingecalculeerd en was dan weer geen punt.

Herstructurering Landelijke Organisaties (HLO) operatie, bezuinigingen en oprichting LCO

Eind jaren tachtig zijn er een aantal belangrijke verschuivingen te melden in welzijnsland. In 1987 wordt de Welzijnswet aangenomen, die in 1988 in werking treedt en daarmee vervalt de Rijksbijdrageregeling Sociaal Cultureel Werk. De rijksoverheid stopt voortaan subsidie in het gemeentefonds, als zogeheten doeluitkering voor de werksoorten die vallen onder de werking van de wet. Het opbouwwerk is, behoudens rijkssubsidie voor specifieke groepen en activiteiten, voortaan definitief aangewezen op de gemeenten voor financiering van zijn reguliere opbouw-werktaken. Het convenant en de outputfinanciering doen hun intrede met de daaraan gekoppelde productoriëntatie, marktwerking en vergroting van welzijnsinstellingen als een soort fabrieken. In diezelfde tijd is er sprake van herstructurering van de landelijke organisaties (HLO operatie). Voor de NRMW valt eind jaren tachtig het doek.

Dozy (2008, p. 216) schrijft erover: "Het verdwijnen van de NRMW markeert het einde van een tijdperk dat bijna veertig jaar heeft geduurd. Een tijdperk dat begon met de toenemende overheidsbemoediging met maatschappelijk werk, maatschappelijk opbouwwerk, volksontwikkeling en club- en buurthuiswerk. Een tijdperk waarin het aantal landelijke organisaties voor belangenbehartiging, afstemming, samenwerking en deskundigheidsbevordering groeide en de tot Raad omgevormde Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk Werk uitgroeide tot

Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn, een voor de overheid belangrijke gesprekspartner. Een tijdperk waarin aan het primaat van het particulier initiatief definitief een einde komt en dat eindigt met welzijnswetgeving, decentralisatie, een terugtrekkende centrale overheid en ontmanteling van het institutionele veld. Het opbouwwerk verliest hierbij zijn belangrijkste belangenbehartiger op institutioneel niveau. Zijn belangrijkste sponsor op rijksniveau Dr. Gradus Hendriks is het opbouwwerk dan al een paar jaar langer kwijt.”

Regering én parlement wilden met deze HLO operatie een eind maken aan de vele landelijke overlegkoepels op het gebied van welzijnswerk en gezondheidszorg. Dit resulteerde onder meer in de oprichting op 19 oktober 1988 van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, een gedwongen fusie van tal van landelijke instellingen. Daaronder was ook het LPO gedacht. Met succes echter wisten Wil van de Leur en zijn bestuur te bepleiten dat het opbouwwerk op nationaal niveau een eigen werkorganisatie verdiende. Na een paar jaar werd dit op rijksniveau weer betwist. Op de Rijksbegroting van 1992 stonden bezuinigingen aangekondigd zowel voor een viertal decentrale ontwikkelingsinstellingen voor het opbouwwerk (de zgn. Werkplaatsen), alsook voor de Stichting MO/Kwaliteitsontwikkeling. Tevens werd aangekondigd dat het landelijk opbouwwerk alsnog ondergebracht zou worden bij het NIZW. Van de Leur besloot samen met zijn bestuur dit te verijdelen. Een interventie van de Tweede Kamerleden Esselink (CDA) en Middel (PvdA) leidde tot een amendement op de begroting. Met als consequentie het terugdraaien van zware kortingen bij de stichting MO/Kwaliteitsontwikkeling en het integreren van het LPO met de Werkplaatsen Opbouwwerk in een nieuwe landelijke opbouwwerkorganisatie. Per 1 januari 1993 gaat dit *Landelijk Centrum Opbouwwerk* van start, met een logo dat voor 100% voortbouwt op de door Wil zelf ontworpen logo's voor het COL en het LPO. Het takenpakket wordt samengevat als transfer en innovatie op gebied van opbouwwerk en samenlevingsopbouw.

Stafleu had overigens andere opvattingen wat betreft de naamgeving van het LCO. Hij had er graag het Landelijk Centrum Maatschappelijke Ontwikkeling van gemaakt. Wil dreef opbouwwerk door. Stafleu wilde een vervanging voor de NRMW en versterking van het maatschappelijk middenveld. Wil wilde versterking van de beroepsgroep, maar is op den duur ook wel in de versterking van het maatschappelijk middenveld gaan geloven, maar hij was waarschijnlijk bang dat er weer een soort maatschappelijk raad zou komen. Later is de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling er wel gekomen maar dat was een adviesorgaan.

Opvallend is natuurlijk dat Wil juist in een tijd dat landelijke koepels en organisaties verdwenen en opgingen in een grote moloch, het LCO kon

oprichten. Over deze opmerkelijke gang van zaken laten we Ineke van de Leur en Fred Stafleu aan het woord. Volgens Stafleu heeft Wil het 'heel knap gespeeld'. Via een gesprek met Wim Meijer en Bert Middel kreeg hij er een motie doorheen waardoor het Platform in 1989 kon worden behouden terwijl de NRMW werd opgeheven. Toen het ging om het samengaan met andere koepels, die zich samen NOVA wilden noemen, ging Wil voor de inhoud en de lijn: 'ik laat het ministerie zien waar ze me als aparte instelling voor nodig hebben', terwijl andere instellingen juist meer bezig waren om betrekkingen met het ministerie te onderhouden. Hij zei dan volgens zijn vrouw: 'ik wil wel met de vloot meedoen, maar ik ga óók voor mijn eigen bootje'.

Op een gegeven moment wilde het ministerie van WVC het LCO te laten opgaan in het NIZW omdat er een overlap was tussen de beide instellingen. Wil belde het NIZW en vroeg of zij vonden dat er overlap was met het LCO. Ze zeiden daar: nee. Hij vroeg vervolgens of ze dat even op schrift wilden zetten. Dat deden ze toen, van een fusie is toen niets meer gehoord, aldus zijn vrouw.

Van LCO naar overgang naar MOvisie

In deze periode kwamen o.a. tot stand het College van Advies en Toezicht Opbouwwerk (CATO) en de Kring Kwaliteitsmanagement Opbouwwerk (KKO). De ondersteuning van Moedercentra (Ans van de Scheur) werd onderdeel van het LCO. De landelijke bundeling van de Moedercentra mondde uit in het Landelijk Netwerk Moedercentra. Een Raad van Advies van het LCO werd gevormd met als leden prominenten zoals bijvoorbeeld Wijffels. Het LCO zette samen met de Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie (SMVP) het project sociale zelfredzaamheid op. Het project 'Weven aan Samenleven' komt van de grond. Kortom de opbouw van instituties voor het beroep opbouwwerk en het organiseren van samenwerkingsverbanden van lokale initiatieven zette zich door. Er is ruimte voor sociale architectuur en dynamiek.

Ondertussen volgde de ene bezuinigingsronde op de andere. Die conditie noopte Wil tot constante lobby's en creativiteit in het vinden van potjes. Niet alleen wist hij lange tijd bezuinigingen effectief tegen te houden, maar ook wist hij weer extra geld te krijgen bijvoorbeeld voor het project 'Weven aan Samenleven' en de Moedercentra.

Welke kwaliteiten van Wil van de Leur hielpen hem, eigenlijk al vanaf 1989 nog in de LPO tijd, het hoofd boven water te houden?

In de eerste plaats was hij een geweldige lobbyist

Er was in die tijd een prima samenwerking ontstaan tussen Vreeswijk (op het ministerie), Middel (in de Tweede Kamer) en Wil namens het Platform Opbouwwerk. Mensen die hij al eerder was tegengekomen zoals

Piet Vreeswijk en Bert Middel, die in 1978 studiesecretaris was voor het Samenwerkingsverband van Provinciale en Regionale Opbouworganen, gevestigd in Assen en als zodanig vertegenwoordigd in de NRMW, wist hij te vinden toen ze respectievelijk ambtenaar op CRM (1978 –1991) en Tweede Kamerlid waren (1989- 2002). Middel was het vaste punt? hij had een duidelijke kijk op het belang van het opbouwwerk en kon kamerleden daarvoor warm krijgen dit alles geïnspireerd door Wil. Het was het klassieke verhaal van Den Uyl over de tweedeling in de samenleving en de noodzaak bruggen te slaan. Op een gegeven moment had een kamerlid zich vergist in een amendement, één telefoontje naar Middel van Vreeswijk was genoeg om de zaak terug te draaien. Vreeswijk ging weg bij het ministerie in 1991, maar de samenwerking met Middel bleef. Vaste aanspreekpunten waren niet alleen de PvdA fractie maar ook het CDA en Groen Links.

Volgens Middel is het fout gegaan met de komst van Hoogervorst, na afloop van paars. En met de komst van Balkenende. Toen viel de politieke steun weg en waren er volgens Middel alleen nog zgn. backbenchers in de Kamer d.w.z. in de regeringspartij het CDA die zich met het onderwerp bezighielden maar weinig invloed hadden. We spreken tot nu toe over een *politieke* lobby, waarbij hij aan politici prima duidelijk kon maken wat opbouwwerk werkelijk betekende. Maar volgens Middel was Wil ook erg goed in de *sociale* lobby, het om zich heen verzamelen van mensen die aanzien en invloed hadden zoals Wijffels of Deetman, maar ook vogels van heel diverse pluimage die hij dan weer charterde om op een bijeenkomst over samenlevingsopbouw te praten.

Meindert van den Berg memoreert dat Wil een hele goede netwerker was, wat verder gaat dan lobbyist. Het was volgens hem heel knap zoals hij mensen bij elkaar bracht te behoeve van de oplossing van maatschappelijke problemen, mensen die niet gewend waren om samen te werken. De notie dat het nuttig en noodzakelijk was om je ook tot het bedrijfsleven en andere financiers te wenden stamt al uit de tijd dat Mulder en Wil hierover stevig van gedachten wisselden. Mulder bespeurde een spanning waar het de financiering van het opbouwwerk betreft n.l. de afhankelijkheid van subsidieregelingen en de noodzakelijke onafhankelijke opstelling. Hij besprak met Wil de mogelijkheid om bedrijven zo gek te krijgen dat ze geld gaven (Wijffels speelde hier een rol bij). Wil schakelde ook het Oranjefonds (de opvolger van het Koningin Juliana Fonds) in.

In de tweede plaats was Wil van de Leur authentiek

Volgens Mulder, die Wil in diverse gremia heeft gevolgd, was er nooit een andere werksoort waarin er steeds zoveel veranderde. Wil bleef zichzelf, terwijl er zoveel wisseling was van conjunctuur. Wil bleef volgens

hem altijd een sociaal werker, maar ook journalistiek ‘angehaucht’, een soort rechercheur en politiek dier en ontwerper tegelijkertijd. Hij stond bovendien in de modder en heeft tegelijkertijd glans aan het vak gegeven. Terwijl hij zichzelf bleef, omringde hij zich ook met ouwe getrouwen, die hij vaak al een heel leven kende, zoals Stafleu die penningmeesterschappen van de diverse door Wil gecreëerde stichtingen op zich nam. Soms zagen die trouwe bondgenoten door de bomen het bos niet meer en kwam het voor dat ze niet meer wisten wie nu de voorzitter was, als zij voor een bepaalde stichting waar ze in het bestuur zaten, bijeen kwamen. Dorine Winkels ziet hierin ook een valkuil. Zij vindt dat hij teveel mensen om zich heen verzamelde die de carrière al achter de rug hadden en veel als vrijwilliger bij hem deden, terwijl hijzelf dan in het middelpunt daarvan stond en zo ‘de dienst uit kon maken’.

In de derde plaats wist hij te overtuigen

Dit met een goed onderbouwde verhalen. Middel zegt hierover: de eerste indruk van Wil was, een bevlogen type dat heel concreet over dingen sprak, heel anders dan al die welzijnsbobo’s en dat sprak Middel meteen aan. Ook later in de Tweede Kamer, toen hij woordvoerder sociaal beleid van de PvdA was, was Middel onder de indruk van Wil van de Leur. Wil schreef wel eens notities die er moeilijk uitzagen, maar als hij sprak, ook met fractiemedewerkers, dan viel altijd meteen het kwartje.

Toch heeft volgens Vreeswijk Wil ook wel kansen laten liggen. Volgens hem was Wil heel territoriaal georiënteerd en moest eigenlijk niks hebben van het categoriaal opbouwwerk, terwijl Vreeswijk juist grote kansen zag waar het de Wet Welzijnsvoorzieningen Gehandicapten betrof. Hij dacht dat het opbouwwerk een geweldige kans zou krijgen als het opbouwwerk de WVG – platforms zou begeleiden...Er was een amendement van Lorette Spoelman bij de evaluatie WVG in 1998 waarin de positie en de faciliteiten van WVG– platforms werd geregeld. Daar had je toen op in kunnen haken. Dat liep ook parallel met de medezeggenschapregelingen voor medewerkers in de zorg. Niettegenstaande dit was Wil wel heel actief, zo stelde Vreeswijk, bij de ondersteuning van de WAO – platforms, die in de jaren 80 waren ontwikkeld.

De fusieperiode ofterwel het laatste stadium

In 2005 kreeg Wil de optie aangereikt om nog een paar jaar door te gaan, maar dan kreeg het LCO daarna in elk geval geen geld meer. Voor Wil zelf was dat gezien zijn leeftijd nog niet zo gek, maar hij had een zeer groot verantwoordelijkheidsgevoel naar zijn personeel toe en vond dat hij voor hen het beste eruit moest halen. Hij stelde zich strijdbaar op en ontwikkelde plannen. Zo heeft hij bedacht om samen met CIVIQ een vernieuwde organisatie te vormen. Maar die poging mislukte. Het ministerie van VWS zette met behulp van adviesbureau Berenschot in het

begin in, om één subsidiekanaal te scheppen voor het NIZW, organisaties als CIVIQ, Transact en de Schorerstichting, alsmede het LCO. In een later stadium was de boodschap: we voegen alle instellingen samen tot één instituut. Wil verzette zich daartegen, hij wilde de eigen identiteit bewaren. Daartoe ontwikkelde hij een plan en zette dat op papier. Binnen de nieuw te vormen organisatie zouden onderscheiden instellingen in een holding model hun eigen lijn kunnen volgen. Zelf wilde hij inzetten op kleine coöperaties. Langs die lijn voorkom je dat het werk van mensen zelf aan hen wordt onttrokken. Zij blijven zo hun werkzaamheden in eigen beheer uitvoeren.

Zijn vrouw Ineke haalt in dit verband een voorbeeld aan van thuiszorg in de buurt dat zich naar dat model organiseert en veel goedkoper blijkt te werken dan die bizarre gezondheids - of welzijnsfabrieken. Het gaat om kleinschaligheid en het vermijden van het opknippen van werk in kleine taken die door afzonderlijke personen worden verricht. Als je op die manier werkt kun je mensen hulp bieden die persoonlijker en breder is dan al die wisselende mensen die zgn. producten leveren, de één douchet je, de ander doet boodschappen en een volgende legt een pleister aan.

Wil had een goede neus voor ontwikkelingen, aldus zijn vrouw. Maar eigenlijk had hij zelf wel door, zeker de laatste tijd, dat het mis zou gaan. In het algemeen was Wil iemand wiens kracht het was om juist te investeren in ideeën of zaken waarvan hij het dacht dat het ook iets kon worden. Hij had altijd een heleboel dingen in zijn achterzak en als de tijd er rijp voor was, trok hij een project uit de kast en lanceerde dat. Wil was niet het type om zijn kruis te verschieten als hij niet het idee had dat zoiets ook effect kon hebben, aldus zijn vrouw.

Maar nu was hij gedwongen aan iets mee te doen waar hij eigenlijk geen fiducia in had, aan een negatieve ontwikkeling die niets opleverde en dat betekende dat hij erg inleverde op zijn energie. Een keer per week zat hij in Utrecht en dat viel hem erg zwaar. Hij zei dan zelf: 'Het is even in een tunnel zitten, ik moet mijn verantwoordelijkheid nemen en aangeven dat het best anders kan. Misschien hebben we er nu niets aan maar dan over vijf jaar'. En hij wou ook niet weggaan, zich ziek melden of op vakantie gaan, want hij dacht dat als hij dan weg zou gaan, hij niet meer terug zou komen.

Uiteindelijk zou je kunnen zeggen heeft hij het laatste gevecht met de dood moeten bekopen. Per 1 januari 2007 eindigt de bekostiging van het LCO door het Rijk en gaan personeel en taken over naar de nieuwe landelijke organisatie MOvisie te Utrecht.

En in juni van dat jaar overlijdt Wil van de Leur.

Tot slot

Wat kunnen we na deze uiterst beperkte biografische schets van Wil van de Leur zeggen? Wil was een bijzonder mens, een bevlogen man met buitengewone kwaliteiten, een man met visie, een menselijke visie, die geloofde in de kracht van mensen zelf en ook iemand die een visie kon implementeren naar de praktijk, juist omdat hij de capaciteit had de juiste mensen om zich heen te verzamelen, te inspireren en te motiveren. Hij gaf anderen instrumenten om er wat mee te doen, want hij was zelf heel bescheiden. Hij was ook weer geen heilige. Sommigen noemden hem een éénpitter, die niet altijd goed was in begeleiding of personeelsbeleid, hij ging moeilijke confrontaties liever uit de weg. Of zoals zijn vrouw zegt: 'hij investeerde niet in de zwakkere kanten, maar juist in de sterke kanten van zichzelf'.

37

Opvallend is ook dat de één bepaalde kanten van hem uitvergroot en de ander juist weer heel andere. Zoals Wil's oriëntatie op de nationale subsidiekanalen en bijbehorend overleg. Die focus noemt de één overheersend, terwijl een ander juist zijn grote betrokkenheid bij het veld zo waardeert en hem typisch als praktijkman neerzet. Volgens de één was hij juist meer een intellectueel, volgens een ander was hij juist iemand die ondanks zijn opleiding zo dicht stond bij mensen als hijzelf met alleen lagere school. Volgens de één dacht hij sterk in structuren althans tot de laatste periode, volgens anderen is hij juist een heel bevlogen mens. Of verschillende eigenschappen die tegengesteld leken, werden achter elkaar beschreven: Wil bond mensen enorm maar was tegelijkertijd wel een enorme solist, die niet gauw om steun zou vragen. Hij kwam ook zelden buiten Nederland, had niet zo'n reisbehoefte.

Soms lijkt het of Wil meer zielsverwanten had dan één. Zo stelt Middel: de legitimatie van het opbouwwerk is de strijd tegen achterstanden en het voorkomen van sociale uitbuiting en Middel verwijst hierbij naar de opvattingen van Wil hierover. Volgens Middel waren Wil en hij zielsverwanten, sociaal democraten van de oude stempel die het verheffingsideaal nog wilden uitdragen, aanhangers van 'old labour'. Maar ook Postma spreekt over Wil als zielsverwant en De Jong ziet zichzelf en Wil weliswaar als egeltjes, maar die elkaar wel erg nodig hadden en hetzelfde boek (Watzlawick: pragmatische aspecten van de menselijke communicatie) als bijbel gebruikten.

Over een aantal zaken is men het onherroepelijk eens. Wil was enorm creatief, had een enorme drive, bleef zichzelf, werd nooit gelikt, was een keiharde werker, hield van een borrel, was altijd gericht op de inhoud van het werk. Wil was ook een vriend, een fijne kerel, er waren een hoop mensen die gingen voor hem door het vuur. Zijn vrouw onthult zijn geheime wapen: hij had een groot adaptatie-

talent. Als iets anders was gelopen dan hij bedoeld had, probeerde hij daar het goede in te zien zoals bij bezuinigingen die werden doorgevoerd. Dan zei hij: 'Ach dat is wel goed, zo houden we het klein!!' Als hij echt ergens de pest over in had, schreef hij dat van zich af. Als hij het de volgende dag zag zei hij: 'dat gaan we anders doen' en verscheurde de brief. Maar bij echt belangrijke zaken kon hij dwarsliggen, bijvoorbeeld toen het ministerie van WVC de bijzonder hoogleraar opbouwwerk opeens anders wilde noemen. Daar kon hij niet mee akkoord gaan en dan was hij bereid geen cent aan te nemen van het ministerie (Overigens kwam dat geld er toch). Kortom met één woord: Wil van de Leur, bescheiden boegbeeld van het opbouwwerk in Nederland was een begrip.

Tenslotte blijkt nog iets anders uit deze korte schets. De creativiteit waarmee Wil met zijn visionaire blik projecten bedacht - vondsten die 'eieren van Columbus' waren en volgens evaluaties ook goed bleken te werken - kon niet op bijzonder veel waardering rekenen bij diegenen die hun eigen beperkte belangen daarmee gedwarsboomd zagen. Kijken we naar projecten als 'Werk en Welzijn', maar ook andere projecten waarbij dienstbaarheid aan mensen zelf en integraal werken voorop stonden, dan zien we dat er slechts met ongelooflijk veel moeite geld voor werd vrijgemaakt. En dat terwijl er tegelijkertijd veel, heel veel geld gaat naar instellingen in de GGZ, naar molochs als grote welzijnsinstellingen, waar Wil maar niet alleen Wil - zich van af vroeg of dat geld daar wel besteed werd aan de mensen om wie het ging.

Wil was iemand die dat soort zaken niet zozeer aan de kaak stelde? hij stopte geen energie in negatieve kritiek, maar stopte juist al zijn energie in de constructie van het positieve van wat volgens hem wel zou werken, wat wel de doelgroepen zou bereiken, wat wel de kracht van mensen versterken zou.

Als er gesproken wordt over het 'failliet' van het opbouwwerk, dan moeten we misschien stilstaan bij het gegeven dat het opbouwwerk een werksoort was en is die onze samenleving constant een spiegel voorhoudt. *En wie, o wie kijkt er graag in de spiegel?*

Wil was er in elk geval niet bang voor. Wil was een rots in de branding, iemand die je altijd het gevoel gaf dat het opbouwwerk toekomst had en heeft.

Geraadpleegde literatuur

Broekman, H. en Vos, K. *11 jaar Probleem Project Methode in het opbouwwerk*. Drachten, WONN, 1985.

Dozy, M. *Het is altijd een beroep van de toekomst geweest*. De beroepsonwikkeling van het opbouwwerk. Zutphen, Walburg Pers, 2008.

Een Brabander in Leeuwarden. *Leeuwarder Courant*, 30-1-1990.

Voogd e.a. *Opbouwwerk en democratie*, mei 1977

Wijken onder druk. Den Haag. Harmonisatieraad Welzijnsbeleid, december 1989

---

1 Zie ook hoofdstuk 2 over Wil's opvattingen over andragologie.

Wil's opvattingen over opbouwwerk samengevat

Harry Broekman & Koos Vos

Inleiding

41

PAR.1 Hij gunde kansarme, achtergestelde mensen een beter leven, en iedereen een heilzamer samenleving. Dat betekende voor hem vooral een respectvollere bejegening door instituties.

- 1.1. Nuancering kansarmen
- 1.2. Verduidelijking beter leven (geen consumentisme)
- 1.3. Respectvolle bejegening: aandacht voor autonomie
- 1.4. Een heilzame samenleving die maakbaar is

PAR.2 Achterstelling was voor hem minder een onderwerp van economische geschiedenis als wel een kwestie van actuele omgangspatronen van instituties. Niet aflatend houdt hij deze verantwoordelijk voor het klein houden van de gewone man of vrouw.

- 2.1. Contrastconcepten
- 2.2. Hij wil ruimte scheppen om die beklemming te doorbreken
- 2.3. Opbouwwerk als manier om verafhankelijkkingstendensen te doorbreken
- 2.4. Agogisering als valkuil en te bestrijden fout voor opbouwwerkers
- 2.5. Schaalsoorbreking als strategisch concept

PAR.3 Opbouwwerk was voor Wil een passend vehikel om betrokkenen (achtergestelden en instanties) te assisteren bij het realiseren van een betere samenleving.

- 3.1. Problemen en posities om ze aan te pakken
- 3.2. Non sectorale ondersteuning
- 3.3. Process oriented, issue indifferent
- 3.4. De buurt
- 3.5. Weven aan samenleven

3.6. Ondersteuning bieden én werken aan de sociale infrastructuur

Samenvatting

Kaders

Trouw aan de traditie

Cliëntsituatie en cliëntsysteem

Het ontwerpen van bestaande wijken

Inleiding:

Deze landelijke context trof Wil van de Leur aan toen hij na de sociale academie in Eindhoven aantrad als opbouwwerker in Leeuwarden, rond 1968: Een door ontzuiling en anti-autoritaire tijdgeest, discutabel geworden tweeslachtig opbouwwerkbestel. Enerzijds veel eenmansposten en buurtwerk door werkers die dicht bij het gewone volk stonden. Anderzijds het ‘stropdassenopbouwwerk’: eindelijk vergaderen over nieuwe voorzieningen en over interconfessioneel samenwerken van instellingen. In beide gevallen vanaf begin jaren zeventig, 100% rijksge-subsidieerd.

Dit opbouwwerk en dat bestel waren in de rui en Van de Leur hielp bij het kwijt raken van de oude huid. Dit vooral door een radicale, effectieve praktijk van stadsvernieuwing neer te zetten. Hij publiceerde veelvuldig en werkte mee aan nieuwe organisatiekaders zoals: De Werkplaats Opbouwwerk Noord Nederland en het Fries WAO Beraad. Beide organisaties met een landelijke impact als gaat om vernieuwing. Wil heeft die 10 jaar in Leeuwarden een leidende rol gespeeld in de verjonging, radicalisering van het opbouwwerk. Hij reikte opbouwwerkers concepten, leer-ervaringen en perspectieven aan.

Ook in de decennia daarna bouwde hij gestaag aan vakkennis voor een aanstormende generatie maatschappij- kritische opbouwwerkers. Hij liet in werk en publicaties ook zien dat pleitbezorging en planning op straat én in officiële vergaderruimtes, elkaar aanvulden. Zijn geheel aan begrippen vormt in essentie een slank en elegant pakket, zijn denken steekt hecht in elkaar en is verankerd in de traditie. Zijn thema’s bleef hij tientallen jaren trouw. De regeringscampagne Sociale Vernieuwing van begin jaren ’90, sprak hem aan. Het lijkt erop dat hij hoopte dat met en door die campagne er een paradigmatische sprong mogelijk zou worden. Dat er i.p.v. strijd, voortaan partnership zou kunnen zijn met de tot dan toe door hem verketterde instituties. Zie (104) en het voor het echec: (132).

In dit hoofdstuk wordt in drie paragrafen het denken van Wil van de Leur over opbouwwerk behandeld. Paragraaf 1 pakt zijn mensbeeld bij de kop, paragraaf 2 zijn maatschappijbeeld; paragraaf 3 zoomt dan in op het methodisch opbouwwerk zoals hij dat nuttig en nodig en ipso facto ook mogelijk achtte. Het geheel wordt afgesloten met een samenvatting.

Bij het citeren en verwijzen hanteren we in dit hoofdstuk de volgende usances. a) Lange citaten springen op de bladspiegel in , waarbij begin en eind van zo’n tekstblokje dubbele aanhalingstekens krijgt (“....”) b)

Kortere citaten – het betreft soms ook een enkele term- worden opgenomen in een lopende zin en krijgen enkele aanhalingstekens (‘...’). Tenslotte c) wordt af en toe een wat langere tekst door de auteurs H.B. & K.V. geparafraseerd. In dat geval wordt wel ingesprongen op de bladspiegel, maar ontbreken de aanhalingstekens.

Een getal tussen haakjes (00) verwijst naar het nummer van de desbetreffende publicatie in de literatuurlijst.

1 Hij gunde kansarme, achtergestelde mensen een beter leven, een ieder een heilzamer samenleving. Dat betekende voor hem vooral een respectvollere bejegening door instituties.

1.1 Nuancering kansarmen

Voor grote groepen mensen, is de samenleving verkeerd ingericht. Dat was zijn vertrekpunt. Die groepen, dat konden huurders zijn die door een woningcorporatie als object werden behandeld; bewoners in een achterstandswijk die door instanties met de nek werden aangekeken of WAO-ers die moeite hadden hun rechten te verkrijgen. Maar het waren niet slechts de klassieke achterstandsgroepen waar hij op focuste. Het gaat om mensen 'die buitenspel dreigen gezet te worden door technocratieën en bureaucratieën'. (20) Groepen die middelen, vaardigheden, steun missen om een probleem op te lossen. (21). Zo maakt hij zich bijvoorbeeld hard voor laaggeschoolde mensen die werk en vrijwilligerswerk overdag willen combineren; (project Werk en Welzijn) vrouwen die een eigen ontmoetings- en ontwikkelingscentrum willen runnen (steun aan Moedercentra); alsook burgers - niet zelden uit de middenklasse - die een voorziening in coöperatief verband willen stichten (project Weven aan Samenleven). Voor die in het geweer komende mensen, gebruikte hij ook wel de verzamelterm 'strevende groepen', een term ontleend aan Voogd, Oosten & Van Hoey (1977).

45

1.2 Het betere leven

Dat betere leven heeft hij nooit expliciet omschreven, utopisme was hem vreemd. Wel schemeren een aantal elementen ervan in zijn stukken door.

Het goede leven was voor hem een actief, werkzaam leven. Welzijn was een werkwoord voor hem, te bereiken door eerst bondgenoten te vinden. Om zich dan, vervolgens te organiseren om tegenspel te bieden. Maar ook om gezamenlijk verantwoordelijkheid te nemen voor een eigen voorziening .

Hij verzette zich tegen consumentisme: Instanties neigden in zijn ogen, rol en betekenis van de mensen die met of in de problemen leven, te miskennen. Zij reduceren die rol ' tot die van consument, klant en voor te lichten of te instrueren roldrager'(90). Dit buitenspel zetten kan leiden tot 'afzien in wrok', dat is bewuste non-participatie (37).

Bij de komst van Sociale Vernieuwing schreef hij :

...”participatie-appèls moeten verder gaan dan een beroep op partiële consumentenrollen, anders kan een beleidsprogramma, project of campagne niet sociaal vernieuwend zijn.” (96)

Ook gispte hij instellingen die de sociale infrastructuur propageren als een soort ‘ pijplijnsysteem met voldoende aftappunten voor de consument’. (129) Dit werkt vervreemdend, zo was zijn oordeel. Veelvuldig kon men dan ook zijn pleidooi horen voor respectvolle bejegening, dus aandacht voor ’s mensen streven naar autonomie en voor hun vermogen om georganiseerd tot een oplossing komen.

1.3 Respectvolle bejegening: aandacht voor autonomie

In 1993 zei hij bijvoorbeeld:

“Op steeds meer leefgebieden verliezen burgers hun autonomie, vanwege dubieuze, onnodig ingewikkelde regelgeving. Een grondig proces van samenlevingsopbouw is noodzakelijk om mensen zover te krijgen dat ze beseffen dat de staat geen regels op kan stellen, op maat toegesneden voor iedere burger in iedere denkbare omstandigheid. Burgers moeten de ruimte krijgen zelf keuzes te maken, teneinde zelf in staat te zijn de eigen prioriteiten in het leven te bepalen. Dit kan alleen indien de overheid zich terugtrekt uit een aantal zeer persoonlijk bepaalde levenssferen van mensen. Mensen moeten meer zaken zelf regelen, via zelfgevormde ‘collectiviteiten’. Het komt in feite neer op een proces van ‘herdemocratisering’.”(101, p.3)

Al eerder, in 1980 had hij het volgende visioen over kleinschalige initiatieven in zelfbeheer: stadsvernieuwingscorporaties, bedrijfsjes, zelfhulpgroepen en dienstbetoon.

” Verwacht mag worden dat, gegeven de druk van bovenaf en de pressie van onderop, het maatschappelijk midden van de institutionele wereld meer en meer bereid zal zijn tot coalitievorming. De **autonomie** en zelfwerkzaamheid van groepen en informele banden zullen toenemen, terwijl tegelijkertijd de inhoud van het werk van instituties zal veranderen. Er zal, op den duur, niet langer sprake zijn van eenzijdige afhankelijkheid van instituties, maar deze zullen om te kunnen (blijven) functioneren op hun beurt afhankelijk zijn van mensen(groepen).” (33)

Schrijvend over budgetvoorlichting aan hen die schulden hebben gemaakt zag hij kansen voor autonomie :

“Belangrijk is dan ook vooral of individuen, groepen en organisaties zélf actieve sturing kunnen geven aan educatieve en voorlichtingsprocessen. Belangrijk [in de opzet van het voorlichtingsprogramma] is ook er zorg voor te dragen dat andere dimensies (zoals de politieke) niet uit het vizier verdwijnen, zodat gerechtvaardigde appèls gedeponereerd kunnen worden waar ze thuishoren, en kansen op honorering van eigen initiatieven gegrepen kunnen worden.” (72)

Autonomie mag met recht het alpha en omega van zijn denken genoemd worden, immers :

In zijn *eerste* bijdrage in het door hem gestichte vakblad, MO/Medelingen Opbouwwerk , toonde hij zich vertoerd op Hans Achterhuis als deze in zijn beststeller De Markt van Welzijn en Geluk, het welzijnswerk, incl. het opbouwwerk aanvalt. (42). Evenwel, één notie van Achterhuis: het behouden, herstellen en uitbouwen van de autonomie van de mens zinde Wil wél. In (35) sprak hij goedkeurend over Achterhuis’ constatering dat ‘terug naar de mensen zelf’ de weg moet zijn om vervreemdende praktijken van (welzijn en gezondheids-) instituties te doorbreken.

In zijn *laatste* bijdrage in no. 209 van het vakblad MO/Samenlevingsopbouw behandelde hij ook autonomie. In die bijdrage besprak Wil de verschillen tussen actieve burgers en vrijwilligers. Hoewel beiden zich onbetaald en vrijwillig inzetten, bleef het van belang dat opbouwwerkers het onderscheid maken. Kort samengevat:

Vrijwilligers dragen dienstbaar bij aan een bestaande organisatie en voegen zich naar de productiviteitsnormen ervan. De actieve burger heeft maatschappelijke streefdoelen, waarbij andere, nieuwe vormen van maatschappelijke organisatie en productie of zeggenschapsverhoudingen voorop staan.

De opbouwwerker heeft met beide vrijwillige varianttypen te maken en soms vloeien ze fasegewijs in elkaar over. (141)

1.4 Een heilzamer samenleving die maakbaar is

Een andere kwestie, zo stelde hij voorts in zijn laatste bijdrage aan MO/Samenlevingsopbouw, is dat vrijwilligers maar ook ‘strevende groepen burgers’ die support krijgen van een professionele instelling, onderhevig zijn aan Arbo-wetgeving. Door die - verhoudingsgewijs overdreven zware - regelgeving dwingend op te leggen, werd, naar de mening van Van de Leur, het grondrecht op vereniging en vergadering aangetast. (141)

Een voorbeeld van die te ver doorgevoerde regelgeving is te vinden in de kinderopvang. Het enorme pakket eisen aan pand, materiaal en handelwijzen maakt de facto peuterspeelzalen op vrijwillige of coöperatieve basis onmogelijk. Dit is maar één van de momenten dat de maatschappelijke ordening verkeerd uitpakt in zijn ogen. Bij Wil overheerst het beeld van een gebroken of zich verkeerd zettende wereld. Hij spreekt over mismatch (138); afwentelings-(67) en uitsluitingsprocessen (82) ; over marginalisering (117) fragmentatie en ontworteling (96) en sociale ontwrichtingsverschijnselen (111).

Hij ziet - door verschuivende krachtenvelden - breukvlakken ontstaan:

48

in de *productieverhoudingen*, er in resulterend dat de mens steeds meer een overbodige factor wordt in de voortbrenging van goederen en diensten. (37)

Maar ook krachtige veranderingen in technologie en culturele verhoudingen. Dit geeft scheefgroei doordat enerzijds *arbeid en gezin als sturingsbeginselen* minder relevant worden. Anderzijds we arbeid en gezin nog wel als oriënteringskaders voor handelen beschouwen. (37).

Breukvlakken in de *wijken*, zich openbarend daar waar taken en functies uit woonwijken zijn weggegaan / en dan weer terug gebracht worden, terecht leidend tot weerstand van bewoner. (108, 110)

De *terugtrekkende overheid* trekt deels –zie Arbo wetgeving – een vacuüm. (134)

Tomeloze *schaalvergrotingsprocessen* in vele sectoren hebben geleid tot grote afstanden, anonieme ruimten en verbroken verbindingen.(134)

Sociale actie, voor bijvoorbeeld de kwaliteit van de woonomgeving, is dan ook méér dan op materieel gebied zich verbeteren, het is een vorm van **terugveroveren van zingeving**. (37) Werkgelegenheidsperspectieven van onderop steunen vanuit het welzijnswerk is dus meer dan een inkomensinitiatief nemen, het herstelt maatschappelijke waardigheid en biedt de betrokken burgers een sociaal-economische (onderhandelings-) positie (108, 110). Horizontale initiatieven hebben een vitale maakkracht die door beleidstrajecten nimmer geëvenaard kunnen worden. (121).

Impuls van Sociale Vernieuwing: De Sociale Vernieuwing bood voor Wil een impuls om taak en mogelijkheden van het opbouwwerk opnieuw te benoemen. Hij koos een term die je weinig bij hem leest: subjectivering.

“ Subjectivering als essentie van sociale vernieuwing is in hoge

mate het opnieuw beantwoorden van de vraag of tal van diensten en produkties op het juiste niveau en in het juiste verband tot stand komen en behartigd worden. Is er niet teveel gemonopoliseerd, weggezogen uit meer primaire samenlevingsverbanden? Zo ver weg dat voor de subjecten - de burgers - de aanhechtings-, c.q. sociale produktiviteitskansen te gering geworden zijn ?

Subjectivering als essentie van sociale vernieuwing is dan ook in geen enkel opzicht een vorm van psychologisering of agogisering, maar het teweegbrengen van een grotere transparantie tussen de 'leefwereld' en de 'systeemwereld'." (96)

Het is dan ook een belangrijke functie van het opbouwwerk om in dit 'over-georganiseerde en uitverkavelde' Nederland 'horizontale vitaliteit' en 'eigen organiseer-vermogen' te bevorderen. (119) Vandaar ook dat Wil zijn leven lang vast hield aan het idee van een maakbare samenleving, hij verzet zich heftig tegen hen die dat idee van **maakbaarheid** willen afschaffen. Bijvoorbeeld in (98).

In dat artikel constateert hij dat politici het volk verwijten maken (het ging concreet om de CDA-er Brinkman die een hoop arbeidsongeschikten aanstellers vond). Wil stelt dan:

“Waarom het volk de stembus en de politiek toenemend mijdt als de pest, is duidelijk. Maar waarom zijn de politici aan het schelden geslagen? Denkelijk uit onmacht. Deels heeft de politiek dat aan zichzelf te wijten: wanneer je zelf vaststelt dat de winkel “niet maakbaar” is, kun je nog alleen maar op de winkel passen. En dat belemmert enorm wanneer je desalniettemin de centrale maatschappelijke vraagstukken wilt aanpakken”. (98, blz. 114)

Een ander moment: De 'maakbaarheidsopdracht van het opbouwwerk' is volgens Wil: 'the re-invention of good community'. In dat artikel treft men ook een cri de coeur van hem aan:

“Waar heb je in vredesnaam nog politici voor nodig wanneer de samenleving niet maakbaar is ?” (113)

We kunnen constateren dat maakbaarheid bij Wil geen topdown aangelegenheid was maar juist een met beleid en beheerst faciliteren van de samenleving, waar de mensen zelf richting aan een (politiek) bepaald doel. Hij achtte het goed samenwerken van burgers en hun gekozen politici, of van probleemgetroffenen en behandelende ambtenaren, dus wel degelijk realiseerbaar en in die zin kan hij als een optimist en zeker geen cynicus worden beschouwd.

2 Achtergesteld zijn was voor hem minder een onderwerp van economische geschiedenis als wel een kwestie van actuele omgangspatronen van instituties. Niet aflatend hield hij deze verantwoordelijk voor het klein houden van de gewone man of vrouw.

2.1. Contrastconcepten

Wil dacht vooral in tegenstellingen, hanteerde contrasterende begrippenparen. Hieronder voorbeelden, varianten en uitwerkingen van die contrast-conceptualisering. Hij sprak over:

Inhoudssystemen en	Betrekkingssystemen c.q. samenlevingsverbanden; (18; 20)
Instituties, formele organisaties vs	primaire samenlevingsverbanden: gezin, buurt, bewonersorganisatie (37; 114)
Servicistische organisatie vs	de nulde lijn (76)
Van bovenaf vs	van onderop / op de begane grond (13; 33; 119)
Verticale, hiërarchische verhouding vs	Horizontale gelijkwaardige verhouding (6;123;128)
Verkokering vs	samenhang (met als toegevoegde waarde van de werker: samenhangen aanbrengen, grenzen doorbreken (16; 20; 21; 33; 37; 66; 67)
Tokogerichtheid vs	integrale beleidsvorming en oplossingsgerichte samenwerking (96)
Prioriteit geven aan collegiale interactieproblemen vs	Prioriteit voor door bewoners zelf geformuleerde zaken (39)
Verknippen van leefbaarheidsproblemen door instanties vs	greep krijgen op leefcondities door burgers (39)
Afhankelijkheid van instituties vs	autonomie van (groepen) burgers (33; 101)
'Remodelling of the official Pipelines-world' vs	schraging en facilitering van horizontale eigen initiatieven (125)
Ordenen naar institutionele behoeften i.p.v.	faciliteren van primaire leefverbanden (33; 37)
Facelifting, voorzieningen droppen, compensatoire maatregelen treffen vs	(opbouw-)processen stimuleren (111)

Eén keer nuanceert hij zijn positie en spreekt over het vermijden terecht te komen in een valkuil van 'de deels valse polariteit tussen "volk" en instanties'. (104) Maar vele malen meer is hij negatief over instituties. Hij ergert zich aan het eenzijdig en autonoom oordelen door macro-instituties (123) ; de hang en drang naar bedrijfskolomvorming (129) en procedurestelsels (98) van grootschalige, fabrieksmatig opererende instanties (123); van competentiebouwsels die aan tokovorming doen (96) in een bureaucratisch, technocratisch bestel, waar aan intersectorale samenspanning gedaan wordt met een doel- middel verwisseling (96). In (123) noemt hij dit ziekelijk ('Dutch institutional disease').

2.2. Hij wil Ruimte scheppen om die beklemming te doorbreken

Hij pleit voor ontwikkelingsruimte om met creatieve organisatie nieuw combinaties mogelijk te maken, dat beschouwt hij als een vorm van herdemocratisering (101). Met daarbij: 'mislukkingsruimte' om te leren met vallen en opstaan (124). Of ook: nieuwe ruimte trekken waar alles in dit land vastgeschroefd lijkt te zitten, ruimte voor invloed van bewoners. (98 ;106). Heel specifiek wil hij indringers terugdringen uit de leefruimte die de wijk voor bewoners vormt. Hij signaleert het **binnendringen in de wijk** van instituten die er niet opereren om de dagelijkse leefwereld van de bewoners te verbeteren. Neen, die deze ruimte binnendringen om hun organisatiebelang eerst en vooral te dienen.

51

Hij noemt in verschillende artikelen bij name de rechtspraak, de psychiatrie, de woningbouwcorporatie, diensten van de gemeente. Maar ook het opbouwwerk zelf:

“ Het opbouwwerk bevindt zich ... wat dit betreft op een hellend vlak: terwijl de opbouwwerker bij uitstek een 'spacemaker' en 'sociaal makelaar' is en moet zijn, verschijnt hij toenemend ook als een 'space-invader', als hulpje in de huishouding bij tal van de sectorale instanties en instituties die (positioneel onthand) wat moeten in de leefwereld....

De vakgenoten moeten wat dat betreft nadrukkelijk bij zichzelf te rade gaan....De opbouwwerker is in die zin advocaat van het leefwereld-perspectief. Daarin zit zijn kern en kracht: en die positie en inzet is veel vitaler dan in de afgelopen decennia waargemaakt mocht en kon worden. “(114)

Dus bepleit hij aandacht voor het 'space maken' door de opbouwwerker, dat inhoudt het ruimte maken en houden voor initiatieven van-onderop.

2.3. Opbouwwerk als een manier om zelfredzaamheid te bevorderen

Opbouwwerk is niet meer en niet minder dan een 'matig, maar verantwoord middel voor bewoners om tegenwicht te bieden aan een sterk gebureaucratiseerd en technokratisch bestel.' (20) Het opbouwwerk zal voornamelijk energie moeten stoppen in het samen met mensen ontwikkelen van oplossingen die minder afhankelijk maken. (37)

Of ook: Opbouwwerk staat mensen bij in het (terug)veroveren van competentie en zeggenschap in samenlevingszaken(21). Het is overigens geen willoos instrument van bewonersorganisaties (13); het gaat om 't verbeteren van zeggenschap, positie en verhoudingen (96 en 98), te bereiken

door een goed gedoseerde mix van directief en non-directief werken, waarbij de methodische kernopgave is om van groep naar organisatie te komen met de betrokken burgers (19). In 1997 herhaalde hij nog eens dat ‘tegen gaan van ver-afhankelijkking’ onderdeel is van de basisopdracht voor het opbouwwerk (117).

Hij schuift in dit verband de kleine coöperatie naar voren als instrument om minder afhankelijk te worden:

“ Ik wil wel een instrument voorstellen dat bewoners- en burgerinitiatieven minder afhankelijk maakt van instanties en instellingen, ook dus van welzijnsinstellingen. Dat is de ouderwetse coöperatie. Ik denk dat in buurt en wijk, maar ook in andere verbanden de ‘kleine coöperatie’ een belangrijk activerings- en beschermingsmechanisme kan vormen voor bewonersinitiatieven. Het is een eenvoudige organisatievorm die bovendien ook zekere juridische identiteit biedt: en daardoor in behoorlijk wat aangelegenheden een eigenstandig ‘partnership’ kan waarborgen in plaats van een rechtsonzekere- verlengstuk-positie van een welzijns- of overheids-project.” (117)

2.4. Agogisering als een te vermijden valkuil en te bestrijden fout voor opbouwwerkers

Agogisering, wat is het en waarom wijst hij ’t zo af? Een scherp omrande definitie biedt hij niet, maar de volgende omschrijvingen geven een indruk:

Elk [...] beleidssysteem stuurt zijn SRV- man op pad en tegelijkertijd moet Jan Modaal naar de studeerkamer om permanent educatief te worden bijgespijkerd. Democratisering en opheffing van achterstanden kunnen niet worden gerealiseerd door eenzijdige emancipatie van achterliggende groepen, maar bestaan evenzeer uit een emancipatie van de organisatie wereld. (20)

Hij noemde als voorbeelden: GezondheidsVoorlichting & Opvoedingsfunctionarissen in dienst van de GGD; preventiefunctionarissen in de GGZ; andragogen en participatie medewerkers bij gemeenten en corporaties; onderwijsopbouwwerkers bij schoolbegeleidingsdiensten. Zij besteden geen aandacht aan het betrekkingaspect, immers in hun gedachtegang is het beleid goed, het hoeft alleen nog maar te worden verkocht. Er bestaat, zo stelde Wil met andere woorden, geen evenwichtige samenhang meer tussen het inhouds- en het betrekkingaspect. (20)

Hij zag een gevaar van overmatige nadruk op educatie in het opbouw-

werk. Die nadruk kon leiden tot alleen maar praten over belangen en rechten in plaats van zich actief inzetten voor. Hij verzette zich tegen zulke 'agogisering' van maatschappelijke problemen. (35) Hiermee wilde hij niet beweren, dat er geen educatieve opbouwwerk projecten zouden mogen zijn waarin leerdoelen centraal staan, maar wel, dat bij de aanpak van concrete, materiële doelen die bewonersgroepen zich stellen, een 'agogisering' van maatschappelijke problemen voorbijgaat aan een ondersteuningsvraag van de mensen. (37) Later constateerde hij dat als gevolg van de economische recessie, maar ook door (het hekelen van) de 'overmatige agogisering' van veel welzijnswerk, de 'zachte sector' onder gedurige kritiek kwam te staan.(67)

Samengevat: Agogisering in het denken van Wil, slaat zowel op de diagnose als de aanpak van maatschappelijke problemen. Qua diagnose betreft het materiële vraagstukken in het leven van alledag verkeerd benoemen. Qua aanpak impliceert het een pappen- en-nathouden-behandeling waarmee de mensen hun mogelijkheden tot oplossing verliezen. Agogisering benadrukt ook het zich- individueel- aanpassen- en- ermee- leren- omgaan , i.p.v. zich organiseren en zo gezamenlijk verzet bieden c.q. met z'n allen een beter alternatief uit de grond stampen.

53

Gegeven opleidingsachtergrond en heersende trends, waren volgens hem opbouwwerk(st)ers gevoelig voor de verleiding maatschappelijke vraagstukken te reduceren tot een agogische dimensie.(39) In het woord vooraf aan de herdruk van een artikel uit 1976, stelt hij dan ook nog eens nadrukkelijk en hard:

“Er is immers nauwelijks een principieel verschil tussen het open trekken van weer een blik agogen of een blik verbalisanten. Beide kenmerken zich immers door hetzelfde, te weten het vanuit de optiek en competentie van quasi –autonome systemen geïsoleerde deelvraagstukken aanpakken. En daarbij, - als consequentie- rol en betekenis van de mensen die met of in de problemen leven, reduceren tot die van consument, klant en voor te lichten of te instrueren roldrager”. (90) Herdruk van (18)

2.5. Schaaldoorbreking als strategisch concept

Hij verwerpt hartstochtelijk zo'n aanpak, dat moge duidelijk zijn.

Hetzelfde gold voor het opknippen en terugdringen in hokjes van het opbouwwerk.

Toen Wil begon als opbouwwerker, werden taken en verantwoordelijkheden (en salariering !) van opbouwwerkers gedifferentieerd naar de grootte van het gebied waarvoor ze aangesteld waren. Buurt, wijk, stad, regio, provincie, land: elke opbouwwerker zijn eigen plek, niveau en ver-

gaderzalen waar hij in mocht komen. Wil bestreed die verkaveling, immers, zo stelde hij: problemen gaan dwars door die lagen heen, een opbouwwerker moet op elk niveau kunnen werken. Zijn kritiek op het toen vigerende lagenmodel mondde uit in een opvatting over de positie van het opbouwwerk.- We vatten zijn redenering hieronder samen:

A) Bijna alle samenlevingsproblemen hebben een ‘micro-meso-macro’-karakter. B) Het ‘meso-niveau’ is eigenlijk geen niveau, maar een spanningsveld waar ‘institutionele kaders’(macro) en niet-institutionele kaders (micro) elkaar ontmoeten. C) In dit lagenmodel ligt het zwaartepunt automatisch bij macro; D) Op die manier wordt het opbouwwerk beheerd door het niveau, dat krachtens zijn institutionele niveau, weinig tot verandering is geneigd. E) Werkend vanuit macro zal er een tendens zijn ook micro te institutionaliseren, terwijl het eigen karakter van micro juist non institutioneel is. Zij vervullen een weinig benijdenswaardige stootkussenfunctie tussen de buurtbevolking en B&W. Het opbouwwerk kan niets bereiken tenzij het problemen kan diagnosticeren en operationeel maken in alle dimensies. Niveaus zijn niet langer de basis voor infrastructuur van ‘t opbouwwerk. (9, zie ook 6 en 8).

Hij won dit pleidooi, ‘t lagenmodel werd in de praktijk verlaten, werd de facto niet meer de norm. Al weten we niet in hoeverre dit ‘lagenmodel’ omviel juist door zijn duwen en trekken. En terugblikkend over een langere periode: weliswaar won hij in de jaren ’70 het pleit om een opgeslotenheid van het opbouwwerk in lagen te doorbreken. Echter, op den duur, in de jaren ’90 stuitte hij op een even hinderlijke handicap. Opbouwwerkinstellingen bevochten nauwelijks ‘vrije handelingsruimte’ maar legden zich neer bij een opnieuw opgesloten raken. Dit keer binnen de inbedding van het beleid dat de lokale overheid stelt.

Hieronder in paragraaf 3 wordt aangegeven op welke grondslagen Wil van de Leur het opbouwwerk wél wilde funderen.

3 Opbouwwerk was voor Wil een passend vehikel om betrokkenen (achtergestelden en instanties) te assisteren bij het realiseren van een betere samenleving.

3.1. Problemen en posities om ze aan te pakken

Een algemene kritiek in de periode toen Wil aantrad, luidde dat het onduidelijk was waar het opbouwwerk mee bezig was, hoe de werkers het deden en wat hun resultaten mochten zijn. In die Leeuwarder periode sprak Wil hierover regelmatig met een kring van beroepsgenoten in de drie Noordelijke provincies. Dit mondde o.m. uit in de publicatie van A. Besteman over de Probleem-project methode, een notie van opbouwwerk waar het aanpakken van een concreet, door bewoners ervaren leefbaarheidsprobleem, de kern van vormt. (Bij welke methode overigens, Wil van de Leur enige kanttekeningen maakte. (19))

55

Het begrip ‘probleem’ bleef hem vergezellen als hij in de loop der jaren reflecteerde over de aanpak van het opbouwwerk, maar trad daarbij niet zo sterk op de voorgrond als in de periode vóór 1982. Hieronder volgen voorbeelden van wijzen waarop hij omging met het begrip probleem:

Probleemgericht werken; probleemvaststelling; probleempresentatie (19)

Probleemveld(20); probleemgestalt (20 en 64)

Oplossingsontwerpen; oplossingsconcepten (104)

Probleemoplossing; verhogen van probleemoplossende vaardigheden en beleidsbeïnvloeding als de primaire doelen voor het opbouwwerk (21)

Probleem is bepalend voor richting en karakter opbouwproces (13)

“Kernprobleem voor het opbouwwerk: het versterken van de veldpositie bevolking tegen over de positie van macro instituties (oftewel het versterken van de horizontaliteit vlg. Van den Berg). [Daartoe dient de opbouwwerker in een] structurele afhankelijkheidsrelatie van de veldpositie van de bevolking te worden geplaatst.” (9)

Naast het begrip ‘probleem’ wijst hij op het belang van positie om adequaat het opbouwwerk uit te kunnen voeren. Posities doen er toe, hij schreef daarover veel begin jaren '70. In de jaren '90 pakte hij dit punt opnieuw op:

“Posities bepalen welke diagnose gesteld kunnen worden, welke aanpakken geëigend beschouwd kunnen worden, welke informatie ter plekke komt of niet.” (97)

Voor de Maatschappelijk Ontwikkelingsfunctionaris¹ gold zijn inziens:
“Acceptatie, integratie en mandaat zijn essentieel in hun positie.
Zonder deze condities en faciliteiten zullen het goed geïsoleerde
stootblokken tussen leefwereld en systeem worden, in plaats van
innovatoren ... (97).”

In 1993, n.a.v. de Sociale Vernieuwing sprak hij enerzijds waarderend
over die impuls,

“het opbouwwerk [wordt] momenteel zeer gesteund door het
beleidsconcept van de Sociale Vernieuwing..... Uit oogpunt van
samenlevingsopbouw en opbouwwerk is het van cruciaal belang
dat nu eindelijk eens op landelijk politiek-bestuurlijk niveau rui-
mere accolades zijn getrokken, dan die per departementale
kolom.” (104)

doch hij toonde zich tegelijk ongerust over het feitelijk aangetroffen
opbouwwerk. Want het opbouwwerk manoeuvreerde zich te vaak in de
valkuil van de pragmatiek, deels door de druk van ongunstige omstandig-
heden, zo stelde hij:

“Als we de nadelig werkende randcondities op een rijtje zetten-
te weten: vervallen hogere functie-niveaus in het opbouwwerk;
het opgenomen zijn van het werk binnen de setting van het spe-
cifieke welzijn; het toenemend gehouden zijn aan extern gedefi-
nieerde deelproducties binnen een bepaalde termijn, dan zijn
we al heel dicht in de buurt van de beroepspraktijk gekomen.
Een beroepspraktijk die goeddeels natuurlijk geconditioneerd
wordt door die gestapelde randvoorwaarden.
Wat daarmee dreigt is een routinematige beroepspraktijk waar-
binnen nog maar zeer ten dele plaats is voor de opbouwwerker
als sociaal-organisatorisch en strategisch adviseur van de territo-
riale of categorale primaire samenlevingsverbanden.” (104)

Overigens in diezelfde toespraak toonde hij zich optimistisch op het
punt van zich te ontworstelen aan determinatie vanuit de omgeving:

“Natuurlijk, er zijn de nadelige randvoorwaarden die ik schilderde.
Maar was en is de meerwaarde van opbouwwerk nu juist niet
gelegd in het feit dat het de kennis en vaardigheden in zich
draagt onfortuinlijke condities te ontstijgen, om te smeden of
desnoods te omzeilen? Dames en Heren, daar zit de ‘crux’...
Wie deeltaken verricht in voorgecodeerde oplossingsroutes
wordt toenemend afhankelijk van bestaande randcondities. Wie

uitdagingen aangaat en toepasbare ontwerpen maakt, creëert randcondities. “ (104; zie ook 87 : “Ruimte is er nooit, ruimte neem je, trek je”.)

3.2. Non sectorale ondersteuning

Dus, positie doet er toe, maakt dat dingen wel of niet aangevat kunnen worden, bepaalt toegang tot vergaderzalen en de wijze waarop een probleem op agenda's verschijnt en oplossingsprocessen verlopen. Wil wist dit, gaf zich er herhaald rekenschap van en concludeerde dat als de opdracht van het opbouwwerk het versterken van de leefwereld is, de werker in dienst moet zijn van een non sectoraal instituut. (114;138) Een instituut dat dus geen onderdeel vormde van de overheid, noch opgesloten zat in een sector zoals welzijn of bij een woningbouwvereniging. Dit leerstuk zou hij nooit verlaten, ofschoon het een blijvende bron van dépit voor hem vormde. Immers, de werkelijkheid ontpopte zich na 1979 met de Rijksbijdrageregeling sociaal cultureel werk, geheel anders.

In (135) liet hij zich ontvallen dat de werkers de facto een vazalpositie hebben gekregen sinds de 100% financiering door de gemeente. Hij sprak in dit verband ook over het 'papegaaien van overheidsbeleid'. Oftewel een te zeer beleidsvolgende taakopvatting vertonen (121); Zie ook 140 waar hij stelde dat het vigerende opbouwwerk onderdeel van de grootschalige systeemwerkelijkheid was geworden, daarbij niet voldoende inventief en productief is. In (117) verweet hij werkers ook gebrek aan 'guts'.

3.3. 'Process oriented, issue indifferent'

Een belangrijke notie voor hem om het opbouwwerk te verankeren: het werk is '**Process oriented, issue indifferent**' (121). Die term lijkt een ontlening, een overname van een angelsaksische zienswijze, waar Wil door getroffen raakte. Maar de bron hebben we nooit kunnen vinden en het lijkt er op dat het een eigen samenvatting is, in het Engels vanwege de pregnantie. Hij kruigde zijn teksten vaker met Engelse termen. 'Process oriented, issue indifferent' was een hoeksteen van het credo van Wil. In (121) schreef hij:

Het is niet de centrale opdracht van opbouwwerk op [...] terreinen als 'gatenvuller' of als 'draagvlakmaker' op te treden. Want dat zijn immers werkzaamheden die in functie van, ten dienste van specifieke sectorale belangen staan. Dat betekent overigens niet dat dergelijke werkzaamheden 'niet zouden mogen' en dat een goede kennis van het betreffend terrein of 'issue' onbelangrijk zou zijn. Het betekent wèl dat daar niet de

‘intrinsieke invalshoek’ van het opbouwwerk ligt. Die is gelegen in de ‘procesoriëntatie’: in beginsel kan elk issue, elk onderwerp van betekenis zijn voor de groei in eigenwaarde, onderlinge samenspraak en organiseervermogen van mensen, burgers, bewoners en de zelfredzame versterking van hun positie in de maatschappelijk arena. Het is die ‘horizontale aandrift’, het is die proces-oriëntatie, die het ‘meetpunt’ vormt van welke ‘verticale beleidsissue-betrokkenheid’ dan ook.

Hij gaf er mee aan dat in principe bij elk onderwerp dat burgers raakt, het opbouwwerk actief kan zijn. Essentieel voor hem was het combineren van taak-, zaak- en betrekkinggerichte processen. Onder het motto: Niet alleen kale oplossingen najagen, maar doorrekenen wat een en ander betekent voor het betrekkingstelsel, het sociaal verband van de betrokken burgers. (20)

In de praktijk zag Wil dat het er vaak anders aan toe ging. In 2002 constateerde hij dat het opbouwwerk in een invloedsfeer terecht was gekomen die vakmatig opereren in de weg stond. De Voortgezette Opleidingen waren verdwenen, de CAO was magerder uit de herziening gekomen en tal van beheersmaatregelen betekenden een verslechtering. De praktijk leunde te veel op product en productpresentatie. Sluipend maar zeker werd de voor het ambacht essentiële aandacht voor sociale processen en procesvoering naar de achtergrond gedrongen. (130) Bijvoorbeeld bij een thema als veiligheid. Het patroon was in zijn ogen telkens verkeerd: Budgetten werden steeds weer weggezet bij de orthodoxe veiligheidsdepartementen. Hij stelde:

De mogelijkheid van een ‘flexibele response’ en de mogelijkheid om op die manier te scoren worden geminimaliseerd. Terwijl onderzoeken juist laten zien dat een stevig sociaal weefsel hét verschil uitmaakt waar het gaat om sociale (on)veiligheid in wijken Daarom is ‘weven aan samen leven’, als kleinschalige vorm van samenlevingsopbouw, een prioritaire opdracht, ook bij veiligheidsbeleid. (134)

Twintig jaar ervoor schreef hij al:

“Meer aangewezen lijkt het primaire samenlevingsverbanden – zoals buurt en wijk- faciliteiten te bieden in plaats van reglementen”. (37)

3.4. De buurt

De buurt als sociaal weefsel dat mensen helpt bij het rondkomen en vooruitkomen in het leven, was voor Wil een belangrijk gegeven.

Vandaar dat hij uiterst alert was op wat instituties doen met de buurt: wat leverde het de buurtgenoten op, vanuit hun perspectief. Zo ontwikkelde hij het begrip 'buurtwaarde'.

De *buurtwaarde* van een voorziening hangt niet alleen af van de primaire functie, maar ook van de secundaire, zoals de meervoudige gebruikswaarde en de samenhang met andere voorzieningen. Doorslaggevend voor de buurtwaarde van een voorziening is de wijze waarop zij tot stand is gekomen: gedropt of via buurtactie, en hoe het beheer is geregeld.(33) zie ook (34).

Zo schreef hij:

“...opbouwwerk vertrekt vanuit het betrekkingensysteem van mensen in buurt en wijk dan wel andersoortige “verbondenheden”. Aangrijpingspunt voor opbouwwerk vormt veelal een of ander konkreet ervaren probleem dat op grotere schaal leeft. Behalve de konkrete probleemoplossing kent het opbouwwerk als evenwaardig neven-doel de vergroting van de zelfwerkzaamheid en competentie. Opbouwwerk is daarmee per definitie buiten-institutioneel.” (18, pag. 229).

59

In het navolgende citaat komen veel van zijn begrippen te zamen in een typische Van de Leur denktrant, een eigen variant van 'inclusief denken' als fundament voor het methodisch handelen:

“...sommige wijken hebben een ingrijpende multiculturaliserings-opdracht gekregen, andere niet: tal van sectorale beleidssystemen die vroeger hun klanten 'uit de wijk zogen', proppen die daar nu in terug: daar is op zich niks mis mee, maar het zijn (of het nu gaat om de 'thuis-blijven-wonen'-regie met betrekking tot ouderen, of over de 'terugkeer van de expsychiatrische patiënt'. dan wel over experimenten in de zwakzinnigenzorg) elke keer transacties die de 'spankracht', de draaglast van een buurt, wijk beproeven. En dat met name ook omdat deze transacties eenzijdig van aard zijn: de betreffende beleidssector 'introduceert' het in te bedden fenomeen, neemt z'n eigen 'werkgelegenheid' mee, installeert op 'eigen voorwaarden' en raakt aansluitend behoorlijk in verwarring wanneer 'de' wijk niet onvoorwaardelijk positief reageert op de 'kennismakings-brief' en het 'open-huis-met-kopje-koffie'. De HRWB lanceerde enkele jaren geleden het zogenaamde 'toren-model' van overlast en problemen waarmee bepaalde wijken aanmerkelijk meer dan andere, belast worden. En zo is dat ook.
Wanneer beoogd wordt een beklijvende, want samenhangende

en sociale cohesie-bevorderende aanpak tot stand te brengen, zal minimaal een werkelijk interactieve benadering geïnstalleerd moeten worden². En dat veronderstelt dat opnieuw en anders, maar in ieder geval serieus de relevantie onderkend wordt van de non-sectorale ondersteuning van het leefwereld-niveau, van de primaire verbanden en strevende groepen. Wanneer immers een ‘weefwerk’ (en de leefbaarheid is een immer onaf weefwerk) tot stand wil komen dient niet alleen de ‘schering’, maar ook de ‘inslag’ gegarandeerd te zijn. Een tot in het oneindige telescopisch uitgereikte ‘top-down-approach’ per sector (en al helemaal niet van-allesectoren/branches-tesamen) genereert die interactie niet, vitaliseert niet en leidt evenmin tot de ‘countervailing’ die richting instanties en instituties zo broodnodig is. ....

Qua aanpak door de opbouwwerker betekent dit:

Het ruimte maken en houden voor initiatieven van-onder-op, het continu bevorderen dat bij allerlei ‘transacties’ er ook ‘iets’ in-zit voor de onderkant, het gedurig maken van ‘vertaalslagen’ tussen groepen onderling (horizontaal) en tussen primaire verbanden en instellingen/instanties (vertikaal), het vanuit het leefwereld-perspectief inwerken op ‘bestuurlijke agenda-vorming’, het benutten van ‘buiten-institutionele potenties, krachtbronnen’, het verbinden van oude problemen tot nieuwe positieve uitdagingen, het omzetten van negatieve ervaringen en apathie in kansposities, het bij elkaar brengen van partijen en het opnieuw en anders coderen van vastgelopen maatschappelijke relaties: dit hele conglomeraat van activiteiten verwijst naar een algemeen sociaal-preventieve oriëntatie op samenlevings-niveau, die in de afgelopen periode nadrukkelijk verwaarloosd is. Het zijn de werkzaamheden die voor de ‘spacemaker’, zoals met name de opbouwwerker is - als vanuit de leefwereld opererende generalist - ‘gefundenes Fressen’ zijn.” (114)

3.5. Weven aan samenleven

Dynamisering en het ‘mede- of tegensturing geven aan maatschappelijke beslissingen die voor de buurt of wijk van belang zijn’ (33) kwamen terug als ‘vitalisering en countervailing power realiseren door te **weven**’. Zo kan apathie omgezet worden in ‘kansposities gebruiken’. (114)

Voor het professioneel opbouwwerk was in zijn ogen de essentiële opdracht:

“...diensten te verlenen, adviezen uit te brengen en processen te coachen die samengevat ‘weven aan samen leven’ genoemd kun-

nen worden. Vertikaal³ in de relatie-vorming en het samenspel tussen diensten, bedrijven, instellingen en burgers, bewoners. Horizontaal in de relatie-vorming, zelforganisatie en sociale verantwoordelijkheid tussen burgers, bewoners onderling..... De verantwoordingsvraag dient te zijn: wat is Uw bijdrage geweest aan het zelf-organiserend vermogen, aan de zelfredzaamheid en de sociale verantwoordelijkheids-groei bij de burgers, de bewoners van deze wijk, deze buurt. (119)”

Dit ‘weven aan het samenleven’ werd in de jaren na 2000 een steeds belangrijker onderwerp voor hem . In de decennia daarvoor besprak Wil dit gezichtspunt ook vaak, maar dan met het begrippenpaar verticaal en horizontaal werken. In 1971 voor het eerst, en vele malen daarna haalde hij het uit de kast. Eerst met meer aandacht voor het verticale werk, later meer een focus op de zelforganisatie van strevende groepen. (Achteraf gezien is dat niet vreemd, in de hoogtijdagen van de stadsvernieuwing was het doelgericht bewerken van instituties van groot belang. Verticale aandacht is dan op zijn plaats: stadsvernieuwing betekent bevechten van middelen en besluiten.)

In 1970 gaf hij aan: ‘Participatie en democratisering binnen een horizontaal niveau zijn onvoldoende ‘. (6) In 1997 bepleitte hij meer aandacht van het opbouwwerk voor ‘de leefwereld’ :

“Thans kan worden vastgesteld dat er een overmaat dreigt en ook feitelijk bestaat van alliantie- en coalitie-gedrag op het middenveld, het nijver netwerken met tal van instanties en het nijver speuren naar zogeheten win/win-situaties, terwijl het opbouwwerk tegelijkertijd ondermaats investeert in haar ‘kerntaak’ op leefwereld-niveau. Oftewel in het ‘weven aan samenleven’ ten dienste van bewoners-initiatief en -perspectief. “(117)

In 2000:

Schraging en facilitering van ‘horizontale’ eigen initiatieven, organisaties en coöperaties van mensen, burgers is prioritair. Het ontwerpen en bewerkstelligen van een nieuwe en houdbare coalitie tussen de horizontale en verticale dimensie in de samenleving behoeft een investering in de horizontale paragraaf en niet in de verticale. (123; zie ook 125 voor een nadere uitwerking)

In 2002 signaleerde hij onbedoelde negatieve effecten van interinstitutionele besluitvorming:

Sociale cohesie als regeringsadagium is een lege kreet gebleven. Er zijn geen middelen en instrumenten ingezet om ‘weven aan samenleven’ te faciliteren. Integendeel, strevende oogmerken als

‘vrijwilligerswerk’ en ‘sociale activering’ zijn geconverteerd tot bureaucratisch instrumentarium. De Moeder- en Vadercentra worden uitsluitend gedoogd als instrumentele broedfabriek voor ‘hogere’ doelen als werving, doorstroom en uitstroom richting reguliere arbeidsmarkt. Er wordt louter vertikaal één-richtingsverkeer mogelijk gemaakt. Het lijkt op het vermaledijde sovjetsysteem. Niet als politieke keuze maar als een noodlottige uitkomst van een intersectorale praktijk van instellingen en instanties. (128)

3.6. Ondersteuning bieden én werken aan de sociale infrastructuur

---

62

Opbouwwerkers kregen door Wil twee taken toebedeeld:

- a) strevende groepen helpen bij hun initiatieven, qua zelfwerkzaamheid of belangenbehartiging
- b) het verbeteren van het voorzieningen en dienstenpatroon in hun gebied. Dus het creatief werken aan de sociale infrastructuur, overbruggen van kloven tussen vragen/behoefte van burgers en aan de andere kant het vigerende aanbod qua instellingen en dienstverlening. (zie 97; 119 en 138)

Die laatste rol ad b) was voor een deel uitvinderswerk, hij noemde het ‘sociale architectuur’. Wil bleef zijn hele loopbaan op dit vlak het goede voorbeeld bieden. Enkele exemplaren: het project Werk en Welzijn(74; 81); Het Friesland Park, voorstel voor een innovatief recreatieconcept nabij Leeuwarden (86); Part-time postbodeschap vanuit een collectief (102); Het ontwerpen van bestaande wijken (108, zie kader); Het kwaliteitspanel (122).

4 Samenvatting

In zijn meest eenvoudige vorm gaat het denken over opbouwwerk bij Wil van de Leur over drie entiteiten, hun posities, verhoudingen en interacties. Wat Wil er over zei, komt neer op het volgende:

A doet het niet goed; B is afhankelijk van A; C is er om B te assisteren om het verlies op te vangen. Het verlies dat uit de verhouding A-B voortvloeit voor B. A zijn de instituties; B de primaire samenlevingsverbanden (zwakke economische groepen); C is de opbouwwerker.

1 Typerende kenmerken van instituties: ze zijn grootschalig opgebouwd, opereren verkokerd, bureaucratisch ; zijn geneigd tot uitsnijden van deelproblemen langs eigen instituutbehoefte. Om dit te beschrijven (en te verketteren), daar gebruikt Wil veel contrast-concepten voor.

De doorsnee burger wordt afhankelijk gehouden; is evenwel zeker bereid tot zelfwerkzaamheid. Hij/zij functioneert in betrekkingzwangere leefwereld, waarbij sprake kan zijn van een ingewikkeld samenhangende problematiek.

Voor de opbouwwerker gelden als taken: Ondersteuning van strevende groepen bij het ontrafelen van zo'n probleemverstrengeling. Alsmede sociale architectuur bedrijven om een passender infrastructuur te ontwerpen.

2 Die verhoudingen en interacties, worden beïnvloed door economische conjunctuur en grootschalige veranderingsprocessen (modernisering) binnen de samenleving. Wil heeft daar ideeën over hoe dat gaat en beschrijft een en ander in een vrij overzichtelijke, somber getoonzette, persoonlijke sociologie van maatschappelijke veranderingen na WO II in Nederland.

3 Wel, het werk van de opbouwwerker, vereist volgens hem:

Een geschikte positie, dat is een non-sectorale uitvalsbasis, met faciliteiten en manoeuvreerruimte.

Op verschillende schalen kunnen werken: schaaldoorbreking als noodzakelijk werkconcept.

Zowel het vermogen om groepen te ondersteunen, als de creativiteit om nieuwe voorzieningen en diensten van de grond te (doen) trekken.

Kennis en toegang tot het buurtleven, draagvlak daarenboven, maar ook

beschikbaar zijn voor andere, niet-territoriaal gebonden strevende groepen, zoals uitkeringsgerechtigden.

4 Opbouwwerk doe je in ogen van Wil aan de hand van een praktische interventieer, met als belangrijke elementen:

De autonomie en wil tot zelfwerkzaamheid van de betrokken burgers als uitgangspunt.

Nut, noodzaak én mogelijkheid van het 'maken' van de samenleving .

De werker kan in principe op alle beleidsterrein werkzaam zijn. Beschikingsmacht over hun eigen leven moet toenemen bij de betrokken burgers. Daar gaat het om bij het op hoger plan brengen van de inzet van burgers en het succesvol door hen samenwerken met andere probleembetrokkenen.

Het werk impliceert veelal een combinatie van horizontaal en verticaal werken (dat is zelforganisatie én pleitbezorging 'hogerop').

1 Lees voor 'de maatschappelijk ontwikkelingsfunctionaris ' in dit verband: de opbouwwerker die sociale architectuur bedrijft.(Zie par. 3.6.)

2 Het 'Torenmodel' werd ontworpen door medeauteur van dit boek Joyce Hes. Zij benadrukt dat rekening gehouden moet worden met de draagkracht van een wijk / buurt. Dat is een lijn die het model van toen (1989) met het actuele beleid in de 'krachtwijken' van Vogelaar/Van der Laan verbindt.

3 Horizontaal werken impliceert het versterken van eigen organisatie en samenleefvormen van burgers die samenwerken met het oog op een beter leven. Verticaal werken betekent zoveel als: het behartigen van de belangen van die burgers bij externe instanties die een of andere vorm van macht hebben over hen.

TROUW AAN DE TRADITIE VAN WIL KAN AAN DE HAND VAN DE VOLGENDE LIJST AANGEGEVEN WORDEN:

Het begrip 'strevende groepen' ter aanduiding van actieve burgers waar de opbouwwerker organiseer-steun aanbiedt: Voogd; van Oosten; Hoey (1977)
nondirectiviteit en enabling als te incorporeren aspecten bij de houding van de werker: Van Tienen & Zwanikken (1969); Dinie Goezinne – Zijlman (1975)
Aandacht geven aan de kansarme bevolking: dat is een zeer oude lijn in het welzijnswerk
Horizontaliteit: Henk van den Berg (1969)
Non sectorale inbedding: in het voetspoor van Mr. Cramer, Opbouw Drenthe (1931)

Zelfwerkzaamheid bevorderen: Jo Boer (1968)

Zijn idee van sociale architectuur bouwt voort op sociale planning als instrument om welvaart en welzijn in harmonie te ontwikkelen, daar werd al in de N.O. polders in het interbellum mee begonnen.

Verder kan een lijn naar Hendriks gelegd worden rond opvattingen als activering door participatie als een hoofdzaak in het werk, met behoeften van de betrokken mensen als uitgangspunt, de veel te ver doorgeschoten institutionalisering in de maatschappij als te bestrijden zaak, de noodzaak tot 'balans' bij beleid en de samenhang in het leven van mensen als koers beschouwen.

Kader Ontwerpen van bestaande wijken

Wil bepleitte het opnieuw uitvinden van goed functionerende wijken

"Met name in de grotere stads wijken van eind zestiger, begin zeventiger jaren dient met elan een revitaliserings-operatie op gang gebracht te worden, die een aantal samenhangende doeleinden dient. Het doorbreken van de door het bestemmingsplan gefixeerde levensgeschiedenis van de woonwijk, het uit de 'deadlock'-positie halen van de langdurig werkloze arbeidspopulatie en het bestemmen, ook visueel herkenbaar, van (gedeelten van) woongebouwen voor werkgelegenheid vormen de hoofdlijnen van het ontwerpen van bestaande wijken. De mate waarin, de wijze waarop en de samenwerkings-partners die gevonden moeten worden: daarover valt niet 'modelmatig' te praten: de plaatselijke specificaties zijn in dit verband doorslaggevend." (111)

"Zo staat vast dat wanneer sloop en nieuwbouw impliceren dat we slechts praten over herinvulling van de woonfunctie, we nadrukkelijk tekortschieten: de ontwikkeling van toekomstwaarde vraagt sociale en fysieke hechtingsmogelijkheden en daarmee vooral ook de ontwikkeling van andere functies dan alleen "wonen" in deze wijken. Het vraagt met name ook kansen voor bewoners reëel "verwikkeld" te raken in deze ontwikkelingsstaak zodat sociale cohesie tot stand kan komen. Dat betekent dat fysieke ingrepen, dat reparatie en transplantatie-operaties te kort schieten. Wat nodig is, is een conceptie over het ontwerpen van bestaande wijken met zorgvuldige aandacht voor de samenhang en wisselwerking van fysieke en sociale structurerings componenten, waarbinnen een "co-makingship" van de bewoners één van de harde uitgangspunten vormt."(112)

Toen, midden jaren '90, sloeg dit idee niet aan. Inmiddels is het een bezigheid die anno 2008 o.m. in de Vogelaarwijken volop geïmplementeerd wordt.

*Dit 'ontwerpen van bestaande wijken' is een concept dat paste in een breder voorstel dat Wil ongeveer te zelfde tijd lanceerde. In (98 en 104) sprak hij over **ruilverkaveling**, later door hem **herverkaveling** van de sociale ruimte genoemd:*

"Het opbouwwerk heeft een belangrijke taak bij de ondersteuning van zwak georganiseerde en slecht geëquipeerde burgers, onder meer waar die richting de politiek herverkavelingsvoorstellen naar voren brengen. Immers, de politiek heeft de macht maar vooral ook de plicht om in dit uitverkavelde en daar-

door vastgeschroefde landje herverkaveling van de sociale, van de maatschappelijke ruimte mogelijk te maken. Dat maakt meteen ook de politiek weer interessant.”... Vanuit opbouwwerk-perspectief zou men sociale vernieuwing kunnen omschrijven als een ruilverkavelings-operatie in de sociale ruimte; waarbij het gaat om oogmerken als: afstandsreductie en toegankelijkheid; nieuwe weg-aanleg; samenvoeging en splitsing; ander beheer; vernieuwde produkten. Een ruilverkavelingsoperatie die vanuit het perspectief van de betrokken wijken en groepen op moet leveren:

- positieverbetering: materieel dan wel ideëel, feitelijk dan wel qua kans-positie;
- verbetering van verhoudingen:

horizontaal tussen mensen of groepen onderling,

verticaal tussen mensen of groepen en instanties, bedrijven en instellingen;

- verbetering van de zeggenschap: vergroting van inspraak. medezeggenschap en feitelijke zeggenschap. Deze drie zijn onderling verweven.” (98)

“De richting van die herverkavelingsoperatie is helder,... Terug naar de mensen. Instituties en instanties zijn - onder bedreiging - zeer geneigd tot "reshuffling", "netwerk-operaties" en "joint ventures"; maar weinig of niet tot het teruggeven van verantwoordelijkheden en competenties aan primaire samenlevingsverbanden.” (104)

Die herverkavelingsoproep ondervond overigens weinig tot geen maatschappelijke weerklank.

Kader Cliëntsituatie en cliëntstelsel

Vanuit inzicht opgedaan in de praktijk bekritiseert hij een sleutelbegrip in de andragologie.

Daarbij gaat het hem niet zozeer om het begrip ‘cliëntstelsel’ als zodanig, maar om het door sommigen verkeerd hanteren ervan. Hij doet dit twee keer, met een tussenpoos van 28 jaar. (13 en 131)

Zijn redenering luidt kort samengevat als volgt: De opbouwwerker werkt met grote, losse verzamelingen mensen. Dat zijn ‘gebieds- of categorie-ruime’ werkelijkheden met een complexe omvang. Die verzamelingen aanduiden met Cliëntstelsel kan dan een misleidende term zijn. In het opbouwproces, in het begin, is eerder sprake van een cliëntsituatie waarin zich problemen van samenleven en samenwerken voordoen.

De opdracht van de opbouwwerker is om de cliëntsituatie (a) om te zetten in een cliëntstelsel (b) d.i. een kenbare en bewerkbare eenheid waarmee een relatie is gelegd. Hij ondersteunt deze methodische aanwijzing met een tweetal schema’s die deze stap van a naar b illustreren:

De werker kan zich presenteren als het kristallisatiepunt van het ongenoegen of de uitdaging, maar van belang is dat deze zich aansluitend welbewust naar de marge werkt, gelijktijdig zorgzaam werkend aan de positieontwikkeling van mensen, burgers, zodanig dat deze tot een vorm van zelforganisatie en zelfsturing komen.

Het “stapeltje van de Leur..”

Peter Voogt

Inleiding

67

Dit hoofdstuk handelt over de nalatenschap van Wil van de Leur in termen van de door hem ingestelde ‘instituties’ (organisaties en/of rechtspersonen, plus belangrijke projecten en terugkerende evenementen). We besteden in dit gedenkbboek aandacht hieraan om de volgende redenen:

- Het zou Wil tekort doen als practicus, wanneer slechts stil gestaan wordt bij zijn gedachtegoed, zijn beschouwingen;
- Een fors aantal van die instituties bestaat nog. Het is denkbaar dat betrokkenen binnen en buiten de beroepsgroep gebaat zijn met kennis en inzicht over de oorsprong, bedoeling en voorafgaand functioneren ervan.
- Ten tijde van het voorbereiden van dit boek en dit hoofdstuk, verscheen de dissertatie van M. Dozy. Zij versterkte nog eens onze opinie dat zulke instituties van belang zijn voor het opbouwwerk. Vandaar dat we er hier (alsook in Hoofdstuk 4) nader bij stil staan.

Eerst geven we een korte tour d’ horizon van de instituties en de manier waarop Wil ermee omging. Vervolgens gaan we apart in op twee groepen van instituties, het grootste deel gericht op versterking van de beroepsgroep opbouwwerk waar Wil zich in zijn Haagse periode vooral op toelagde. Daarna een kleiner deel dat primair op ondersteuning van de doelgroepen zelf gericht was. Een deel dat in belangrijke mate ook de achterliggende drijfveer in zijn beroepsmatige keuzes vertegenwoordigde, dat was het ondersteunen van burgers die door samenwerking hun autonomie vergroten.

Omgaan met instituties

“Wie schrijft die blijft” mag slechts één manier heten om de vergetelheid te ontlopen. Een andere methode is het in het leven roepen van ‘instituties’ om je doelen te doen verankeren in het werkveld en de samenleving. Zoals een handig zakenman kan goochelen met BV’s, was Wil in de weer met Stichtingen, Verenigingen en andere

organisatievormen, telkens voorzien van eigen briefpapier die op onderscheiden stapeltjes binnen handbereik lagen. Bij de Kamer van Koophandel stond hij bekend als: ‘het stapeltje Van de Leur’! In de bijlage ‘Instituties’ wordt een opsomming met korte omschrijving gegeven van de instituties die (mede) door Wil gedurende zijn loopbaan zijn ingesteld. We tellen er ruim 20. Het exacte aantal is afhankelijk van of je onderscheid maakt tussen opeenvolgende vormen en van wanneer je bepaalde zaken als ‘geïnstitutionaliseerd’ beschouwt. Uiteraard zijn er ook vele pogingen zonder resultaat gebleven. Zo heeft Wil gedurende enkele jaren getracht de conferentiemethode “Olympiade” aan de man te brengen, inclusief bijbehorend briefpapier, maar uiteindelijk zonder veel succes.

Van de ruim 20 onderscheiden instituties is ruwweg twee derde gericht op de organisatie en ondersteuning van de beroepsgroep (opbouwwerkers en/of daaraan gelieerde functionarissen), een derde was primair gericht op de doelgroepen zelf (burgers, bewoners, uitkeringsgerechtigden, etc.). Dit onderscheid reflecteert de wijze waarop Wil in zijn werk stond. Een belangrijke achterliggende drijfveer bij hem was het versterken van de autonomie, zelfredzaamheid en zelfwerkzaamheid van de minder kansrijke burgers. Hij was begaan met de underdog en stond erom bekend dat hij sterk vanuit de mensen zelf redeneerde en van daaruit dikwijls met verfrissende ideeën kwam. Zijn voorliefde voor het opbouwwerk kwam voort uit deze oriëntatie en lag erin, dat juist deze werksoort bij uitstek gericht is op versterken van de autonomie van de kansarme burger.

In de Leeuwarder periode lag het accent van Wil als ‘meewerkend voorman’ bij instituties primair gericht op die doelgroepen. We noemen het Oude Stadswijkenoverleg dat later overging in de Stadsvernieuwingscorporatie, beide ter ondersteuning van bewoners die te maken kregen met de stadsvernieuwing (en deels hun ondersteunende opbouwwerkers). Ook het Fries WAO-beraad als platform van enkele WAO-belangengroepen, wat Wil later in zijn landelijke functie ook stimuleerde in andere provincies en bundelde tot een landelijk platform.

Werk en Welzijn was een nogal baanbrekend pilotproject (1980 – 1985) gericht op de uitruil van gewoon werk en vrijwilligerswerk in een tijd dat er grote werkloosheid ontstond en je gedoemd was tot hollen (een baan) of stilstaan (werkloos zijn). Het aanwenden van uitkeringsgeld voor het scheppen van werk was in die tijd een groot taboe.

Zijn vertrek in 1978 naar Den Haag impliceerde een verlegging van zijn focus naar het opbouwwerk als werksoort. Hij verliet Leeuwarden in hoofdzaak omdat daar voor hem de paden al aardig platgetreden waren. De stap naar de NRMW werd gezet met een vaag idee om van daaruit iets landelijks voor elkaar te krijgen voor het opbouwwerk. Dat werd

door de NRMW ondersteund en leidde in 1982 tot de oprichting van het Landelijk Platform Opbouwwerk, waarvan hijzelf directeur werd. Vanaf dat moment heeft hij zich ingezet voor organisatie en belangenbehartiging van de werkers, alsook de methodiekontwikkeling, scholing en kwaliteitsverbetering van het werk. We noemen de omvorming van het Landelijk Platform Opbouwwerk naar het Landelijk Centrum Opbouwwerk, het vakblad Mededelingen Opbouwwerk (later MO/Samenlevingsopbouw), de beroepsorganisaties voor het opbouwwerk (NBO later BON), de Gradus Hendriksstichting t.b.v. een leerstoel opbouwwerk, de jaarlijkse vakconferentie, het Beroepsprofiel en Statuut Opbouwwerk, de Kring Kwaliteitsmanagement Opbouwwerk, etc. Niet dat alles een onverdeeld succes werd, zo bleef het register senior opbouwwerk een tamelijk dode letter. Ook op het terrein van scholing zijn de resultaten beperkt gebleven, in een periode waarin feitelijk sprake was van afbraak van reguliere opbouwwerk opleidingen. Niettemin heeft Wil zich in zijn ‘landelijke periode’ op dat niveau ontwikkeld tot het gezicht van het opbouwwerk.

Bij dit alles was het Wil’s streven om de maatschappelijke erkenning van het opbouwwerk te vergroten, met name onder bestuurders zijnde de subsidiegevers. Daarmee ging hij feitelijk in tegen de kentering in de landelijk politieke waardering van het opbouwwerk die in de eerste helft van de jaren ‘70 zichtbaar werd. De knuppel werd in het hoenderhok gegooid door Bram Peper met het proefschrift: “Vorming van welzijnswerk. Evolutie en evaluatie van het opbouwwerk“ (Peper, 1972; zie het volgende hoofdstuk). Al vanuit Leeuwarden (1973) mengt Wil van de Leur zich in deze discussie met de boodschap om vooral lering te trekken uit de kritiek van Peper en niet in ontkenning te blijven steken (Nimo-bulletin). Opvallend bij dit streven naar maatschappelijke verankering van de werksoort was, dat Wil vooral oog had voor het traditioneel georganiseerde opbouwwerk: gesubsidieerde beroepskrachten die vanuit opbouwwerk- of welzijnswerkinstellingen opereren. Dat lag ook voor de hand, want in de eerste 15 jaar van zijn Haagse periode was dat min of meer de enige verschijningsvorm. Vanaf medio jaren negentig nam het verschijnsel van ‘opbouwwerkers met 06- en BTW-nummer’ toe, werkzaam op basis van opdracht van gemeente, woningbouwcorporatie, onderwijsinstelling e.a. maar dat maakte geen deel uit van Wil zijn primaire focus.

Wel stichtte hij in 1988 het Consulentenschap Samenlevingsopbouw, als het ware een uitzendbureau voor een pool van opbouwwerkers die in opdracht van lokale overheden en instellingen op projectbasis konden worden ingezet. SZW gaf in tijden van bezuinigingen en ontslag hieraan subsidie vanuit werkgelegenheidsoptiek. Maar de landelijke consulenten werden steeds meer zelf uitvoerend opbouwwerker/adviseur in plaats van bemiddelaar voor een arbeidspool. Reden voor Wil om het consulent-

schap te staken. Daarbij negerend dat er inmiddels wel markt gebleken was voor de landelijke consultants om lokale opbouwwerkvrage te bedienen.

Sowieso had Wil weinig op met ‘markt’ en ‘marktwerking’ als het gaat om de opbouwwerkers zelf, hoewel hij later zich nog wel oriënteerde op de mogelijkheid dat bedrijven zouden meefinancieren. Zijn contact met de ex-Rabo topman Wijffels speelde hierbij een rol. Niettemin zag hij als grootste zorg dat de onafhankelijke opstelling van de opbouwwerker in het gedrang zou komen. Onafhankelijkheid die nodig is om de agenda van de werker te laten (mee)bepalen door de ondersteunde doelgroepen zelf. Wat op zijn beurt weer een voorwaarde is voor het versterken van de autonomie en zelfredzaamheid van die doelgroepen. En die onafhankelijkheid strookte uiteindelijk toch niet met ‘marktfinanciering’.

In de wereld van subsidies, bestuur en lobbyen was Wil thuis als betrof het zijn natuurlijke habitat. Met een scherp oog voor de mogelijkheden en beperkingen en kenteringen in tijdgeest waarop hij tijdig insprong (sociale vernieuwing, civil society). Hij vertaalde vragen op uitvoerend niveau naar vigerende beleidsdoelen, hield desnoods ideeën achter de hand voor als de tijd rijp was en hielp politici om te scoren met wat feitelijk zijn eigen ideeën waren. Zowel in kroeg als vergaderzaal wist Wil tactisch en strategisch te opereren. Ook door zaken aan elkaar te knopen. Bijvoorbeeld: vraag een *hoogleraar* – en niet zomaar een onderzoeker – om een rapport te schrijven over ‘onteigening’ om daarmee dat probleem gezaghebbend op de politieke agenda te zetten. (De leerstoel voor deze hoogleraar had Wil eigenhandig getimmerd) Onteigening en meer algemeen de interactie tussen instituten en burgers, was een onderwerp dat hem sterk bezighield.

Zijn vertrek naar landelijk niveau impliceerde geenszins dat zijn focus louter tot de beroepsgroep opbouwwerk beperkt bleef. Hij had oog voor de maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op de kansarmere bevolking en hoezeer zaken op micro-, meso- en macroniveau daarop hun uitwerking hadden. Vanaf begin jaren negentig zijn de instituties die Wil van de grond tilde gaandeweg vaker weer doelgroepgericht. Projecten en organisaties met voorbeeldwerking om dat elders te doen navolgen. Dat geldt voor het Rotterdamse Kwaliteitspanel, in 1991 opgericht in samenwerking met de opbouwwerkinstelling aldaar, als voertuig voor vrijwilligers die de dienstverlening van gemeente en gesubsidieerde instellingen op kwaliteit beoordelen.

Vanaf 1993 is gewerkt aan het Landelijk Netwerk Moedercentra. ‘Moedercentrum’ is een Duits concept dat bij het samenvoegen van de het Werkcentrum Opbouwwerk Zuid Holland met het LCO meekwam.

Wil is daar toen enthousiast op ingesprongen. Minder succes had de poging om met het uitbrengen van het boekje *De Kleine Coöperatie* deze rechtsvorm als vehikel voor ondernemende groepen burgers ingang te doen vinden en daarmee die groepen te versterken (1998). Wat niet wegneemt dat Wil altijd hartstochtelijk pleitbezorger is gebleven van kleine organisatievormen waarin burgers hun eigen kwaliteit van leven produceren. Ook zijn laatste grote project ‘Weven aan samenleven’ (2001-2005) is voor het belangrijkste deel gericht op ondersteuning van de doelgroepen zelf. Weliswaar heeft methodiekontwikkeling en positieversterking voor het opbouwwerk een duidelijke rol gespeeld. Maar de belangrijkste producten (Kansenatlas, Draggers & Schragers, Gereedschapskist) waren ter versterking van de positie van vrijwilligers en het doe-het-zelf-gehalte van burgerinitiatief. Weven aan samenleven vormt tevens een voorbeeld van een project dat door een slimme lobby - bij Kamerleden - tot stand kwam. Daarbij handig inspelend op ‘het jaar van de vrijwilliger’ en de toen opkomende heroriëntatie op ‘civil society’ als legitimering van inkrimping van de verzorgingsstaat, waaruit later ook de Wet Maatschappelijke Ondersteuning voortkwam.

Bij dit project werd ook zichtbaar dat het versterken van de autonomie van burgers voor Wil niet meer één-op-één verbonden was met het opbouwwerk. Enerzijds kwam naar voren dat het door hem bepleitte burgerinitiatief in de praktijk weinig gebruik maakte van opbouwwerk, vaker ging het om sectorspecifieke adviseurs. Anderzijds bleken de traditionele opbouwwerkers niet te staan trappelen om burgerinitiatieven te ondersteunen (men mocht niet van de subsidiegever of het management, of men wilde niet). Voor zover ze dat wel deden, bleken ze juist op het hen toebedachte terrein van ‘begeleiden van groepsprocessen’ en ‘coachen van dragers en schragers’ niet zo sterk. Wel trok Wil hieruit meteen de conclusie dat op dit terrein een duidelijke scholingsopdracht ligt voor het opbouwwerk.

Na dit laatste grote project heeft Wil zich ingespannen voor het van de grond trekken van een voorbeeldproject met werkcoöperaties in zowel Den Haag als Rotterdam (zie §3.3). Maar daar is het uiteindelijk niet van gekomen. Z'n aandacht werd steeds meer in beslag genomen door de dreigende afbraak van de voor hemzelf belangrijkste institutie, het LCO. Toen duidelijk werd dat, in tegenstelling tot eerdere van rijkswege opgelegde samenvoeging van landelijke steunorganisaties, de zelfstandigheid van het LCO niet meer viel te handhaven, zocht hij vooral samenwerking met organisaties die dichtbij het burgerinitiatief stonden (w.o. CIVIQ). Niettemin was op dat moment voor hemzelf al duidelijk dat hij niet in de nieuw te vormen instelling Movisie wilde meedraaien.

Een terrein waarop Wil eveneens vernieuwend insprong, doch zonder resultaat in termen van institutie, was dat van veiligheid en politie. Begin

jaren negentig nam de beleidsmatige aandacht hiervoor toe en de politie bedacht dat zij die verantwoordelijkheid niet meer alleen zou moeten dragen. De burger moest ook haar aandeel leveren in de vorm van het vergroten van de ‘*sociale zelfredzaamheid*’, zoals het aanspreken van anderen bij ongewenst gedrag. De politie entameerde een landelijk praktijkproject zelfredzaamheid. Wil van de Leur greep dit aan om voor te stellen dat er opbouwwerkers bij betrokken zouden worden. Immers, zij zijn deskundigen op het terrein van sociale zelfredzaamheid. Dit leidde tot het vormen van koppels van wijkagenten en opbouwwerkers die gezamenlijk in een achttal steden aan de slag gingen. Op diverse plaatsen heeft dit ook wel tot aanwijsbare verbeteringen geleid. Maar de werkwijze is niet verankerd binnen het politieapparaat, dat snel daarna in een grote reorganisatie terecht kwam en moest gaan werken naar prestatienormen. Evenmin heeft dit een ‘institutie van Wil’ opgeleverd. Wat overigens niet wegneemt dat in de latere ‘wijkenpak’ en ‘integrale wijkbenadering’ de samenwerking tussen politie en andere professionals in de wijk is versterkt.

Werken aan een beroep

De nog redelijk vage notie om “iets voor het opbouwwerk te gaan doen op het landelijke niveau” waarmee Wil in 1978 naar de NRMW toog, dijde in een tijdsbestek van 10 jaar dusdanig uit dat Wil toen min of meer al ‘het gezicht van het opbouwwerk’ geworden was. Kenmerkend voor zijn optreden was werken van onderop, verbindingen leggen tussen organisaties en het aangaan van samenwerkingsverbanden.

Uitgaande van het volgende schematische overzicht bespreken we enkele aspecten van de instituties welke Wil van de Leur van de grond tilde (zie ook de Bijlage Instituties in dit boek). We beginnen met een veertiental instituties die Wil vooral oprichtte t.b.v. de werksoort en zijn beroepsbeoefenaren. Daarna in paragraaf 3.3. behandelen we een zevental instituties die vooral opgericht werden om (organisaties van) de doelgroep van het opbouwwerk te ondersteunen. Dus kleinschalige organisaties van bewoners en andere burgers die naar verbetering van hun leefomstandigheden streven.

INSTITUTIE	PRIMAIRE FUNCTIE(s)	Feitelijke PERIODE
1. Landelijk Platform Opbouwwerk (LPO), via Stichting MO/Kwaliteitsontwikkeling (SMO/K) omgevormd tot Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO)	Organisatie en belangenbehartiging. Werk- en methodiekontwikkeling	LPO: 1982 – 1992 SMO/K: 1988 – 1993 LCO: 1993 - 2006

2. Het vakblad Mededelingen Opbouwwerk, later omgedoopt tot MO/Samenlevingsopbouw.	Deskundigheidsbevordering.	1981 - heden
3. De Vakconferenties	Deskundigheidsbevordering.	ca. 1990 - heden
4. De Trendonderzoeken door NIMO en het Verwey – Jonker Instituut	Werk- en methodiekontwikkeling	1982 - 1993
5. De Gradus Hendriksstichting met Leerstoel annex curatorium en twee boekenreeksen	Werk- en methodiekontwikkeling	1988 - heden
6. Het Panel Jaarverslagen op Maatschappelijk Terrein, met Panel Buurt- en Wijkkranten als opvolger	Kwaliteitsbewaking	1986 - 2000
7. Consulentschap Samenlevingsopbouw	Organisatie en belangenbehartiging	1988 - 1993
8. N.B.O. Nederlandse Beroepsorganisatie van Opbouwwerkers; B.O.N. Beroepsorganisatie van Opbouwwerkers tevens uitgever van het Opbouw Werkschrift	Organisatie en belangenbehartiging. Werk- en methodiekontwikkeling.	NBO: 1993 – 1996 BON: 2001 – heden OpWS: 2002 – 2005
9. Het SBO: Samenwerkingsverband Beroepsontwikkeling Opbouwwerk	Werk- en methodiekontwikkeling. Deskundigheidsbevordering. Kwaliteitsbewaking en toezicht.	1992 - 2007
10. Beroepsprofielen en Statuut (in 'Opbouwwerk in Essentie')	Kwaliteitsbewaking en toezicht.	Profiel: '87, '90, '94 Statuut: 2001, 2006
11. Het Register met bijbehorend College van Toezicht	Kwaliteitsbewaking en toezicht.	Register: 1994 – ca.2003
12. Het College van (Advies en) Toezicht (Opbouwwerk)	Werk- en methodiekontwikkeling. Organisatie en belangenbehartiging.	2003 – 2007
13. Kring Kwaliteitsmanagement Opbouwwerk (KKO)	Kwaliteitsbewaking en toezicht.	1998 – 2007
14. De Raad van Advies van het LCO	Organisatie en belangenbehartiging	2003 – 2007

Wil gaf één of meer van het volgende viertal functies aan deze instituties gericht op de beroepsgroep:

organisatie en belangenbehartiging (van de werkers en/of hun werkgevers, incl. maatschappelijke erkenning)
werk- en methodiekontwikkeling (uitbouw 'body of knowledge', kennis en kunde, theorievorming)
deskundigheidsbevordering/scholing van de werkers
kwaliteitsbewaking en toezicht (op de werkers)

Wil van de Leur legde zich op deze zaken toe om de maatschappelijke/politiek bestuurlijke erkenning van het opbouwwerk te versterken. Wil zag de noodzaak in om voor die maatschappelijke erkenning te investeren in organisatie en belangenbehartiging, werkontwikkeling, deskundigheidsbevordering en kwaliteitsverhoging.

Bij dit alles heeft Wil van de Leur altijd een zekere autonomie voor de opbouwwerker nagestreefd. Daar waar het wantrouwen van de managers en subsidiegevers tegenover de werkers zich vanaf de jaren negentig ging uiten in eisen tot verregaande mate van schriftelijke verantwoording en inperking van het werk, heeft hij sterk gefulmineerd tegen deze cultuur van 'accountability' en 'onteigening'. Hij zag deze verschuiving in de positie van het opbouwwerk en het verlies aan autonomie, met lede ogen aan.

"Gesteld wordt bijvoorbeeld dat het opbouwwerk langzaam maar zeker getransformeerd is van een beroepsgroep die zich inzet voor bewoners, tot een werksoort die door instanties uitbesteed werk richting 'klanten' verricht. (uit "Trends in grootstedelijk welzijnswerk", Lex Veldboer, 2002)

Dit autonomiestreven was niet zozeer ingegeven door het feit dat het opbouwwerk specialistische kennis vergt, zoals een arts autonomie claimt voor het stellen van een diagnose op basis van zijn specifieke deskundigheid. Maar autonomie voor de opbouwwerker is puur bedoeld om deze de noodzakelijke ruimte te geven om de agenda van de bewoners te kunnen volgen en niet louter als uitvoerder van door de lokale overheid uitbesteed werk. Autonomie ook om ruimte te maken voor 'het zwakste belang'. Dit laatste aspect vertegenwoordigt het zogenoemde 'normatieve aspect' van het werk.

Terug naar het schema valt allereerst op hoe groot de nalatenschap van Wil is geweest in zijn streven naar versterking van het opbouwwerkberoep. Ook volgt hieruit duidelijk hoezeer Wil erin slaagde allerlei geleidingen en belanghouders aan elkaar te knopen in een aaneenschakeling van instituties, telkens met andere deeltaken en accenten. Met de eigen

werkorganisatie(s) en het SBO als spil in het web. Overigens ter relativering, de vele instituties als verschijningsvorm even daargelaten, kan je ook gewoon vaststellen dat het LPO/LCO als landelijk steunpunt veel zaken heeft opgepakt en zich in die zin gewoon van zijn taak heeft gekweten. Wat niet wegneemt dat ondanks de grote inzet van Wil de maatschappelijke erkenning van het beroep opbouwwerk juist is teruggelopen. De overgang van het LCO naar Movisie in 2007 vertoont ook al tekenen van positieverlies voor het opbouwwerk. Diverse van de in het schema vermelde instituties houden dan ook prompt op te bestaan. (In het volgende hoofdstuk gaan we verder in op deze ontwikkeling.

Hoewel het onderscheid met werk- en methodiekontwikkeling niet altijd scherp is te maken, illustreert het schema ook enigszins dat de deskundigheidsbevordering minder uit de verf is gekomen; zeker in termen van scholing en training van opbouwwerkers. Terwijl de noodzaak daarvoor toenam, sinds de specifieke opleidingsrichting HBO-opbouwwerk in 1992 werd afgeschaft. Sindsdien zijn op dit terrein het Transferpunt Rotterdam en enkele particuliere instituten actief. Wil heeft zich overigens wel degelijk ingezet op dit terrein, zo streefde hij naar het ontwikkelen van een postacademiale leergang opbouwwerk en verschaftte hij middelen voor een intensieve cursus 'sociale architectuur'. Beide educatieve initiatieven van omstreeks het jaar 2000 sloegen niet aan. De postacademiale cursus vond financierer noch entingsplek. De cursus over sociaal innoveren als 'tweede hoofdtaak' van het opbouwwerk trok slechts voor een eenmalige reeks voldoende deelnemers.

De instroom van nieuwe werkers zag hij zeker niet als een monopolie vanuit een specifieke opleiding. (Vanaf 1992 kon dat ook niet meer, omdat de specialisatie opbouwwerk in de HBO-opleidingen dan verdwijnt.) Iedereen met voldoende algemene opleiding kon zich met de nodige aanvullende training het vak eigen maken. En men kon afkomstig zijn vanuit verschillende sectoren, immers het werk was 'procesgericht, niet onderwerp gebonden' ('process oriented, issue indifferent').

'Coöpererende burgers'

Het opbouwwerk was volgens Wil 'proces georiënteerd, niet onderwerp gebonden' en kon op diverse terreinen en dus ook binnen verschillende beleidssectoren werkzaam zijn. Het LPO/LCO begaf zich dan ook op uiteenlopende werkerterreinen, zoals werkgelegenheid, wao-problematiek, buurteconomie, stadsvernieuwing, onderwijsvoorrang, (verkeers)veiligheid en plattelandontwikkeling. Niettemin valt op dat werk en maatschappelijke deelname als middel voor kansarme burgers om de autonomie te vergroten een belangrijke constante was voor Wil. Werk en Welzijn, de WAO-platforms, Moedercentra en met minder succes de Werkcoöperatie getuigen hiervan, evenals het laatste grote project Weven

aan Samenleven. In deze zin was Wil een echte sociaal democraat voor wie werk de Koninklijke weg tot maatschappelijke deelname en zelfontplooiing is. ‘Werk’ in de ruime zin van het woord: maatschappelijk actief zijn, al of niet inkomengericht.

Hieronder hebben we die instituties nog even op een rijtje gezet.

Instituut	Functie voor doelgroep	Periode
oude stadswijkenoverleg	belangenbehartiging en zeggenschap	1976 - 1987
werk en welzijn	activering en herverdeling	1980 - 1985
WAO-beraad	activering en belangenbehartiging	1982 - heden
landelijk samenwerkingsverband achterstandsgebieden	activering en belangenbehartiging	1990 - heden
stedelijk kwaliteitspanel	kritische consument, zelfredzaamheid	1991 - heden
moedercentrat	activering en integratie	1993 - heden
(werk)coöperaties	productie en zeggenschap, zelfredzaamheid	2005 - heden (gestart in 1997)

Functies en periode weerspiegelen de context waar het LPO/LCO in werkte en veranderen in lichte mate mee met wisselingen van maatschappelijke optiek jegens kansarmen. Opvallender echter is, zowel zijn gehechtheid aan het terrein “werk” als zijn insteek daarbij. Als we de inspanningen van Wil op het terrein van ‘werk’ in de betekenis van ‘het bevorderen van maatschappelijke deelname en zelfontplooiing’ willen duiden, vallen twee zaken op waarin hij een uitgesproken keuze maakt die min of meer tegen de stroom of de gevestigde orde ingaat, dus in zekere mate sociaal innovatief zijn.

Ten eerste geldt dat voor het project Werk en Welzijn. Dat ontstond in een periode van snel toenemende grote werkloosheid eind jaren zeventig. Met als gevolg dat velen gedwongen thuis zaten en vooral niets mochten doen behalve dan beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt en dat op ieder moment van de dag (in de crisisjaren dertig werd men gedwongen twee maal per dag te stempelen en in lange rijen te wachten). De gelukkigen die hun baan hadden behouden werden door de feitelijk te krappe bezetting geconfronteerd met een geweldige werkdruk. In die tijd was er ook nog amper sprake van deeltijdwerk. Per saldo was het dus hollen of stilstaan. De insteek van Wil was de uitwisseling van betaalde

arbeid (een baan) en onbetaalde arbeid (vrijwilligerswerk). Hoewel aansluitend bij het motto van de toenmalige PvdA-premier Den Uyl “spreiding van kennis, macht en inkomen” ook gesproken kan worden van *berverdeling* van betaalde en onbetaalde arbeid. Harry Broekman omschrijft in het Handboek Opbouwwerk, Den Haag 1998, het project als volgt:

Het principe dat aan Werk en Welzijn ten grondslag ligt, is simpel. Werkenden die maatschappelijk actief (willen) zijn, worden 1 à 2 dagen per week van hun werk vrijgesteld. In die tijd gaan zij aan de slag in hun wijk of buurt. Binnen één bedrijf worden meer personen op een dergelijke manier vrijgesteld. Hierdoor ontstaan er binnen dat bedrijf één of meer vacatures. De vrijgemaakte arbeidsplaats wordt ingenomen door een werkloze. Deze werkloze krijgt zodoende een volwaardige baan, met een arbeidscontract dat niet verschilt van dat van de andere werknemers in dat bedrijf. Ook de vrijgestelde werknemer blijft volledig in dienst van het bedrijf en behoudt dan ook dezelfde rechtspositie en salaris als in de tijd dat hij of zij nog volledig binnen het bedrijf werkzaam was.

Met het project worden twee dingen tegelijkertijd gerealiseerd. Doordat werkenden voor een deel van hun werk worden vrijgesteld, ontstaan er open plaatsen, die zoals gezegd - door werklozen worden ingenomen. Er wordt dus werkgelegenheid gecreëerd. Daarnaast vindt op deze wijze een structurele opwaardering plaats van het verrichten van maatschappelijke activiteiten buiten werkverband. Voorts treedt er een structurele versterking op van bewonersorganisaties en van de inbreng van bewoners in allerlei activiteiten en onderhandelingen rond het eigen woon- en leefmilieu. Deze aspecten zijn voor het opbouwwerk van bijzonder belang. Waar het project zich vooral toespitst op lagere beroepsgroepen, krijgen bewonersorganisaties de beschikking over ervaren mensen, wier capaciteiten nu ten volle kunnen worden aangewend. Dit alles bij elkaar maakt dat Werk en Welzijn méér is dan een werkgelegenheidsproject. (blz 237-238)

Het realiseren van dit idee in de vorm van een praktijkexperiment had beslist nog de nodige voeten in aarde. Er moest een studiedag, een haalbaarheidsonderzoek en een Tweede Kamerdebat aan te pas komen, alvorens het zover was. Er zat dan ook een element in de bekostiging dat in die tijd als absoluut taboe gold in Den Haag: *de subsidiëring van loonkosten van de extra ontstane werkgelegenheid, op grond van de uitgespaarde uitkeringen*. Loonsubsidie heette immers ‘concurrentievervalsing en verdringing’. Voorstanders verwezen in die tijd naar het Zweedse model van werkloosheidsverzekering, waarbij het onderscheid tussen werkloosheidspremie en belasting afwezig was en deze inkomsten voor uitkeringen aangewend konden worden voor het scheppen van werk; per saldo was de werkloosheid daar veel lager.

Na de min of meer succesvolle evaluatie van het experiment een vijftal jaren later strandde de verdere toepassing op de onwil van het ministerie van SZW om de samenwerking met het ministerie van WVC daarvoor

aan te gaan. Inmiddels was het taboe op loonsubsidie enigszins doorbroken en werden experimenten met de Banenpool mogelijk. Later is dat uitgebreid en omgevormd tot Melkertbanen. En inmiddels staat het iedere gemeente vrij om in het kader van de Wet Werk en Bijstand loonsubsidies te verstrekken. Gelet op het feit dat dit idee waar Wil zich hartstochtelijk voor inzette tot twee keer toe de beleidsdiscussie op regeringsniveau wist te bereiken, mag je stellen dat het in zekere zin heeft bijgedragen aan een belangrijke koerswijziging in werkgelegenheidsbeleid. (Cf. de reflecties van toenmalig projectleider Meindert van den Berg in hoofdstuk 1 van dit boek). Zeer recent pakte Marius Ernsting het idee van vrijwilligerswerk in de tijd van de baas op als volgt:

78

“Een nieuwe methode om vrijwilligers te werven en enthousiasmeren, heeft volgens Ernsting de toekomst: vrijwilligerswerk in de uren van de baas, bijvoorbeeld twee uur per week. Met ziektekostenverzekeraar Menzis maakte Ernsting als directeur van Humanitas hierover al afspraken. ‘Bij Menzis mogen werknemers die via Humanitas vrijwilligerstaken vervullen, dat twintig uur doen in werktijd. Dat heb ik uitgedaald met Rogier van Boxtel, voorzitter van de Raad van Bestuur bij Menzis. De raad had gekozen voor een imago van menselijkheid, het faciliteren van vrijwilligerswerk past daar bij. Je kunt zo’n duurzame overeenkomst alleen sluiten met bedrijven als maatschappelijk verantwoord ondernemen is verankerd in hun missie. Het levert bedrijven ook wat op. Een onderzoek van de Universiteit van Twente heeft uitgewezen dat bedrijven die bezig zijn met maatschappelijk betrokken ondernemen, beter scoren op innovatie en creativiteit. Het liefst zou ik vrijwilligerswerk in de baas zijn tijd vastleggen per CAO. Ik heb daarover contact met het FNV. Het is de bedoeling dat we dit jaar in één sector een pilot gaan doen.” Zorg + Welzijn 2009, no.2, blz 10. (Ernsting’s variant kent verschillen met die van Wil van de Leur waar het gaat om motief, gewenst effect en afspraken. Overeen komen de gelijkwaardigheid van vrijwilligerswerk, de wens tot verankering in regelgeving en de stapsgewijze introductie van deze faciliteit).

Een tweede opmerkelijke insteek is die van de coöperatie geweest, als voertuig voor kleinschalig burgerinitiatief. We spreken eind jaren ‘90, waarbij Wil voor de bekostiging van het boekje “De kleine coöperatie” handig inspeelde op het 100-jarig bestaan van de coöperatieve Rabobank. Opmerkelijk, omdat deze rechtsvorm sinds de tweede wereldoorlog een zieltogend bestaan leidt en iedere notaris waar je je meldt met het voornemen om er een op te richten, begint uit te leggen waarom dat geen goed idee is.

De coöperaties ontstonden vooral in de laatste periode van de 19^e eeuw ten tijde van de landbouwcrisis. Van enige staatssteun laat staan verzorgingsstaat was in het geheel geen sprake (het vrije marktdenken prevaleerde) en de boeren moesten het in deze barre tijden zelf maar zien te rooi-

en. Onder aanvoering van verlichte geesten zoals Pater van der Elsen, een opbouwwerker avant la lettre uit Noord Brabant, werden kleine zelfstandige boeren aangezet om gezamenlijke inkoop, afzet en financiering te regelen, waarvoor ze het principe van de coöperatie aanreikten.

Wil pakte dit idee weer op in een tijd waarin de overheid de verzorgingsstaat aan het inkrimpen was en burgers weer meer op hun eigen vindingrijkheid en organisatietalent worden aangesproken. De coöperatie staat symbool voor het aangaan van samenwerkingsverbanden tussen mensen om enige vorm van maatschappelijke productie te leveren mede ten eigen bate, met behoud van zeggenschap (autonomie). Bij uitstek passend in het mensbeeld van Wil. Later noemde hij dat ook wel “associaties van baat en nut”. Echter, enige zichtbare resultaten waren er niet. In het vervolg daarop heeft hij geprobeerd om grote coöperatieve marktspe-
lers (Univé, Rabo, Nationale Coöperatieve Raad) te interesseren voor het ondersteunen van coöperatieve burgerinitiatieven. Dat bleek een doodlopend spoor. Hij bracht het idee vijf jaar later weer naar voren bij het project Weven aan samenleven, nu in de vorm van een ‘werkcoöperatie’ die voortkwam uit het Haagse moedercentrum De Koffiepot. Het was de eerste praktische toepassing van het concept dat gaandeweg was ontwikkeld: minder kansrijke personen die gezamenlijk en onder eigen regie hun inkomen genereren. In dit geval allochtone vrouwen die als onderneming werk aannemen van een thuiszorg- en welzijnsinstelling.

Bij een werkcoöperatie gaat het om het mogelijk maken van burgerinitiatief onder de zwakkere groepen in de samenleving, waar dat minder makkelijk ontstaat dan bij de meer geprivilegieerde groepen. Het is gericht op het gezamenlijk ontplooiën van activiteiten die tevens voor een deel (van de groep) inkomsten verwerving kan betekenen, binnen het ruimere doel ‘bevorderen maatschappelijke participatie’. Door in groepsverband te opereren wordt wederzijdse steun verleend (emotionele steun, motivatie, zelfvertrouwen verwerven), komt men makkelijker tot uitwisseling van kennis en vaardigheid, kan men elkaars kwaliteiten aanvullen en worden onbenutte kwaliteiten zichtbaar. De groepsbinding werkt ook stimulerend voor het afstemmen van werkzaamheden en het voor elkaar inspringen in geval van verhindering. Daarbij is zelfbeheer/zeggenschap voorwaarde ter versterking van de autonomie van betrokkenen. De coöperatieve rechtsvorm laat juridisch toe dat uiteenlopende vormen van zakelijke binding gecombineerd worden (vrijwilligerswerk, stage, loondienst, free-lance, zelfstandig ondernemen, opdrachtnemer en -gever voor derden).

Gelet op de nogal beperkte navolging zou je kunnen constateren dat er getrokken is aan een dood paard. Niettemin, je kan ook stellen dat er een kentering staat aan te komen in de almaar uitdijende instituten in welzijn, onderwijs, zorg en volkshuisvesting, die verantwoordelijk zijn voor de zozeer door Wil bestreden accountability en onteigening en ver-

vreemding van hun clientèle. De kleinschalige organisatie met zeggenschap voor de deelnemers en terug naar de menselijke maat, was voor Wil de aangewezen tegenhanger van deze machtige instituten. En met enige goede wil valt dit verschijnsel ook al te signaleren. Corporaties die een deel van hun bezit – aangespoord door het rijk – verkopen, wat doorgaans wordt omgezet in Verenigingen van Eigenaren (VVE's). En waarvan zichtbaar wordt dat de beheerkosten (en dus ook de doorwerking in individuele woonlasten) aanmerkelijk lager zijn dan die van de woningbouwcorporaties zelf, waarvan de beheerkosten sinds de verzelfstandiging in 1995 meer dan verdubbeld zijn. Of een buurtzorginstelling die de eigen werkers weer laat werken op basis van vertrouwen, met een minimale overhead en die zich in toenemende belangstelling mag verheugen, terwijl tegelijkertijd een zorgmoloch op faillissement afstevent. En wie weet wat de zojuist ingetreden crisis nog voor ons in petto heeft. Misschien gaan de van reguliere dienstbetrekking uitgestoten bouwvakkers die allemaal ZZP-er zijn geworden dan ook wel inzien dat optreden vanuit een coöperatieve setting zo gek nog niet is.

80

Hoe dan ook, duidelijk is dat Wil van de Leur in deze het lef toonde om tegen de stroom in te roeien, zozeer zelfs dat zijn geliefde opbouwwerk hem daarin niet volgde. Hij stelde niet alleen een voor de autonomie van de burger kwalijke ontwikkeling aan de kaak, maar bood eveneens een alternatief. Langzaam wordt het kwalijke karakter van de grote instituten maatschappelijk en politiek in toenemende mate onderkend. Of dat ook zal gaan gelden voor de door Wil aangedragen oplossing – de coöpererende burger – zal de toekomst moeten uitwijzen.

HOOFDSTUK 4

Opbouw van het opbouwwerk door Wil van de Leur in het licht van dissertaties van Dijkstra en Dozy, uitmondend in een beschouwing over een toekomst van het werk

---

81

Harry Broekman & Koos Vos

De analyse en conclusie van Dijkstra

In 1989 promoveerde Jelle Dijkstra op een proefschrift waarin hij onder meer het streven naar professionalisering van het opbouwwerk belichtte. Hij startte zijn analyse vanuit de constatering dat opbouwwerk een beroep is. Vervolgens stelde hij: (blz. 23-29)

“ In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen gewone beroepen enerzijds en professies anderzijds. Becker omschrijft een beroep als “een rondom een bepaalde vorm van arbeid opgebouwd sociaal kader, dat bestaat uit in meerdere of mindere mate geïnstitutionaliseerde culturele en structurele componenten, dat voor de individuele beroepsbeoefenaar gedragsbepalende functies heeft”. Professie wordt door Carr-Saunders gedefinieerd als “een beroep gebaseerd op specialistische, intellectuele studie en opleiding en gericht op het verlenen van deskundige diensten en het geven van deskundige adviezen aan anderen tegen een bepaald honorarium of salaris”.

Sommige beroepsgroepen streven de status van professie na omdat dit voor hen in de regel een hoger maatschappelijk prestige en een hoger salaris oplevert. In deze studie wordt onder meer nagegaan in hoeverre opbouwwerk zich als professie heeft geprofileerd dan wel een gewoon beroep is gebleven. Om een antwoord te kunnen geven op deze vraag, is het nodig dat in het kort wordt ingegaan op enige algemene aspecten van de professionalisering van beroepen...

Kairat en Becker tonen aan dat beroepen er zelden in slagen de status van een volwaardige professie te verwerven.

Professionalisering is, zoals Van Doorn en Mok stellen, nooit compleet. In feite slaagt geen enkel beroep erin, de status van

---

professie volledig te realiseren. Dit zou pas het geval zijn als de desbetreffende beroepsgroep in staat zou zijn, een bepaald marktsegment voor 100% te controleren. Sommige beroepen lijken inderdaad in hoge mate geprofessionaliseerd te zijn (bijvoorbeeld medisch specialisten, registeraccountants en makelaars), maar in werkelijkheid wordt het ideaal van volledige autonomie en totale marktcontrole nooit bereikt.

Volgens Etzioni komen de meeste beroepen niet verder dan het bereiken van een semi-professionele status. In sommige opzichten hebben deze beroepen de kenmerken van professies. In andere opzichten lijken ze meer op gewone beroepen.

Interessant is voorts de gedachte dat beroepen zichzelf als professie opvatten, terwijl ze feitelijk niet of nauwelijks eigenschappen vertonen die aan professies worden toegekend. Wilensky gebruikt hiervoor de term “quasi-professionalisering”. Sommige beroepen maken bijvoorbeeld gebruik van de terminologie van disciplines met een hogere professionele status. Zo wordt in de hulpverlening al sinds jaar en dag gesproken van “cliënten” (= afnemers van diensten), interventies, diagnosestelling etcetera. Termen die afkomstig zijn uit de maatschappelijk veel hoger gewaardeerde medische professie.

Het proces van professionalisering verloopt niet altijd in de richting van een totaal geprofessionaliseerd beroep. Het proces is ook omkeerbaar. In dat geval is sprake van wat Specht “deprofessionalization” heeft genoemd. Beroepen kunnen een geleidelijk statusverlaging ondergaan als gevolg van een verminderde waardering van het werk, bijvoorbeeld doordat zich een aantal incidenten heeft voorgedaan rond de onderhavige discipline of doordat een andere “naburige” discipline taken van het deprofessionaliserende beroep overneemt...

Opbouwwerk als professie?

Hierboven is aangegeven dat veel beroepen streven naar professionele status. Doel van dit streven is controle van een adequaat gedeelte van een markt die men wil bestrijken. Er moet nu worden vastgesteld in hoeverre opbouwwerk streeft naar professionele status en via welke kanalen het beroep dit doel tracht te realiseren...

Bij de beschrijving het proces van professionalisering zijn een aantal dimensies genoemd waarlangs marktcontrole gestalte krijgt. Teneinde inzicht te krijgen in de wijze waarop een profes-

sie-in-spé marktcontrole tracht te verwerven, zal aandacht worden besteed aan de volgende zes professionaliseringsdimensies: autonomie van de werker, dienstverlening vanuit een persoonlijke service-ideologie, oriëntatie op wetenschappelijke kennis, vorming van een beroepsassociatie, aan- of afwezigheid van een beroepscode en maatschappelijke erkenning.

Als we het gestelde met betrekking tot de zes genoemde professionaliseringsdimensies overzien, dan kunnen we concluderen, dat werkers weliswaar in principe tamelijk autonoom zijn in hun beroepsmatige arbeid, een eigen beroepsorganisatie kennen en diensten verlenen vanuit een persoonlijke servicegedachte, maar dat van de andere kant een consistent wetenschappelijk referentiekader en een beroepscode ontbreken en dat bovendien de vereiste maatschappelijke steun eerder af dan toe lijkt te nemen. Op grond van deze uitkomsten kan men stellen, dat de professionalisering van het opbouwwerk (althans voor een deel) mislukt is. Volgens Peters geldt dat voor alle welzijnswerkberoepen. Feitelijk moet het opbouwwerk dan ook als semi- en misschien zelfs wel als quasiprofessie worden beschouwd.”

Dijkstra levert een helder verhaal met een duidelijke, terechte en acceptabele conclusie. Belangrijke elementen: Opbouwwerk wordt afgebeeld als een beroep dat het ‘hogerop zoekt’. Net als vele andere beroepen, waaronder m.n. welzijnswerkberoepen slaagt het daar maar gedeeltelijk in. Naast vooruitgang kun je achteruitgang in dat emancipatieproces boeken. Plus dat ‘t nooit één criterium is, of een enkelvoudig verlopend proces, dat de dynamiek typeert.

Op de toenmalige balans van Dijkstra, kunnen we aanvullen dat er inmiddels wel een beroepscode is, maar dat er van autonoom optreden weinig sprake meer is. Die verschuiving op de balans laat overigens zijn conclusies onverlet.

Dozy als boodschapper van het slechte nieuws

Bijna twintig jaar later, tijdens het voorbereiden van onderhavig gedenkboek over Wil van de Leur, publiceert Marta Dozy in 2008 eveneens een proefschrift over de beroepsvorming van het opbouwwerk. Anders dan Dijkstra stelt zij het *een beroep zijn* van het opbouwwerk als zodanig ter discussie. Hoewel voor het overgrote deel haar adstructie qua theoretische literatuur het professionaliseringsproces betreft, gebruikt zij die literatuur om na te gaan of het opbouwwerk überhaupt een beroep is. Die retrogade beweging harerzijds wordt niet of nauwelijks beargumenteerd in het boek en ook tijdens de promotieplechtigheid kon zij - toen ze hierop werd bekritiseerd - mondeling geen helderheid verschaffen. Dat wil niet zeggen dat haar analyses waardeloos worden. Alleen, de vele

gezichtspunten en feiten over het professionaliseringsproces van het opbouwwerk die zij in haar proefschrift bijeen heeft gebracht, passen we toe zoals gebruikelijk is en ook zoals Dijkstra deed: Een beroep wil hogerop en hoe vergaat haar dat ? In ons geval: Hoe verloopt het proces van upgradering van het beroep opbouwwerk, welke rol had het LPO/LCO hierbij en wat zijn de wapenfeiten en resultaten ?

Meer dan eens betreft Dozy het werk van Wil van de Leur hierbij, bijvoorbeeld op pagina 281 waar zij in het afsluitende hoofdstuk stelt dat het LCO de facto als beroepsvereniging optrad met Wil van de Leur als leider. Dat maakt een nadere bestudering van haar opvattingen extra relevant en wel in het bijzonder waar zij nadrukkelijk spreekt van **neergang** - na een eerdere opgang - van de werksoort. Meer in het bijzonder plaatste zij het keerpunt tussen op- en neergang direct na 1979. De duw in de verkeerde richting vormde de rijksbijdrageregeling die leidde de decentralisatie van Rijk naar Gemeenten, met jarenlange bezuinigingen in.

Een eerste commentaar hierop, zou kunnen zijn dat zowel opgang als neergang gerelativeerd kunnen worden; die begrippen zijn daarenboven naar hun aard ook tamelijk onbepaald, vormen weinig precieze typeringen. Is die neergang thans in 2009 aangekomen bij het absolute nulpunt, of is er slechts sprake van betrekkelijk geringe tijdelijke achteruitgang ? Is die opgang inflatoir van aard geweest door het tijdelijke succes van het opbouwwerk in stadsvernieuwing en de voortvarendheid van een welzijnsministerie dat in een hoogconjunctuur via het opbouwwerk zich breed wilde maken ?

Vormt die neergang sinds de decentralisatie een doorgaande lijn of is er sprake van een golfbeweging, afhankelijk van lokaal budget en beleidsaandacht voor achterstandswijken? Het werk is sinds de decentralisatie ondergebracht in grote welzijnsinstellingen, waarbij het *etiket* opbouwwerk dikwijls werd verlaten. Soms heet het nu vrijwilligersondersteuning, vaker bewonersondersteuning. Andere instellingen zoals woningcorporaties stellen ook dergelijke werkers aan. Of de opbouwwerker vestigt zich als zelfstandige, noemt zich consulent sociale sector of iets dergelijks. Voorts opereren sociaal-agogische werkers vanuit scholen, zorginstellingen en gemeenten, tezamen met sociale projectontwikkelaars, op terreinen als werkgelegenheid of integratie.

Nadeel van deze verbreding is dat deze het zicht op de feitelijke uitvoering, de praktijken van het lokale opbouwwerk, bemoeilijkt. Die bonte waaier van functies, taakstellingen en benamingen maakt ook het zicht op de *ontwikkeling* van het beroep minder helder. De overwegend landelijke invalshoek die Dozy kiest, hoewel vanuit oogpunt van professionalisering adequaat, zegt per definitie minder over de betekenis van het werk

nadat dit is gedecentraliseerd. Enkelvoudige uitspraken over ontwikkelingskansen – zoals die van Dozy: ‘een permanente neergang sinds 1980’ worden daardoor simplistische ‘oneliners’. Goed onderzoek naar de uitvoering van het werk op lokaal niveau, in z’n verschillende verschijningsvormen, ontbreekt helaas.

Analyse schema

Doch laten we het probleem grondiger aanpakken. Niet alleen Dozy spreekt van achteruitgang, Jelle Dijkstra twintig jaar eerder reeds en Wil van de Leur signaleerden achteruitgang eveneens. (130;140) Ondertussen, Wil van de Leur heeft, als geen ander, zijn best gedaan voor de professionalisering van het beroep de laatste vier decennia. Wil heeft – zie de Bijlage in dit boek - een op papier indrukwekkende reeks van instituties geschapen om verval juist te voorkomen en bloei te bewerkstelligen. Maar hoe je het ook bekijkt, hij slaagde er op den duur niet in om de maatschappelijke waardering voor het beroep, noch de eigen kracht van het vak, op een niveau te krijgen, waarvan je zegt: ”het bloeit en groeit”. We bezien een en ander hieronder nader.

In wezen, maar niet zo geëxpliciteerd, hanteert Dozy in haar proefschrift een driedelig variabelenschema:

Onafhankelijke variabelen → Intermediaire variabelen → Afhankelijke variabelen

De Afhankelijke variabele is (in eenvoudige termen)

groei en bloei van het opbouwwerk

De Onafhankelijke variabelen zijn:

maatschappelijke ontwikkelingen (conjunctuur; tijdgeest) en

het optreden van landelijke actoren als werkgevers en ministeries.

Haar Intermediaire variabelen zijn stappen die een beroep in wording zet - of kan zetten - om ‘sterker’ te worden. Die (Vijf) beroepsvormende stappen zijn - even snel vertaald - :

Taakdifferentiatie;

Domeintoe-eigening;

Specialisatie;

Vorming van een Beroepsgemeenschap;

Verwerven van Maatschappelijke steun.

Dozy spreekt zich echter niet uit over drie prealabele, belangrijke kwesties:

1) In hoeverre heb je eigenlijk *die vijf* intermediaire variabelen nodig voor het verklaren van meer of mindere populariteit van het opbouwwerk bij kringen die er toe doen? Anders gezegd: Hoeveel van de variantie wordt verklaard puur door de onafhankelijke variabelen (al dan niet

vergezeld van andere intermediaire variabelen) ?

2) Direct aansluitend hierop dringt zich de vraag op: Zijn het *die twee* onafhankelijke variabelen die het meest op- resp. neergang van het opbouwwerk verklaren. Zijn er misschien extra onafhankelijke variabelen die Dozy over het hoofd ziet ?

3) Tenslotte, stel dat haar intermediaire cluster van vijf: ‘beroepsvorming’ er wezenlijk toe doet, hoeveel moet toegeschreven worden aan *elk* van de vijf afzonderlijke deelvariabelen ? Met andere woorden: als het er toe doet, welk element draagt vooral bij aan het effect ? Dat effect is: al dan niet waardering voor het opbouwwerk, afleesbaar in de bloei en groei c.q. neergang en verval van die werksoort.

Die prealabele kwesties zijn ook van groot belang als je reflecteert over de rol van Wil van de Leur als ‘opbouwer van het beroep’ in die tijd. Want bij het zetten van beroepsvormende stappen had hij zekere taken en hij nam ook die verantwoordelijkheid (op bepaalde wijzen). Als het waar is, dat die vijf dingen zeer belangrijk zijn – iets dat Dozy de facto op elke bladzijde zegt- dan heeft Wil het vaak fout gedaan. Kijk maar:

Onderwerp	Advies Dozy	Opvatting Wil
Taakdifferentiatie	Richt je op een beperkte set taken	Opbouwwerk is “issue indifferent”
Domeintoe-eigening	Je moet assertief een nis (niche) claimen	Opbouwwerk is proces georiënteerd, het gaat om het weven aan samenleven
Specialisatie	Bouw ‘n degelijk, eigen pakket van verfijnde kennis op	Wil organiseerde een hooglerarschap, een handboek, drie reeksen publicaties
Interne Institutionalisering	Leiderschap + beroepsvereniging	In ieder geval: hij sleurde en trok aan de beroepsvereniging
Maatschappelijke steun verwerven	p.m.	Wil was gericht op politiek “Den Haag” en een old boys netwerk; niet lokaal bestuurlijk of breed maatschappelijk

Dozy navolgend, was de stijl van Wil **contraproductief** op gebied van Taakdifferentiatie, Domein toe-eigening en Maatschappelijke steun verwerven. Heeft Wil het op die punten fout gedaan ?

Of doen die zaken er weinig toe in het geweld van de postmoderne tijd ? Konden de vóór de decentralisatie relatief invloedrijke pleitbezorgers, Gradus Hendriks resp. Wil van de Leur, vanuit het landelijke niveau daarna oproeien tegen versnipperende besluitvorming ?

De grote invloed van de decentralisatie: algemeen

Het opbouwwerk stond de afgelopen decennia met de nodige regelmaat onder druk, daarin zat echter wel een zeker verloop. Zo lag er een omslag bij de decentralisatie van het welzijnswerk, die overigens pas na een periode van circa vier à acht jaar doorwerkte in bezuinigingen op het welzijnswerk; aanvankelijk werden gemeentelijke bezuinigingen eerst doorgevoerd in het fysieke onderhoud.

Daarbij kwam dat de sterk geflatteerde opgaande lijn van de werksoort onder het voorgaande rijksregime, de verwachting voor het vervolg waarschijnlijk te hooggespannen maakte. Zo werd ook een voortzetting op hetzelfde niveau als van voor de stadsvernieuwing, al gauw als tegenval-
ler gezien.

De grote invloed van de decentralisatie: fixatie op achterstandsgroepen

Inhoudelijk, in veel gemeenten, werden opbouwwerkers gefixeerd op de achterstandsgroepen. Ze mochten zich niet richten op beter toegeruste burgers of deze erbij betrekken. Gezien de lage succesratio van alle sociale interventies met achterstandsgroepen, levert dat per definitie minder resultaat - en daarmee minder steun- op voor het opbouwwerk. Daarbij komt dat de achterstandsgroepen die zijn aangewezen op de steun van de opbouwwerker, voor de maatschappelijk steun van dit beroep ook een marginale rol spelen. Ze kenmerken zich veelal doordat ze zelf onvoldoende in staat zijn om hun belang maatschappelijk te articuleren. En ze spelen politiek geen rol van betekenis, omdat ze weinig naar de stembus gaan.

Dit geldt overigens in mindere mate op het terrein van stadvernieuwing en stedelijke herstructurering. Sloop of renovatie van je eigen huis is dermate ingrijpend dat men veel eerder geneigd is zich te roeren; ook de iets beter toegeruste bewoners staan dan op om de protestkar te trekken. In zo'n geval eisen de bewoners ondersteuning.

Tegenwoordig is er een trend om dan een eigen budget te eisen, waarmee zelf gekozen ondersteuners ingehuurd kunnen. (Daarbij gedwongen winkelnering mijddend, in dit geval opbouwwerkers in dienst van brede welzijnsinstellingen).

De grote invloed van de decentralisatie: versnippering van aandacht, energie wordt weggezogen door wisselingen van beleidsprioriteit en disproportionaliteit in eisen voor (financiële) verslaglegging

Toen de hausse in stadsvernieuwing eind jaren '80 voorbij was, werd het gewenst om als opbouwwerker volop mee te doen in de maatschappijbre-

de beweging om werkgelegenheid te scheppen (creëren van projecten voor banenpoolers en later Melkertbanen). De sociale vernieuwing en daaropvolgende wijkaanpak betekenden een heropleving. Maar begin deze eeuw sloegen twijfel aan de waarde van het werk bij financiers toe. Met als gevolg opnieuw bezuinigingen na het uiteenspatten van de dot.com-zeepbel. Daarna keerde het tij weer – ironischerwijs bij inkrimpen van de verzorgingsstaat – toen ‘t versterken van de civil society het nieuwe motto werd. De wijkaanpak ingezet door minister Vogelaar, maar ook de weer toenemende stedelijke vernieuwing, versterkten daarna weer positieve aandacht voor dit werk. Hogere verwachtingen deden de steeds absurder wordende eisen qua planning en verantwoording overigens niet minder worden. In die zin is er geen sprake van realiteitsbesef bij lokale bestuurders, laat staan van vertrouwen.

Kortom, *regelmatig op- en neergaande* (qua budget) *en heen- en weergaande* (qua werkterrein) bewegingen. Maar zoals eerder hier gezegd, als gevolg van de decentralisatie worden deze effecten onvoldoende kwantitatief zichtbaar.

De grote invloed van de decentralisatie: “de hand die je bijt moet je niet voeden”

Maar de decentralisatie heeft meer veroorzaakt, dan alleen het wegvallen van een genereuze suikeroom ver weg. Op lokaal niveau is opeens voelbaar dat het werkterrein van het opbouwwerk, het scheppen van sociale verbanden en het ondersteunen van groepen bewoners in hun belangen, enerzijds concurrerend is met wat de politieke partijen pretenderen te doen, anderzijds niet zelden leidt tot oppositie tegenover het lokale bestuur.

Bram Peper constateerde al in zijn proefschrift van 1972, dat het opbouwwerk concurrent is van de (lokale) politiek. Na de decentralisatie, en een gewenningsperiode van 10 jaar waarin het lokaal bestuur pas gaandeweg haar eigen koers durfde te gaan varen, was het opbouwwerk overgeleverd aan diezelfde lokale politiek. En die heeft het opbouwwerk sterk beknot. Gewoon, omdat ze de eigen oppositie niet wilden bekostigen. Een en ander nog eens gevoed door de tijdgeest van marktwerking en liberalisme vanaf medio jaren tachtig met forse bezuinigingen, die de ruimte voor achterstandsgroepen deed slinken. Het zogenoemde, veronderstelde, ‘pamperen’ maakte plaats voor ‘eigen schuld, beter je best doen’ als dominant vertoog inzake beleid met achterstandsgroepen.

◇Voor de lezer die zich afvraagt waarom je “in godsnaam” de eigen oppositie zou bekostigen willen we nog wel even een belangrijke overweging meegeven. Iedere onderhandelings-

theorie leert dat partijen met tegengestelde belangen het snelst tot constructief gesprek en compromis komen, als ze zich gelijkwaardig voelen. Bewoners voelen zich altijd (en vaak niet ten onrechte) overruled door partijen als gemeente en corporatie. Dat is slechts te verhelpen door hen deskundige ondersteuning ter beschikking te stellen. Zij zijn de opdrachtgever van die ondersteuner. Deze adviseert de bewoners, staat aan hun kant en vervult alleen een intermediaire rol, als de bewoners daarmee instemmen. Het is daarom ook dat recent de Tweede Kamerfracties van PvdA en CU dit als voorwaarde hebben opgenomen in hun initiatiefvoorstel voor vergroten van bewonersinvloed bij stedelijke vernieuwing.

Conclusie

Een voorlopige conclusie uit dit betoog dringt zich eenvoudig op: er is meer aan de hand dan al of niet voldoende *professionalisering als bepalende factor* voor de ontwikkeling van de werksoort. We denken zelfs dat de genoemde factoren decentralisatie (concurrentie met lokale politiek), ontwikkeling in overheidsbudget en voortdurend wisselende prioritaire beleidsvelden, te zamen minimaal evenzeer bepalend zijn.

89

Een nadere conclusie: het opbouwwerk, na de bedrieglijke hoogtijdagen van de stadsvernieuwing, kwam terecht in een tangbeweging: Aan de ene kant de invloed van landelijke macro variabelen:

- dalende economische conjunctuur; lagere overheidsbudgetten
- optiewisseling door 'politiek Den Haag', te weten decentralisatie;
- een Ministerie van Onderwijs dat een simpeler structuur hbo en post hbo wenste;
- een Abva/Kabo vakbond die een simpeler CAO wenste;
- neergang van een hartelijke, verzuilde elite,
- opkomst van een hatelijke elite: Jan Blokker, Hans Achterhuis, Gerrit Komrij.
- Aan de andere kant de hete adem van de lokaal politieke regie op het werk, met:
  - Voortdurend wisselende wensen van lokale financiers, leidend tot hectiek, zich repeterende organisatieveranderingen i.p.v. focus en diepgang. Denk hierbij ook aan projectfinanciering en de nerveuze aandacht voor direct meetbare, kwantitatieve resultaten.
- de opkomst van public relations industrie bij het openbaar bestuur;

- een emancipatie en veel betere scholing en equipering van gemeente-ambtenaren;
- het naar binnen trekken van agogische vaardigheden bij instituties;

Zulks onder het algemeen aanvaarde motto: ‘wie betaalt, bepaalt’ (een motto dat Wil meer dan eens in het openbaar verfoeide, doch tevergeefs).

Die tangbeweging kon – vooral - effectief zijn doordat het opbouwwerk te weinig technologie in huis had en machtige beschermheren /- vrouwen miste. Die *intermediaire variabelen* van Dozy, een zwakke beroepsorganisatie, domeinbreedte, wel of niet een part time hoogleraar etc. etc., : *het deed er weinig toe*. Tijdgeest, decentralisatie, bezuinigingen, koersloze aansturing, ontbrekende elite, zwakke technologie, dat zijn de factoren die er toe deden, in die volgorde ook. Probeer daar maar eens tegen op te roeien. (Dat gaan we in de slotparagraaf hierachter doen vanuit het idee dat er wel degelijk een toekomst voor het beroep in het verschieft ligt.)

Een toekomst van het werk

Jo Boer, Wim Zwanikken, Gradus Hendriks, Piet Vreeswijk: dat zijn stuk voor stuk coryfeeën die in theorie en praktijk het opbouwwerk geschraagd hebben. Wil past in dit rijtje kanjers. Vanzelfsprekend, zal men zeggen: vergelijk maar eens wat hij op poten heeft gezet en op schrift heeft gesteld. Maar Wil past in dit rijtje ook om een heel andere reden: elk van deze personen is teleurgesteld en met een conflict vaak, weggegaan bij de organisatie waar ze soms tientallen jaren met hart en ziel voor hadden gewerkt. Kijk maar:

Jo Boer	verdreven door de verzuiling: de laatste 5 à 10 jaar in Drenthe ‘mocht’ haar instituut steeds minder. Ze sribbelde tegen, maar koos uiteindelijk voor het vooral buiten haar provincie de palmares in ontvangst te nemen;
Wim Zwanikken	als directeur NIMO gesneuveld in de radicalisering, de provotijd, de opstand van de jonge 1 ^e lijners;
Gradus Hendriks	is met pijn vertrokken: decentralisatie, bezuiniging, ontmanteling van zijn departementaal imperium en algehele depreciatie van welzijn als ideaal en welzijnswerk als praktijk : hij zag het met lede ogen aan, maar kon het tij niet keren;

Piet Vreeswijk zijn opvolger, althans als accounthouder ten departemente voor het opbouwwerk in Nederland, maakte op den duur veel ruzie. Dit, omdat hij het werk naar de verdommenis zag gaan vanwege gebrek aan budget en waardering van zijn werkgever. Te veel ruzie: er ontstond een situatie dat er een 'leuke' baan elders voor hem gevonden werd;

Wil van de Leur de HLO operatie door kundig manoeuvreren overleefd, maar de volgende herstructurering niet meer. Wil was ook de laatste 5, 6 jaar kritisch over het gebrek aan kwaliteit en teleurgesteld over het gebrek waardering voor het opbouwwerk. Hij werd uiteindelijk toch weggevaagd door wat eind jaren zeventig ingezet werd: decentralisatie, bezuinigingen, planning en 'het naar binnen trekken van agogische omgangstechnieken bij instituten die wat 'moeten' met lastige burgers'.

91

Al deze coryfeeën van na de oorlog in het opbouwwerk werden, met de hakken in het zand, weggespoeld door de veranderde tijdgeest. Er zijn weinig uitzonderingen: Paul Kuypers is er één van.

De vraag is: wat betekent dit fenomeen waar Wil dus ook aan onderhevig was? Je zou kunnen zeggen, 'hij is gestorven in schoonheid', althans waar het gaat om het vasthouden aan zijn ideaal van opbouwwerk. Hij propageerde dat ideaal o.m. op de Jaarlijkse Vakconferentie, via management by speech. In dit boek werd in voorafgaande hoofdstukken dat ideaal afgebeeld. De andere opgave wordt nu, hardop na te denken over het vervolg zonder hem. Niemand houdt nog dat pleidooi voor dat ideaaltype. Wat nu ?

De nis van het opbouwwerk

In de vorige paragraaf maakten we reeds kennis met de visie van Mevr. Dozy op de ontwikkeling van het opbouwwerk. Zij - en met haar vele anderen - ontleende aan stadsvernieuwingsperiode het misverstand dat de niche van het opbouwwerk Wonen is (en hoort te zijn). Dat is niet zo. De nis (niche) van het opbouwwerk is 'participatiebevordering door mensen te organiseren'. Of te wel: voor wie het wil **betalen**, zorgt de opbouwwerker er voor dat er een relevant, democratisch, geïnteresseerd collectief van burgers is, dat zich aan een bepaalde, maatschappelijke gewenste (opbouw/ontwikkelings-) taak wijdt. En zich daaraan wijdt in

samenwerking en samenspraak met relevante instituties.

Dat betalen ging vroeger door de -verre- rijksoverheid, via subsidie, hetgeen betrekkelijk grote vrijheden gaf en ruimte voor initiatieven van onderop. Tegenwoordig betaalt de -nabije- gemeente en voorts diverse financiers van projecten, per contract.

Die verandering in regime sinds de decentralisatie van 1979 maakt het moeilijker om maatschappijveranderende en sociaal agogische idealen in de praktijk te brengen. Het zij zo. Het opbouwwerk heeft altijd in de schaduw van de overheid geopereerd en opbouwwerkers/sters waren immer kinderen van hun tijd. De nabije toekomst van het vak ligt ons inziens vooral in het uitbouwen van een sociale technologie en het zich verbinden met een naar democratisering en burgerschap strevende elite. Het gestaag weven aan een levendige en werkzame infrastructuur voor burgerschap, daarin ligt zowel de ideologische als planmatige opdracht van het opbouwwerk. Ontstaat er meer ruimte voor maatschappijveranderend optreden, dan zal dat dankzij toegenomen technologie en verbreed netwerk, des te beter in de praktijk gebracht kunnen worden. De opgave thans is, om als leverancier van diensten, betrouwbaarder te worden (dat is trefzekerder, voorspelbaarder).

Dit – zo deduceren we – was de dubbele opgave die Wil zich gesteld had: a) de normatieve idealen van het opbouwwerk – zoals hij dat uitvoerde en mee vormgaf in de jaren '60 en '70 – niet alleen hoog houden, maar ook actief propageren. b) Tegelijkertijd het beroep zo sterk mogelijk maken.

Die twee taken tegelijk doen werd, in toenemende mate onmogelijk omdat het ontbraak aan maatschappelijk draagvlak (condities en faciliteiten) voor dat ideële opbouwwerk. Hij probeerde op *zijn* voorwaarden het beroep verder te brengen. Via het doen vervaardigen en verspreiden van een plechtig document als het Statuut, waarin het ideële opbouwwerk in hoofdlijnen vastgelegd werd. Die boodschap kwam wel luid en helder over, maar realiseerde geen enkele groei, sterker, dat Statuut wist neergang geenszins te remmen.

We zitten in de overgang, net als toen Wil van de Leur in Leeuwarden begon. De opbouwwerker zoals Van de Leur die zag: procesmatig opererend, dicht bij de mensen werkend aan hun agenda, normatief maar niet slaafs, daarentegen innovatief 't sociaal kapitaal vergrotend, die werker wordt nu meer en meer één van de vele varianten van het tableau de la troupe dat in de hedendaagse samenlevingsopbouw op professionele wijze z'n brood verdient. Meer en meer domineren communicatiemedewerkers met of zonder agogische opsmuk bij corporaties, gemeente-

diensten, veiligheidsinstanties, scholen en andere instellingen.

Als je anno 2009 het beroep wilt ontwikkelen moet je het mes zetten in de propaganda voor slechts één bepaald type, het enig 'kosjere' opbouwwerk. Vergelijk het met het beroep van advocaat: naast sociaal raadslieden, mediators en gesubsidieerd ondersteuners van economisch zwakke procesvoerders, zijn er vele andere advocaten. Je ontwikkelt het beroep van advocaat niet als je je slechts richt op de sociale advocatuur. En vergelijk de journalistiek: de beroepsorganisatie Nederlandse Vereniging van Journalisten stelt zich expliciet neutraal op, zoals blijkt uit de beginselverklaring op de website: "Als beroepsvereniging wil de NVJ geen oordeel vellen over werk(methodes) van collega's. Juist bij een pluriforme mediasector hoort geen uitgewerkte, eenduidige code of eenvormige werkwijze, anders dan de Nederlandse wet." (<http://www.nvj.nl/ethiek/>)

Drie actuele typen opbouwwerk

Aansluitend hierop, hieronder een ideaaltypische tabel van drie 'actueel mogelijke typen' opbouwwerk.

ZIE SCHEMA

Wil je anno 2009 het beroep ontwikkelen, dan propageer je alle drie. Daar zijn de volgende argumenten voor:

Het Verleden

De eerste opbouwwerkers bij de Stichting Opbouw Drenthe in het interbellum kozen deels aanpakken die we nu als paternalistisch of te veel op de hand van de overheid betitelen. Opbouwwerk heeft zich geëvolueerd en ontwikkelt zich nog. Het beroep past zich aan de omstandigheden aan. Ook de buitenlandse literatuur ziet meerdere typen naast elkaar functioneren, Marie Weil bijvoorbeeld spreekt over acht uiteenlopende varianten. Dus theorie, noch traditie verzetten zich in principe wanneer je iets anders wilt dan de ideële, non-sectorale variant.

Het Heden

Kennelijk is er nog altijd behoefte aan opbouwwerk, alleen niet slechts aan de orthodoxe, ideële variant. Opbouwwerkers maken die ontwikkeling mede mogelijk. Ze zijn bereid hun vak in te zetten in andere settings, met andere condities dan de non-sectorale, ideële variant. In de praktijk betekent die non sectorale ideële variant vaak, dat je vanuit de welzijnsector opereert, met een brede plaatselijke welzijnstichting als werkgever. Dat kan men eigenlijk beter beschouwen als een vorm van ingebouwd opbouwwerk, ingebouwd in dit geval bij de welzijnssector. Een sector en een inbedding waar bijvoorbeeld Wil van de Leur, nooit

ten principale voor koos. Hij was geen welzijnswerkman. Hij opereerde niet *in* die sector, slechts er *vanuit*. De financieringsstructuur had hem en zijn personeel daar nu eenmaal ondergebracht.

Zeker in zijn Leeuwarder periode bood die onderbrenging in de welzijnsector hem meer voor- dan nadelen. Maar later, in reactie op de hinder van decentralisatie, welzijnsplanning, bezuinigingen, doorgeschoten accountabiliteits-eisen en ideologiekritiek zoals die van Achterhuis, noemde hij vaak die onderbrenging van opbouwwerk in het welzijnswerk een willekeurige, historische en onhandige. Opbouwwerk was immers op processen en kwesties gefocust en bestreek eigenlijk in principe alle portefeuilles van B & W, zo vond hij.

Thans, in de stedelijke vernieuwing anno 2009 is het geen uitgemaakte zaak dat je het meest kunt bereiken voor kansarme mensen, als je vanuit neutraal terrein of de welzijnsector opereert. Pleitbezorging kan – als het gaat om volkshuisvestelijke kwesties - soms zelfs beter van binnenuit gevoerd worden. Een voorbeeld op een ander terrein: opschieten om de potenties van het onderwijsopbouwwerk waar te maken, doe je waarschijnlijk anno 2009 het beste vanuit een school (de leider) in Brede Schoolverband. Positie doet er toe, maar niet zoals in de tijd van Wil van de Leur. Toen, als positie ter sprake kwam bij gevalsbespreking of strategieanalyse, luidde steevast de conclusie in vakkringen: opbouwwerk gedijt eigenlijk slechts - of in ieder geval het beste - vanuit een non-sectoraal opbouwwerk instituut, op basis van een subsidie.

Terwijl, al vrij lang eigenlijk, de werkelijkheid een genuanceerder beeld te zien gaf.

De Toekomst

Op het moment dat je erkent dat het beroep niet per se binnen de welzijnsector hoeft te functioneren, is het ook niet nodig immer vast te houden aan sociaal – agogische uitgangspunten en praktijken. Sterker nog, een zelfstandige instelling voor opbouwwerk waar het hart wel degelijk ligt bij de ideële variant doet er goed aan toch ook die andere twee varianten (zie schema) in de etalage te leggen. Simpel omdat daar tegenwoordig veel vraag naar is. Opportunistisch? In de goede zin van het woord, dus kansen pakkend. Vergeet niet dat het in ondernemersland heel gebruikelijk is dat diensten met een actueel sterke marktpositie, de traditionele diensten ondersteunen als deze laatste zwak in de markt liggen.

Een voorbeeld: de uitgeverij het Spectrum gaf in de jaren '70-'80 onder andere het roddelblad 'Story' uit. Daar werden grote winsten mee geboekt. Die gebruikte de uitgever om de Aula pocketreeks te continueren: dat was een hoogwaardige boekenserie waarin wetenschap voor een breed publiek toegankelijk werd gemaakt.

Honderdduizenden kwamen via een Aula pocket voor het eerst in aanraking met up to date wetenschap. Dat werd mogelijk gemaakt dankzij dat roddelblad.

Overleven betekent thans die diversiteit van het beroep uitbuiten. Dus niet: de nis verlaten en van alles maar aanpakken. Neen, opbouwwerker: blijf bij je leest, dat is participatie organiseren. Maar gebruik de diversiteit in mogelijke werkplekken, doelen en werkvormen die voor de beroepsuitoefening open staat. Overigens, iets anders: anno 2009 toont het werkveld een verwarrend beeld. In de praktijk worden kenmerken uit de kolommen van dit schema door financiers, instellingsmanagers en 1e lijners zelve, door elkaar gehusseld. Met als gevolg dat de opbouwwerker zeggenschap probeert te realiseren, doch de opdrachtgevende ambtenaar haar slechts voor inspraak wil betalen etc.

Met de Wet Maatschappelijke Ondersteuning als katalysator van participatietrajecten, zal de kunst voor de erfopvolgers van Wil van de Leur zijn om de 'unique selling points' (USP) van de ideële opbouwwerker goed voor het voetlicht te brengen. De reden voor zo'n inspanning is simpel: het is een vorm van opbouwwerk die tegenwoordig zich niet vanzelf 'verkoopt'. Evenwel, in sommige contexten, bij sommige doelen, is het effectiever en efficiënter om zo'n externe opbouwwerker in te zetten dan een handig 'social engineerende' generalist of een eigen communicatiemedewerker. Van de Leur- in weerwil van zijn afkeer van marktfetisjisme en bijbehorend managementjargon - heeft genoeg USP op voorraad gebracht, moge beeidmakers en professionals dit (her-) ontdekken, overzetten naar deze tijd en profijtelijk maken.

**TABEL VAN DRIE IDEEAALTYPISCHE VORMEN VAN
OPBOUWWERK ANNO 2009**

	ONAFHANKELIJK (ideeel) OPBOUWWERK	INGEBOUWD OPBOUWWERK	AANGEPLAKT OPBOUWWERK
Financieringsvorm	Subsidie	Een plek op de begroting	Per contract via offerte
Organisatiegrondslag	Non-sectorale stichting	Loondienstverhouding	Ingehuurd op ad hoc basis: ZZP'er of onderneming
Tijdspectief van verbintenis	Blijvend, zo lang de politiek de waarde er van inziet.	Blijvend, zo lang deze 'boundary officers' functioneel zijn voor de gewone bedrijfsvoering	Tijdelijk, per klus
Doel	Emancipatie van de burger; dynamisering van en vanuit de leefwereld	Optimale afstemming van belang van organisatie met dat van afhankelijken ervan, zoals: deelnemers, burgers, cliënten	Het project tot een goed einde brengen
Probleemoplossing en betrekkingseffect	Consequenties voor sociaal kapitaal worden altijd zwaar verdisconteert (organiserend)	Consequenties voor sociaal kapitaal kunnen variëren	Consequenties voor sociaal kapitaal worden waar gewenst (en € 's!) meegenomen; inhoudelijke oplossing prevaleert
Bedoelingen	Probleemoplossing in een actieproces en leerproces	Mensen actief mee krijgen en mee laten denken met organisatiedoelen, in een win- win traject	Weerstand minimaliseren en invoering van maatregelen succesvol voltooien
Gezochte invloed en inbreng van mensen	Zeggenschap	Participatie	Inspraak
Initiatief nemen?	Ja; in overleg met inhoudelijke opdrachtgever	In principe slechts wanneer dit past in de Beleidsvolgende taakopvatting, die prioriteit	Waar nuttig en nodig
Etiket werker	"Haarvaten van de samenleving versterker"	Ondersteuner van: bewonersorganisatie of van cliënten	Sociaal makelaar
Bijbscholingsadvies	Saul Alinsky; Andries Baart	Communicatietheorieën	'management van motivatie' of direct B.F. Skinner

Gebruikte literatuur

- Dozy M. 'Het is altijd een beroep van de toekomst geweest'. De beroepsontwikkeling van het opbouwwerk. Walburg Pers, Zutphen 2008.
- Dijkstra J. Opbouw in Spoorwijk. Een empirisch onderzoek naar de effecten van opbouwwerk op lokaal niveau. Een wetenschappelijke proeve op het gebied van de sociale wetenschappen. Eburon, Delft 1989.
- Peper A. Vorming van welzijnsbeleid. Evolutie en evaluatie van het opbouwwerk. Boom, Meppel 1972.
- Weil M.; Gamble D. Evolution, Models, and the Changing Context of Community Practice. In: M. Weil (ed.) The handbook of Community Practice, Sage Publ. Inc. Thousand Oaks (Cal.) 2005 pp 117-150.

De auteurs danken Peter Voogt voor suggesties en inzichten inzake het belang van de decentralisatie voor de achteruitgang van het werk.

Tekortkomingen in of rond het opbouwwerk die Dozy ziet, zijn deels een kwestie van interpretatie. We lopen hieronder enkele door Dozy naar voren geschoven zwaktes van het opbouwwerk na.

◇ Dozy ziet het als een zwakte voor het beroep dat het in de jaren ' 50 gearachuteerd werd. Maar datzelfde "Gearachuteerd" zijn kan worden uitgelegd als een bijzondere, innovatieve poging in Nederland een werkwijze te implementeren die in het buitenland en wel in Amerika succes had. Import uit Amerika is iets wat lang, tot aan de kredietcrisis van 2008 populair was (tot vervelens toe overigens). Gearachuteerd en geïmplementeerd door een elite. Ze spreekt hierover alsof het iets verkeerd zou zijn. Je kunt net zo goed zeggen: het opbouwwerk had in het begin van de vijftiger jaren de steun van belangrijke voormannen op het ministerie, en in de wetenschap. Dat kun je maatschappelijke steun noemen.

◇ Vaagheid en abstractie van definities en omschrijvingen van het opbouwwerk is voor haar

een gruwel. Dat hoeft het niet te zijn. Vergelijk het juridisch discours over een ruime norm of juist een specifieke norm. Beide hebben hun voordelen. Een ruime norm geeft de professional meer bewegingsvrijheid en dat kan van belang zijn om juist een beroep meer inhoud te geven, beter aan te sluiten aan de behoeften van de gevarieerde praktijk en om uiteindelijk ook het beroep meer status te geven. Een hele specifieke definitie geeft de schijn van helderheid naar andere beroepen en hun terreinen maar werkt voor de verkokering in de hand en een bureaucratisch heen en weer schuiven van de klanten. Juist bij het opbouwwerk en de politiek zie je dat mensen daar aanlanden die bij andere instanties zijn doodgelopen. Dus een brede terreinomschrijving geeft een extra, nuttige nevenfunctie van ondersteuner van hen 'die overal elders uitgesloten worden.

◇ Geen terreinafbakening: Dozy heeft het in haar boek steeds als belangrijkste minfactor over terrein- of domeinafbakening. De betekenis van "onvoldoende domeinafbakening" als reden van "institutioneel verval" sterk is overtrokken. Inderdaad, bijvoorbeeld de studie sociologie bestaat nog steeds, ze zeggen zelfs dat het een beroepsgroep is, maar men doet zeer uiteenlopende bezigheden op zoveel verschillende plekken. Organisatieadviseurs idem dito en wat te denken van docenten en ingenieurs, alle beroepen met een zeer breed, onoverzichtelijk domein.

Daarenboven kan gewezen worden op het belang van een zo breed mogelijke benadering, oftewel een integrale benadering. Ook dat is een maatschappelijk en bestuurlijk een hoog gewaardeerde zaak. Het opbouwwerk wist juist steeds in haar aanpak en oriëntaties in te spelen en soms ook vooruit te lopen op nieuwe trends en doelgroepen vanuit het besef dat iedere tijd zijn eigen achterstanden en achterstandsgroepen kent. Het terrein van het opbouwwerk verlegt zich dus in de tijd gezien en dat is nu juist wat tegenwoordig zo geapprecieerd wordt in het kader van continue vernieuwing.

De hieronder verzamelde informatie kan zeker aangevuld worden, we beogen in deze bijlage vooral het noodzakelijke achtergrondmateriaal bij de hoofdstukken te leveren, Wil schiep meer ‘instituties’ dan deze hieronder genoemde. Er werd geselecteerd vanuit het oogpunt: “van belang voor het verbreden, verdiepen en verankeren van het 1e lijns opbouwwerk in Nederland.” We behandelen de ‘instituties’ in chronologische volgorde en stellen min of meer systematisch de volgende onderwerpen aan de orde:

1. Doel, formeel, informeel 2. Doelgroep 3. Organisatievorm 4. Oprichtingsdatum 5. Relevante ontwikkelingen tijdens de ontstaansperiode, evt. voortzetting van andere club/organisatie 6. Bestaansperiode 7. Rol van Wil v.d. Leur (in relatie tot anderen) bij: a. ontstaan b. bestaansperiode c. voor zover van toepassing: afbouw 8. Hoe functioneert dit instituut thans, voor zover nog van toepassing ?

Het gebruik van het begrip ‘instituties’ binnen deze context kan wellicht tot verwarring leiden. We bedoelen in ieder geval niet die grote, machtige ‘Habermassiaanse’ instituties waar Wil zo tegen fulmineerde, zoals we zagen in Hoofdstuk 2. Het gaat ons in de onderstaande opsomming om de min of meer duurzame organisatievormen die hij schiep om het opbouwwerk in de maatschappij stevig te positioneren. Het gaat daarbij veelal om kleine, laagdrempelige en open samenwerkverbanden. Alternatieve termen voor deze verzameling van 20 zouden kunnen zijn: *duurzame verbanden; organisaties; allianties; infrastructuur of collectieve werkstructuren*. We prefereerden ‘instituties’ vanwege de nadrukkelijke opzet om per keer een collectieve verworvenheid te verankeren in de samenleving. Dus het niet willen laten vervluchtigen van, laten we zeggen, een aanpak, een samenwerking of een procedure. Van de Leur wilde dat waardevolle zaken in/van het opbouwwerk beklifden, daar koos hij zulke vormen voor. Dat bedoelen hier met instituties, met kleine letter.

1 COL:

Centraal Orgaan Leeuwarden voor samenlevingshulp en -service

Wil kwam in Leeuwarden dienst bij de stichting Centraal Orgaan Buurt- en Jeugdwerk te Leeuwarden als eerste beroepskracht in 1967. Hij vertrok in 1978 naar de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn (NRMW) in Den Haag. De Stichting Centraal Orgaan Leeuwarden voor samenlevingshulp en -service (in de wandeling C.O.L) was de werkgever van de

opbouwwerkers in de Friese hoofdstad. Wil had deze stichting *niet* bedacht, de oprichtingsakte passeerde de notaris in 1966. Wel zorgde Wil voor het loslaten van het jeugdwerk en de bijbehorende naamsverandering. Die naamsverandering gaat de focus op opbouwwerk aan geven. Het C.O.L. was een overkoepelend orgaan voor een stuk of 10 buurthuizen. Naast een stichtingsbestuur was er een Raad van Aangeslotenen. Dat waren de buurthuizen en bewonersorganisaties die gebruik maakten van deze pool van beroepskrachten. Het C.O.L. als overkoepelend orgaan bleek een handzaam vehikel om de vraag naar opbouwwerk in Leeuwarden te bedienen, zonder daarbij manoeuvreerruimte te verliezen. Wil, als leider van de ploeg opbouwwerkers noemde zich bij voorkeur 'meewerkend voorman'.

De 2e man Jim Schuyt, volgde Wil op bij het COL. De stichting fuseerde met het sociaal cultureel werk in de jaren '80 tot de Stichting Welzijn Leeuwarden.

2 **OSO: Oude Stadswijkenoverleg en de StadsVernieuwingsKorporatie (SVK)**

Dat waren stedelijke instrumenten voor de stadsvernieuwing. Het OSO werd in 1974 opgericht en telde in 1976 13 deelnemende organisatie. Het was een Leeuwarder overlegorgaan dat de belangen bundelde van de bewoners tijdens de renovatie. Heeft als doelen:

- uitwisselen van ervaringen en werkproblemen
- het verkrijgen van meer inzicht in en greep op het stedelijk stadsvernieuwingbeleid
- het vinden van stedelijke oplossingen voor gemeenschappelijke problemen
- een overlegkader zijn voor het opbouwwerk in de stadsvernieuwing

(NB Dit zijn voorbeelden van praktische uitwerking van de opvatting van Wil dat de meeste maatschappelijke problemen zich niet op één niveau laten oplossen; vgl. zijn kritiek op het toen gangbare lagenmodel)

Het OSO vroeg onder meer om deskundigheidsbevordering; daarin werd voorzien door een stadsvernieuwingscursus. Er kwam een bulletin Oude Stadswijken. En om de problemen op de agenda te houden: een stadsvernieuwingskalender. Het overleg fungeerde ook als 'uitgever' en opdrachtgever van nota's, studies en andere teksten op gebied van stadsvernieuwing.

Op initiatief van het OSO kwam in 1976 tot stand: een stadsvernieuwingskorporatie (SVK) Deze StadsVernieuwingsKorporatie (SVK) (1976) was een bouw bureau, rechtstreeks aangestuurd door bewoners, gefinancierd door de overheid. Dit bewoners-bouw bureau was het eerste in zijn soort in Nederland. Van de Leur had deze constructie zo bedacht: immers, stadsvernieuwing kon pas goed verlopen als de bewoners

beschikken over eigen deskundigen, zo vond hij. Niet alleen sociale deskundigen, maar ook technische. De bestuurlijke verantwoordelijkheid lag tot in 1989 geheel bij de afgevaardigden uit de aangesloten projectwijken. De gemeente financierde circa 80 % . De rest kwam uit bijdragen uit de projecten. Het SVK hield op te bestaan per 2001 (overgegaan in particulier bouwadviesbureau).

3 Fries WAO-beraad en het LSV-WAO: Landelijk Samenwerkingsverband van Regionale Platforms van Arbeidsongeschikten-organisaties

Op 1 maart 1982 start het WAO - platform in Friesland. Er is dan al twee jaar sprake van een samenwerkingsverband van WAO belangengroepen, het 'Friese WAO komitee'. Het platform is een vrijwillige samenwerkingsverband, kent geen eigen rechtspersoonlijkheid en verkrijgt op experimentele basis subsidie van het Ministerie van CRM. Ook in Rotterdam en Limburg start een platform in deze proef. Wil van de Leur ontwikkelde het idee in zijn C.O.L. periode en nam het mee naar de NRMW waar de sectie samenlevingsopbouw een werkgroep vormde met o.a. Het ANIB (Algemene Nederlandse Invaliden Bond en de NFA (Nederlandse Federatie van Arbeidsongeschikten) . Deze werkgroep was formeel de partner namens wie Wil van de Leur onderhandelde in "Haagse kringen" en overlegde met uitkeringsinstanties.

Die tijdelijke subsidie voor 3 jaar, verkregen per 1 maart 1982, wordt omgezet in een blijvende. Met de subsidie worden ook de kosten van de Leeuwarder opbouwwerker gedekt. Later kwam daarenboven tot stand: het Landelijk Beraad van WAO platforms, als bundeling van alle provinciale WAO - platforms. (LSV-WAO: Landelijk Samenwerkingsverband van Regionale Platforms van Arbeidsongeschikten-organisaties) Wil speelde in de LSV-WAO een initiërende, adviserende en service verlenende rol en was als secretaris een drijvende kracht achter die landelijke bundeling. Die secretarisfunctie van Wil voor het LSV -WAO hield op per eind 1996 doordat de aan VWS gerelateerde activiteiten van het LSV-WAO door het Ministerie elders ondergebracht werden. De WAO platforms functioneren nog steeds.

Zie http://www.lva-nederland.nl/internet/Page/47244_adressen-aangesloten-provinciale-organisaties.aspx en zie ook : <http://www.iisg.nl/archives/en/files/l/10872457.php#scopecontent>

"De opbouwwerker in het beraad is niet bepaald te typeren als een achtergrond figuur. De groepen vinden uitdrukkelijk dat de opbouwwerker een bondgenoot moet zijn die vooraan in de gelederen te vinden is. Taken liggen op die gebieden waarvan de WAO-deelnemers vinden dat hen daarin de deskundigheid ontbreekt. Zoals het uitdokteren van onderhandelingsstrategieën, het "oversieren" van subsidies, het vorm geven aan samenwerkingsverbanden of coalities en het opzetten en uitbouwen van

de organisatie van de groepen en het Fries WAO-beraad. De opbouwwerker is een centraal persoon in het WAO beraadsgebeuren. Hij vertoont in terugkerende situaties ook nogal 's trekjes van een maatschappelijk werker en vormingswerker. De praktijk dwingt hem bovendien een "dubbele deskundigheid" af. Naast kennis van opbouwprocessen blijkt ook een gedegen kennis van de sociale wetgeving en uitvoering onmisbaar te zijn. Maar dan wel in het besef dat dit alleen mogelijk is in de vorm van de huidige steun: een volledige werkweek alleen gericht op de WAO-belangenbehartiging. Ervaring is ook dat van de opbouwwerker een duidelijke visie op de belangenstrijd en de ontwikkeling van de sociale zekerheid wordt verwacht. Op een "jullie zeggen het maar" houding van de opbouwwerker zit het beraad niet te wachten. De WAO-beweging in het algemeen trouwens niet. Semi-klasseke benaderingen als de "terugtrekkende beweging" en een (probleem) projectgerichte aanpak kunnen wat ons betreft overboord gegooid worden.

Het Fries WAO-beraad is van mening dat opbouwwerksteun een langdurige steun moet zijn. Er is geen behoefte aan een soort "aanzwengelsteun". die zaken op gang brengt om vervolgens weer afscheid te nemen. Als er immers één ding kenmerkend is voor een WAO-organisatie dan is het dat de voor-gang van het werk steeds -in gevaar komt. De deelnemers zijn niet voor niets arbeidsongeschikt. Het kader is regelmatig een tijd uitgesteld of moet het heel rustig aan doen. De opbouwwerker betekent een stevige garantie voor de voortgang..." (Name de Jong, MO/Mededelingen Opbouwwerk no. 19 maart 1984, pagina 15-16)

4 Werk en Welzijn

In essentie is Werk en Welzijn een idee, een procedure om vrijwilligerswerk te honoreren én tegelijkertijd betaald werk in de maatschappij beter te verdelen. Van de Leur bedacht daarvoor in 1974 een uitwisselingsformule die eerst lokaal als pilot in Leeuwarden, (van 1980 tot eind 1985) en twee keer later op diverse plekken elders in het land, geprobeerd is duurzaam in te voeren. Daar werden verschillende stichtingen en samenwerkverbanden voor geschapen, waaronder 'Wisselwerk'. Internationaal werd de formule geprezen en onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek preees de formule aan als een uit te werken regulier arbeidsmarktinstrument. Gebrek aan medewerking, vooral bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, maakte dat deze innovatieve maatregel niet het verhoopte succes mocht hebben. Werk en Welzijn werd uitvoerig beschreven in het Handboek Opbouwwerk, Den Haag 1998.

5 LPO: Landelijk Platform Opbouwwerk, via Stichting MO/Kwaliteitsontwikkeling omgevormd tot LCO: Landelijk Centrum Opbouwwerk

Tijdens zijn werkzaamheden voor de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn waren Wil en zijn directe chef Stafleu tot de conclusie gekomen dat het eerstelijns opbouwwerk een eigen landelijk belangenbehartigingsinstituut ontbeerde. Het initiatief om tot de vorming van een gemeenschappelijk, landelijk

steunpunt over te gaan, werd gelanceerd maart 1979. De realisatie had wat voeten in aarde, evenwel, op zaterdag 6 november 1982 werd in Utrecht door de vergadering van plaatselijke opbouwwerk-instellingen definitief besloten tot de oprichting van de “stichting landelijk platform opbouwwerk”. Wil werkte aan de plannen en subsidieverzoeken, deze werden gehonoreerd en zo werd hij per 1/1/1982 ? directeur van het platform. (N.B. Dus reeds voor de formele oprichting, was hij actief als directeur, ook het vakblad Mededelingen Opbouwwerk werd al uitgegeven voor die formele oprichtingsdatum van 6 november 1982.)

Het Landelijk Platform Opbouwwerk zocht haar taak niet in het “aanbieden” van een standaard dienstenpakket, doch het in het ontwikkelen van “samenwerkingsverbanden” van kortere of langere duur rond vraagstukken die een aantal lokale organisaties gemeenschappelijk hebben; en die zij naar eigen inzicht d.m.v. samenwerking beter kunnen aanpakken dan alleen. Samenwerkverbanden met lokale instellingen waren er bij het LPO op terreinen als: werkgelegenheid; wao problematiek; buurteconomie; verkeersveiligheid; onderwijsvoorrang; stadsvernieuwingsproblematiek.

Ook het vakblad Mededelingen Opbouwwerk was formeel als een samenwerkingsverband vormgegeven. Later kwamen daar nog meer samenwerkingsverbanden bij, waaronder in 1990 het L.S.A. Landelijk Samenwerkingsverband Achterstandsgebieden. (Het LSA werd in 1990 opgericht als uitwisselingsplatform voor beroepskrachten in de ProbleemCumulatieGebieden en is vanaf 1995 een vereniging van actieve bewoners uit de aandachtswijken van de grote steden. In 2005 verzelfstandigde het LSA.)

Samenwerkingsverbanden dat was de decentrale, inslag van organiseren van het LPO. Kantoorlokalen werden gehuurd aan de Prins Mauritslaan 26 te Den Haag en al snel kwamen er medewerkers, deels vast, deels op basis van vervangende dienst, om de samenwerkingsverbanden ondersteunen. Instellingen of organisaties die deelnamen aan een samenwerkingsverband konden deel uit maken van de Raad van Aangeslotenen van het LPO. Deze Raad benoemde de leden van het stichtingsbestuur, toetste beleidsplannen en beoordeelde de verrichte werkzaamheden. Eind 1989 werd de bestuursamenstelling statutair van het LPO gewijzigd. Tot dusver waren er slechts bestuurszetels voor lokale opbouwwerkinstellingen. Vanaf 3 november 1989 is er ook plaats voor vertegenwoordigers namens de Nederlandse Beroepsorganisatie Opbouwwerkers, het personeel en van bestuurders van buiten de sector.

De bekostiging van personeel en organisatie van LPO liep eerst via De NRMW. De subsidiegrondslag aan het LPO veranderde in de jaren '80. Die subsidiegrondslag aan het LPO veranderde in de jaren '80 vanwege

Welzijnswet en HLO-operatie. HLO = Herstructurering Landelijke Organisaties). Over de invloed van de Welzijnswet: Het Rijk wilde het beleidsterrein van welzijn qua bevoegdheden en financiering naar de lagere overheden decentraliseren, dit gebeurt met de Welzijnswet. Deze wet werd ingevoerd per 1/1/ 1987 en werd qua reikwijdte uitgebreid in 1989, daarbij overdracht regelend van rijksmiddelen naar provincies en gemeenten.

De HLO-operatie, voluit: Herstructurering Landelijke Organisaties, was april 1982 door de regering ingezet parallel met de voorbereiding van de Welzijnswet. De regering (én parlement) wilden met deze HLO operatie een eind maken aan de vele landelijke overlegkoepels op gebied van welzijnswerk en gezondheidszorg. Dit resulteerde onder meer in de oprichting op 19 oktober 1988 van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, een gedwongen fusie van tal van landelijke instellingen. Daaronder was ook het LPO gedacht. Met succes echter wisten Wil van de Leur en zijn bestuur te bepleiten dat het opbouwwerk op nationaal niveau een eigen werkorganisatie verdiende. Na een paar jaar werd dit op rijksniveau weer betwist. Op de Rijksbegroting van 1992 stonden bezuinigingen aangekondigd zowel voor een viertal decentrale ontwikkelingsinstellingen voor het opbouwwerk (de zgn. Werkplaatsen), alsook voor de Stichting MO/Kwaliteitsontwikkeling. Tevens werd aangekondigd dat het landelijk opbouwwerk alsnog ondergebracht zou worden bij het NIZW. Van de Leur besloot samen met zijn bestuur dit te verijdelen. Een interventie van de Tweede Kamerleden Esselink (CDA) en Middel (PvdA) leidde tot een amendement op de begroting. Met als consequentie het terugdraaien van zware kortingen bij MO/Kwaliteitsontwikkeling en het integreren van het LPO met de Werkplaatsen Opbouwwerk in een nieuwe landelijke opbouwwerkorganisatie. Per 1 januari 1993 gaat dit **Landelijk Centrum Opbouwwerk** van start, met een logo dat 100% voort bouwt op de door Wil zelf ontworpen logo's voor COL en LPO.

Het takenpakket wordt samengevat als transfer en innovatie op gebied van opbouwwerk en samenlevingsopbouw. Per 1 januari 2007 eindigt 's Rijks bekostiging van het LCO en gaan personeel en taken over naar de nieuwe landelijke organisatie Movisie te Utrecht.

6 Vakblad MO/Mededelingen Opbouwwerk, later MO/Samenlevingsopbouw

Het Platform Opbouwwerk werkte sinds begin 1981 onder een voorlopige status en een voorlopig bestuur. Dat belette de bestuurders niet om een aantal initiatieven te nemen, waaronder het scheppen van een vakblad voor het opbouwwerk. Er werd gekozen voor een laag profiel. April 1982 het eerste nummer, dat jaar nog vier nummers. Het blad is een

voortzetting en uitbreiding van de Nieuwsbrief die gedurende de voorbereidingsperiode van het LPO rond werd gezonden. Het gaat - in de woorden van de redactie in het 1^e nummer om: 'een goedkoop samengesteld weggooi-blad dat informatie biedt, van voor en over lokale opbouwwerkpraktijken'. Formeel was het blad ook een Samenwerkingsverband, in de praktijk fungeerde een trouwe vaste redactie bestaande uit twee medewerkers LPO (Van de Leur en Charlotte Krop; een medewerker van een Werkplaats; Maarten Snel en een medewerkster van een begeleidingsinstituut voor sociaal cult. werk: Greet Hettinga, die later in dienst trad van het Nederlands Instituut voor Maatschappelijke Opbouw)

Naast een half dozijn gewone nummers (als streven) gaf het blad jaarlijks verschillende themanummers uit, voor een belangrijk deel gewijd aan onderwerpen waar samenwerkingsverbanden binnen het LPO op functioneerden. In februari 1993 (na de eerste maand van het LCO) werd de opzet van het blad bijgesteld in de richting van samenlevingsopbouw. In de eigen woorden van de redactie in no. 110:

“De bijstelling van Mededelingen Opbouwwerk naar Samenlevingsopbouw is voltooid, getuige het eerste nummer dat voor u ligt. Deze heroriëntatie is gebaseerd op de ontwikkelingen in het opbouwwerk, die zich manifesteerden op de Conferentie Samenlevingsopbouw & Samenlevingsvraagstukken (april 1991): het is een reactie op een veranderende werkelijkheid. De opbouwwerker is geen solist meer: zijn werkzaamheden bestaan uit het met en vanuit het perspectief van bewonersorganisaties en andere strevende groepen aangaan van samenwerkingsverbanden met allerlei instanties en organen om samenlevingsvraagstukken aan te pakken van allerlei aard. Het opbouwwerk levert weliswaar een specifieke, maar ook beperkte bijdrage. Daarom werden ook representanten uit allerlei andere sectoren uitgenodigd ter Conferentie. Bovenstaande tendens heeft gevolgen voor het hele opbouwwerkveld en dus ook voor het vakblad voor opbouwwerkers. Er was in voor gaande edities al iets te merken van een verbreding van het aandachtsveld. De conferentie echter, biedt een concrete aanleiding en een uitgangspunt voor de herijking van het blad naar vorm en inhoud. Vanuit de gedachte dat opbouwwerk een specifieke, maar ook beperkte bijdrage levert aan processen van samenlevingsopbouw ligt het voor de hand aandacht te besteden aan andere actoren en disciplines die op het terrein werkzaam zijn....

Op steeds meer leefgebieden verliezen burgers hun autonomie, vanwege dubieuze, onnodig ingewikkelde regelgeving. Een grondig proces van samenlevingsopbouw is noodzakelijk om mensen zover te krijgen dat ze beseffen dat de staat geen regels op kan stellen, op maat toegesneden voor iedere burger in iedere denkbare omstandigheid. Burgers moeten de ruimte krijgen zelf keuzes te maken, teneinde zelf in staat te zijn de eigen prioriteiten in het leven te bepalen. Dit kan alleen indien de overheid zich terugtrekt uit een aantal zeer persoonlijk bepaalde levenssferen van men-

sen. Mensen moeten meer zaken zelf regelen, via zelfgevoormde 'collectiviteiten'. Het komt in feite neer op een proces van 'herdemocratisering'. Iedere democratie laat per definitie ruimte voor het ontstaan van dominerende belangengroepen en oneigenlijk bepaalde normen. Zo af en toe moet daar dus de bezem door, maar dit is slechts mogelijk indien mensen zich bewust zijn van hun rol en mogelijkheden in de samenleving. Daar ligt het grote belang van gezonde infrastructuur van instellingen die zich bezig houden met samenlevingsopbouw, en specifiek: opbouw-werk. MO/Samenlevingsopbouw stelt zich ten doel om, als vanouds, de ontwikkeling van dit veld en de sociale omgeving hiervan (zijnde de samenleving als geheel) zo goed mogelijk te volgen. "

Winter 2008 werd in de 27e jaargang no. 219 uitgegeven, sinds 1/1/2007 onder het imprint van Movisie.

7 Vakconferenties

Het LPO/LCO startte begin jaren '90 met de traditie van jaarlijkse vakconferenties voor met name de 1^e lijnsopbouwwerkers (m/v). De conferentie werd voorbereid met het Samenwerkingsverband Beroepsvraagstukken Opbouwwerk S.B.O. (zie hieronder no.14 S.B.O.) M. Dozy (blz. 238) beschrijft de vakconferenties als volgt:

" De opbouw van de dag weerspiegelt de zaken die het LPO stimuleert. Op de opening van de bijeenkomst door Van de Leur, die stevast iets te melden heeft over opbouwwerkrelevant beleidsontwikkelingen, volgen lezingen door sprekers met interessante theorieën, onderzoek of praktijken. Een vaste spreker is de hoogleraar opbouwwerk. Na de lezingen volgen een paneldiscussie met de inleiders, een lunch en het middagedeelte, waarin de deelnemers via subgroepen of workshops met elkaar in discussie gaan. In de wandelgangen kunnen deelnemers brochures krijgen en LPO-publicaties kopen. De dag eindigt gewoonlijk met het in het zonnetje zetten van een aantal opbouwwerkers door het uitreiken van een prijs."

Van de dag wordt verslag gedaan in Mededelingen Opbouwwerk. De Vakconferentie zal in de jaren negentig uitgroeien tot een druk bezochte bijeenkomst. Het aantal deelnemers stijgt tot circa 400 in 2000, daarna neemt het af tot ruim 200 in 2007. (M. Dozy 'Het is altijd het beroep van de toekomst geweest' Zutphen, 2008).

8 Trendonderzoeken door NIMO en het Verwey – Jonker Instituut

Herfst 1982 verzoekt Wil van de Leur het Nederlands Instituut voor Maatschappelijke Opbouw een bliksemonderzoek te doen naar wezen en verschijningsvorm van het plaatselijk opbouwwerk, met name ook naar verschuivingen hierin. Het NIMO enquêteert telefonisch een steekproef van 50 instellingen en weet binnen enkele weken een rapport op tafel te leggen. Uit het in november 1982 verschenen rapport met de titel :

'Opbouwrends '83', blijkt dat 80% van de instellingen projecten en werkzaamheden aanpakt, die zij voorheen niet deden. Deze snelle onderzoeksvorm slaat aan en jaarlijks maakt het NIMO en later de rechtsofvolger ervan, het Verwey-Jonker Instituut een trendrapportage. (Die serie trendrapporten bouwt overigens voort op een eerder overzichtsrapport in 1979 van NIMO-medewerkers Christine Lie en Ad Raspe). Het 10e rapport uit 1993, tevens het laatste, gaat in op 'Concepties van Samenlevingsopbouw'. Dit jaarlijkse trendrapport was één van de schaarse statistische informatiebronnen over het opbouwwerk.

Beleidserschikkingen door een andere regime van bekostiging bij het Verwey-Jonker Instituut, maakten een einde aan de reeks. Een verre nagalm van die jaarlijkse trendrapportage valt in de jaren na 2000 te beluisteren als de voorzitter van de beroepsorganisatie B.O.N. de resultaten van een quick scan onder leden presenteert op de jaarlijkse vakconferentie.

107

9 Gradus Hendriksstichting met Leerstoel annex curatorium en twee boekenreeksen

De wetenschappelijke onderbouwing van het opbouwwerk had in de decennia voorafgaand aan eind jaren '80 nauwelijks vooruitgang geboekt. Reden voor W. van de Leur om, vanaf zo begin 1987, te pogen een bijzonder hoogleraarschap te vestigen. Daartoe werd de Dr. Gradus Hendriksstichting in het leven geroepen. Oprichtingsdatum: 21 januari 1988. Eerste leden :

- drs. J. van Eeden, voorzitter wethouder gemeente Den Helder
- W.M. van de Leur, secretaris, coördinator Landelijk Platform Opbouwwerk, 's-Gravenhage
- ir. M. Snel, lid ,organisatie-adviseur, Leeuwarden
- P.A.K. Vreeswijk, lid, beleidsambtenaar Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. K.L.M. van Wely, lid, directeur Stedelijk Bureau Opbouwwerk, 's-Gravenhage
- drs. D. Winkels, lid, beleidsmedewerkster Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, Utrecht.

Artikel 2. van de Statuten van de Dr. Gradus Hendriks-stichting luidt:

1 De Stichting heeft ten doel de bevordering van onderwijs in en onderzoek naar het opbouwwerk. In het opbouwwerk staat centraal de sociaal-organisatorische, strategische en educatieve ondersteuning van kleinschalige initiatieven en organisaties van mensen met betrekking tot de kwaliteit van het eigen woon-, werk-en leefmilieu.

2 De Stichting tracht haar doel te verwezenlijken door:

- het vestigen en in stand houden van een bijzonder leerstoel in het opbouwwerk aan de Faculteit der Wijsbegeerte van de Erasmus Universiteit te Rotterdam;
- het verwerven van financiële middelen ten behoeve van het onderwijs en het onderzoek op het gebied van het opbouwwerk. Daarnaast omvat het artikel nog activiteiten die tot het gestelde doel kunnen leiden.

De statuten geven, behalve regels aangaande het bestuur, ook aanwijzingen voor een reglement voor de instelling van een College van Toezicht of Curatorium. Dit college omvat twee leden benoemd namens de Faculteit der Wijsbegeerte en vijf leden benoemd namens het Stichtingsbestuur. Het College van Toezicht dient met name de kwaliteit van het Hoogleraarschap te bewaken. Dit Curatorium werd ingesteld 7 oktober 1988. Dit curatorium dient “in het bijzonder te waken voor het behoud van een voldoende wetenschappelijk niveau bij het door de bijzonder hoogleraar te geven onderwijs en te verrichten onderzoek”.

Eerste leden waren:

- prof. dr. R. van Engelsdorp Gastelaars, hoogleraar aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam
- dr. B. de Muinck, econoom, voorzitter Directie Van den Bergh en Jurgens, Rotterdam
- N. van der Pol van den Dorpel, wethouder gemeente Rotterdam
- drs. D. Winkels, beleidsmedewerkster Nederlands Instituut, voor Zorg en Welzijn, Utrecht
- dr. J.B.M. van Rijen, wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Erasmus Universiteit Rotterdam
- drs. I. van der Zande, wetenschappelijk medewerkster aan de Rijksuniversiteit Leiden

Op 5 juli 1988 verleende de Universiteitsraad van de Erasmus Universiteit aan de Gradus Hendriksstichting de bevoegdheid om het Bijzonder Hoogleraarschap te vestigen. 21 juni 1989 werd dr. Cees de Wit benoemd als eerste hoogleraar. Oratie 15 maart 1990. Na vier jaar stopte hij er mee. Hij werd opgevolgd door dr. Jan Willem Duyvendak. (oratie 23 januari 1997) Deze beëindigde de aanstelling halverwege 2002 en gaf zijn afscheidscollage in november van dat jaar. Op 12 januari 2006 sprak dr. Talja Blokland haar oratie als de derde hoogleraar uit.

De Gradus Hendriksstichting verwerft inkomsten uit donaties. Belangrijke sponsors: Gemeente Rotterdam; fa. Van den Bergh en Jurgens, de Rabobank, het Nederlands Christelijk Instituut voor

Volkshuisvesting NCIV, Aedes, koepel van woningcorporaties. Naast het Bijzonder Hoogleraarschap zette de stichting twee boekenreeksen op. Allereerst de serie 'Opbouwteksten' met inmiddels twintig funderende teksten op het gebied van opbouwwerk. Plus de serie 'Opbouwcahiers' waar meer discussieteksten en lopend werk op gebied van methoden van opbouwwerk in geplaatst worden. Ook deze serie -met inmiddels een dozijn- publicaties, loopt nog.

10 Panel Jaarverslagen op Maatschappelijk Terrein, met Panel Buurt- en Wijkkranten als opvolger

Lente 1986 begonnen als een initiatief om de kwaliteit van jaarverslagen te verbeteren. Instellingen konden hun jaarverslag inzenden en meedingen naar een prijs, vergeven door een breed samengestelde en deskundige jury. Begonnen als een prijs voor opbouwwerkinstellingen werd de kring van instellingen steeds breder. In 1998 bijvoorbeeld won de Dienst Sociale Werkvoorziening van Tilburg de prijs voor Efficiency en Effectiviteit. (Andere prijscategorieën waren toen Vormgeving en presentie, respectievelijk Maatschappelijk presteren). Niet alleen de naam van het panel, maar ook het soort inzending dat mee mocht dingen werd steeds breder. Uit een de brochure voor de toetsingsronde 1998-1999: “Het panel Toetsing Inzet en Uitkomst van Werkzaamheden op Maatschappelijk Terrein stelt zich tot doel om door beoordeling van jaarverslagen, werk- en strategische plannen of andere instellingsproducties ; en door het toekennen van prijzen , een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de inhoud en de kwaliteit van de publieke verantwoording van de werkzaamheden van maatschappelijke instellingen.”

In 2000 werd besloten – mede op grond van bezuinigingen- de aandacht van het Panel te richten op buurt-, dorps-, en wijkkranten. Na drie jaar draaien, was het geld voor een landelijke competitie hiervoor ook op, doch werd in 2005 nog in Maastricht een lokale dag van de buurtbladen gehouden, i.s.m. Trajekt, welzijnsinstelling ter stede. Dit Panel beschikte niet over een eigen rechtspersoonlijkheid. Thans staat het Panel in de slaapstand.

11 Stedelijk Kwaliteitspanel

Op 14 november 1991 komen vertegenwoordigers van 22 Rotterdamse vrijwilligers- en belangenorganisaties bijeen voor de oprichting van het Kwaliteitspanel Rotterdam. Het initiatief gaat uit van het Rotterdams Instituut voor Bewoners Ondersteuning (RIO) en het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO). Doel van het Kwaliteitspanel is het toetsen van de kwaliteit van de gemeentelijke en gesubsidieerde dienstverlening door de

gebruikers, de klanten. De verkenningen van het Kwaliteitspanel monden uit in aanbevelingen voor verbetering van de dienstverlening door gemeentelijke instanties en semi-publieke instellingen. Het Kwaliteitspanel Rotterdam krijgt een startsubsidie uit het gemeentelijk fonds voor sociale vernieuwing, terwijl ook het LCO fors investeert.

Het idee van het Kwaliteitspanel komt voort uit de ervaring met het woonwensenonderzoek in Leeuwarden in het kader van de stadsvernieuwing. Op initiatief van het opbouwwerk daar besluit de gemeente het geld voor het onderzoek naar de woonwensen niet uit te geven aan een onderzoeksbureau, maar ter hand te stellen van een werkgroep Woonwensenonderzoek van de bewonersorganisatie. In het door de bewoners zelf opgezette onderzoek kunnen de ondervraagden hun verhaal kwijt in plaats van alleen maar onpersoonlijke enquêtevragen te beantwoorden. De gesprekken leveren informatie op over het leven in de buurt -bijvoorbeeld over sociaal isolement en eenzaamheid- die weer aanleiding geven tot sociale actie: daar moeten wij iets aan doen. Het concept van 'onderzoek-in-eigen-beheer' dringt zich op als de kloof tussen bestuur en burger stijgt op de politieke agenda en de roep om kwaliteitszorg van de (semi-)publieke dienstverlening steeds luider wordt: waarom wordt de kwaliteitsbewaking niet overgedragen aan een Kwaliteitspanel. Samengesteld uit vertegenwoordigers van gebruikersorganisaties (uit Jos van Meeuwen blz. 6 en 7) Publicaties:

* Wachten in Rotterdam. * Klagen in Rotterdam.* Vervoer op Maat.* Stembureaus in Rotterdam.* Tafeltje dekje broodnodig. * (Geen) reden voor drempelvrees? * Actie(f) of Passie(f): Het vrijwilligersbeleid in Rotterdam. * Een dubbeltje op z'n kant (bijzondere bijstand in Rotterdam). * Het Stedelijk Kwaliteitspanel: Instrument van vernieuwing.* Parken in Rotterdam. * Kunst-stuk aan de Maas. * RET-ie het of RET-ie het niet? * "Een steun in de rug", startende ondernemers met een uitkering.* "Stel ik wil een woning", de kwaliteit van publieksinformatie bij het Rotterdamse aanbodmodel.* "Een hangplek van vuil", de kwaliteit van afvalcontainers in Rotterdam. * "Wegwijs in Rotterdam", de kwaliteit van de voetgangersbewegwijzering in Rotterdam.* "Dat veldje is heilig", de kwaliteit van voetbalpleinen in Rotterdam.

In Rotterdam is het kwaliteitspanel 'still going strong' onder de naam Burgerpanel. Dit panel

- bestaat uit actieve Rotterdammers die betrokken zijn bij hun stad
- toetst de dienstverlening van de gemeente Rotterdam en de deelgemeenten
- adviseert het college van Burgemeester en Wethouders
- hanteert de ervaringen van burgers als richtsnoer
- is onafhankelijk en kritisch, presenteert regelmatig z'n bevindingen
- en wordt begeleid door SONOR

Het BurgerPanel Rotterdam werd opgericht in september 2006, heeft geen eigen rechtspositie. Gemeente en SONOR hebben voor het burgerpanel een protocol over wederzijdse inspanningen en verplichtingen ondertekend. Het BurgerPanel Rotterdam werkt 2008, aan drie nieuwe onderwerpen:

1. productie Bijzondere Bijstand: een gevraagd advies over oa de onbekendheid bij Rotterdammers van de regelingen van de bijzondere bijstand.
2. productie WijWillenWonen: een ongevraagd advies over de ervaringen van woningzoekenden met de regelgeving van de woonruimteverdeling.
3. productie Bakens: een ongevraagd advies over het verdwijnen van kerkgebouwen, als bakens in Rotterdam.

In de Zuid Holland met behulp van de Provincie, alsmede elders, in steden als Groningen, Maastricht, Utrecht en Amersfoort met behulp van het Ministerie van VWS, is getracht ook een kwaliteitspanel op te zetten, maar zonder (blijvend) succes: het is een instrument dat slechts wortel schoot in de Rotterdamse bodem.

12 Consulentschap Samenlevingsopbouw

Het Consulentschap Samenlevingsopbouw werd zomer 1988 (exacte datum ? ,,,) als ‘werkstichting’ van het LCO opgericht om flexibele aanbieding van opbouwwerk-expertise mogelijk te maken. In gewoon Nederlands: een uitzendbureau. In de eigen woorden van de oprichters:

“Op grond van [diverse h.b.] overwegingen is gekozen voor de oprichting van een stichting, die onder de naam van Consulentschap Samenlevingsopbouw tot taak heeft als landelijke voorziening de werksoort opbouwwerk op flexibele wijze op project-grondslag op de markt te brengen. Dit in aanvulling op de primaire verschijningsvorm; namelijk het opbouwwerk te verzorgen door de reguliere opbouwwerk instellingen op gemeentelijk niveau.

De keuze voor de benaming Consulentschap Samenlevingsopbouw in plaats van bijvoorbeeld Consulentschap Opbouwwerk is niet voor niets gemaakt. Het gebruik maken van de term Samenlevingsopbouw geeft immers de reikwijdte aan waarbinnen het ambachtelijke opbouwwerk nu eenmaal krachtens haar eigen aard operationeel is. Het houdt in dat allerlei sectoren en dimensies van de samenleving aan de orde kunnen zijn. Het neemt in die zin ook afstand van de “sociaal cultureel werk”-optie, die immers veeleer als een sector of container definitie opgeld doet. Het introduceren van het “bouwen aan de samenleving” geeft enerzijds het bredere verband aan waarbinnen het opbouwwerk opereert:

dat van strevende mensen en groepen in relatie tot allerlei instituties en uitdagingen in de samenleving. Anderzijds geeft het begrip Samenlevingsopbouw ook de diversiteit aan inhoudelijke vraagstukken weer, waar het opbouwwerk mee te maken heeft: de gebouwde omgeving, woonvraagstukken, sociale relaties, verkeer, gezondheid, milieu, sociale zekerheid, etc. De dagelijkse bureauleiding is in handen van drs. Jur de Haan. De realisatie van dit initiatief is financieel mogelijk gemaakt door een meerjarige bijdrage van het Ministerie van SoZaWe (ARBVO/GAWs-Gr) en eenmalige financiële bijdragen van de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn, alsmede van het Landelijk Platform Opbouwwerk. Het Consulentenschap dient binnen twee jaar een zodanige orderportefeuille op te bouwen, dat een dekkende exploitatie mogelijk is. “

Het Consulentenschap wist in de loop van de jaren wel voldoende opdrachten en projecten te verwerven en te verzorgen voor een kosten-dekkende exploitatie. Naast Jur de Haan waren er op projectbasis ook wisselend twee a drie andere krachten in dienst, naast medewerkers op detachingscontract. Echter bij het beëindigen van de subsidie van SoZaWe begin jaren '90 besloot het LCO de lopende arbeidscontracten op te zeggen en het consulentenschap in slaapstand te brengen. Wil van de Leur was van plan het CS uit zijn slaap te wekken in 2007 om te dienen als formele drager voor zijn plannen om na zijn ontslag bij LCO zelf als consultant aan de slag te gaan.

13 N.B.O. Nederlandse Beroepsorganisatie van Opbouwwerkers en B.O.N. Beroepsorganisatie van Opbouwwerkers en het opbouwWerkschrift

De N.B.O. werd in de jaren '80 opgericht. Het bondswerk vlotte niet en de organisatie bloedde dood. Na een latentieperiode (van circa 5 jaar) richtte Wil op 29 juni 2001 op: B.O.N. Beroepsorganisatie van Opbouwwerkers. In de doelstelling van deze beroepsorganisatie staan integriteit en kwaliteit van de beroepsuitoefening centraal. Belangenbehartiging stoelt op integriteit en kwaliteit. Lid worden impliceert het onderschrijven van het Statuut Opbouwwerk. Het LCO heeft maart 2002 samen met BON een drie maal per jaar verschijnend bulletin- genaamd OpbouwWerkschrift - het licht doen zien. Deze publicatie bestaat praktisch geheel uit zogenaamde case-beschrijvingen van de handelingspraktijk van opbouwwerkers en beoogt het genereren van materiaal ten behoeve van evidence-based methodiekontwikkeling. Het blad fungeert tevens als verenigingsorgaan van BON.

Na circa een jaar overleg en plannen smeden richtten het LPO en de NBO per 31 januari 1992 het LPO samenwerkingsverband SBO op. Wil beschrijft in 1994 aanleiding en werkzaamheden zelf als volgt: (MO/Samenlevingsopbouw no. 127 13e jrg) NBO en LPO gingen die alliantie aan

“onder het motto ‘we gaan samen een aantal funderende kwaliteitspalen slaan en tegelijkertijd daarmee een marsroute uitzetten. Daar zat de wel-begrepen notie onder dat het beroep, de beroepsgenoten voortaan de eigen broek op zouden houden. Ik noem nog eens de belangrijkste factoren die tot dit inzicht leidden:

Op de universiteiten was de aandacht voor samenlevingsopbouw en opbouwwerk weggeëbd: de sector was door de decentralisatie en beleidsverleggingen budgettair minder interessant geworden.

In het HBO vonden herstructureringen plaats, waardoor de specifieke opbouwwerk-opleidingen opgingen in nieuwe, minder vakgerichte formules.

In het veld werden de meeste opbouwwerkinstellingen onderdeel van nieuwe organisatie-vormen; dikwijls brede welzijnsinstellingen.

Werkgevers- en werknemersorganisaties vonden elkaar in nieuwe regelingen en codes, die een op kwaliteitsverlies gerichte tendens in zich hadden.

Er ontstonden tomeloos veel specifieke projectstichtingen op allerlei specifieke beleidsterreinen. Deze hadden vooral als kenmerk prestatie-gericht te zijn voor de betreffende sector. Maar ook zonder interesse dus voor resultaten die ook de samenlevingsopbouw dienen, te weten: het bevorderen van zelfwerkzaamheid van onderop en het bevorderen van de sociale cement-functie.

En ten slotte, de toch al nooit zo uitbundig bedeelde landelijke infrastructuur van het werk werd beurte-lingen met slagermessen, kaasschaven en aardappelschilmesjes bewerkt.

Redenen genoeg voor een koers van zelfbepaling, voor een koers gericht op het ophouden van de eigen broek door de beroepsgroep. De al genoemde Opbouwwerk-conferentie in de Beurs van Berlage vormde een cruciale stap: tijdens die conferentie werden opbouwwerk en samenlevingsopbouw opnieuw in hun samenhang gezien. Essentieel daarin was de vaststelling dat samenlevingsopbouw gezien moet worden als een produkt van een veelheid van proces-gangen met zeer veel actoren en belangen; en dat opbouwwerk weliswaar een specifieke, maar vooral een beperkte bijdrage daaraan levert.

De schoenmaker terug bij de leest. Vanuit die nieuwe positie bepaling zijn SBO en LCO zich gaan richten op het slaan van funderende paaltjes.”

Te weten:

- het ‘Beroepsprofiel’;
- handboek ‘Opbouwwerk Methoden, Technieken en Terreinen’;
- beroepscode;
- kwalificatie van het beroep;
- kwaliteitszorg in het beroep.
- de film ‘Opbouwwerk op de begane grond’.

In het SBO werken diverse kringen samen die elk eigen taken vervullen in de beroeps ontwikkeling opbouwwerk. Zoals de Kring Kwaliteitsmanagement Opbouwwerk, het Register Opbouwwerkers en

het College van Toezicht; ook het Opbouwwerk Onderzoek Beraad (secretariaat Verwey-Jonker Instituut) en een Werkgroep Opleidingen Opbouwwerk maken deel uit van het SBO-netwerk. Ook zijn er enkele deelnemers op persoonlijke titel en een onafhankelijk voorzitter. De voornaamste programmataken van het SBO zijn:

- Uitwisseling & afstemming werkzaamheden van de kringen
- Organisatie van de jaarlijkse Vakconferentie Opbouwwerk
- Bespreking 'state of the art' van het opbouwwerk

Zo ging het SBO ook regionale kringgesprekken organiseren onder het motto 'Opbouwwerk ontmoet'. In West Brabant was dat een ontmoeting met het Riagg, in Zuid Holland de politie en in Noord Nederland was dat de Milieudienst. Voorts werd in overleg met LOCO 2 x de consultatie- en adviescursus opgezet (1994 en 1995). Het onderzoek de 'Werkweek van de opbouwwerker' in 1995 uitgevoerd en werd de serie 'Praktijkcahiers' geopend 1997 met als 1e cahier een methodiepublicatie over het campagnemodel.

De voorzitter van het SBO was ook de dagvoorzitter van die vakconferentie. Paul Kuypers was de eerste voorzitter, Gerard de Kleijn was de tweede voorzitter. Hij werd in 2001 opgevolgd door Marja van der Werf, die juli 2002 stierf voordat haar voorzitterschap tot wasdom kon komen. Na een interimperiode waarbij Joyce Hes op de vakconferentie de voorzittershamer hanteerde, werd Piet Kroon in 2004 de laatste voorzitter. Hij trad alweer snel af (2005) i.v.m. het aanvaarden van een functie buiten het welzijnswerk. Het SBO leidt anno 2009 een slapend bestaan.

15 Beroepsprofielen, Statuut en 'Opbouwwerk in Essentie'

Een beroepsprofiel is een beschrijving van – in dit geval – de ideale opbouwwerker: wat hij doet, wat hij kan, waar ie op let. Zo'n beschrijving helpt bij het doen wortelen van het beroep in de maatschappij. Het biedt onder meer richting bij het vaststellen wat er gedoed moet worden in opleidingen. Het is dan ook vanzelfsprekend dat Wil het belangrijk vond zo'n profiel te maken. Dat was voor het eerst in 1987 en leidde tot een tekst van de **Beroepenveld**commissie. Gevolgd door een tekst van mei 1990 "Beroepsprofiel Opbouwwerker" van de **Beroepsprofiel**commissie waar blijkens het colofon, in totaal 16 mensen voor verantwoordelijk waren. In 1993 was er behoefte om dat laatste profiel te herijken en te omringen met andere funderende teksten, zoals de Beroepscode. Dit leidde tot het boekje 'Professioneel Opbouwwerk' van H. Broekman (red.). Dat Profiel uit 1994 werd in 2001 aangevuld met het Statuut. Daarin worden opdracht en normen aan de hand van enkele hoofdlijnen nog eens uiteengezet.

Het Statuut Opbouwwerk werd in 2006 gecompleteerd met de bijbehorende competenties en de voorwaarden waaronder het vak uitgeoefend dient te worden. Bij elkaar vormt dit Statuut in 26 hoogglanzende pagina's de geloofsbrieven van het beroep, gezamenlijk uitgegeven door het LCO en de B.O.N. Wil schreef de inleiding en was de stimulerende kracht achter het maken van niet alleen deze laatste publicatie, maar alle hiervoor genoemde profielen.

16 Register met bijbehorend College van Toezicht

Onderdeel van zijn werk gericht op kwaliteitsontwikkeling en -borging van het opbouwwerk, was voor Wil het instellen van een Register en een College van Toezicht op het Opbouwwerk. (beide inderdaad met Hoofdletters!). Het Register werd ingesteld in 1994 en werd vanaf 1996 genoemd Register Senior Opbouwwerker. Het Register heeft geen rechtspersoon. In het Register Opbouwwerkers worden op eigen verzoek opbouwwerkers geregistreerd die blijkens vakscholing en gebleken meerjarige hoogwaardige en breed geschakeerde beroepspraktijk als allround vakbeoefenaar kunnen worden gekwalificeerd.

Dat Register was een lijst met ervaren, beproefde opbouwwerkers. Om opgenomen te worden in het Register moest je een c.v. overhandigen, waarna ballotage plaatsvond door het College van Toezicht op het Opbouwwerk. Er werden verschillende doelen beoogd met het Register. 1) Vorming van een Beroepsgroep, met ook vrij gevestigde professionals die hun dienstverlening op peil hielden en elkaar de maat namen. Registeropbouwwerkers zouden een functie kunnen krijgen in vormen van zelfevaluatie van de beroepsgroep, denk aan visitaties. Het register zou geactiveerd kunnen worden, zo was een optie, met vormen van intercollegiale toetsing en consultatie. 2) Aanvullend daaraan zouden collega's in het netwerk elkaar kunnen raadplegen (intercollegiale consultatie) en de bal toespelen als het gaat om losse opdrachten, interessante klussen 3) Het was ook een arbeidsmarkt maatregel: het staat goed op de c.v. En bij sollicitaties kon je een zwaardere functie of een hogere salarisschaal claimen, vanwege de door hoogleraren en superdeskundigen getoetste vakbekwaamheid, zo was de gedachte. In de vierde plaats fungeerde het Register mede als een middel om het College van Toezicht een doel en de hoogleraren erin een binding aan het LCO en de alledaagse opbouwwerkpraktijk te geven (zie hieronder). In de praktijk was het Register een dode letter, er werd weinig tot niets mee gedaan. Enkele tientallen namen (wisselend aantal, tussen de 50 en 100) sierde de lijst. Een aantal ingeschrevenen werkten mee aan de oprichting van de B.O.N., de landelijke beroepsvereniging opbouwwerkers.

Het besluit om het College in te stellen werd door het S.B.O. genomen in 1993 en in 1994 uitgevoerd. Het College – in jaarverslag LCO 1995 genoemd “College van Toezicht op het Register”-bestaat uit hoogleraren, onderzoekers, docenten, consultants en praktijkdeskundigen op het terrein van het opbouwwerk en de samenlevingsopbouw. I.t.t. het Register was dat College zelf wel functioneel en actief, bijvoorbeeld het keurde de achtereenvolgende Beroepsprofielen en het Statuut Opbouwwerk.

In 2003, tijdens de 38e vergadering besloot het College tot veranderingen in haar opereren. *“In overweging nemend dat de agenda van het college overwegend advieswerkzaamheden omvat, is besloten tot de vernoeming als College van Advies en Toezicht Opbouwwerk (CATO), een tenaamstelling die meer adequaat de werkzaamheden reflecteert én, in de vermelde beginletter weergave CATO, vooral ook wijsheid. Het college heeft ook een nieuwe samenstelling gekregen door de toetreding van twee nieuwe leden.”* Daartoe werden achtereenvolgens geïnstalleerd:

- drs. Bert Middel, lector Sociale Interventie aan de Noordelijke Hogeschool te Leeuwarden, tevens Eerste-Kamerlid
- mevrouw Wil Hoek, sociale projectontwikkelaar/adviseur, vooreen werkzaam als manager Humanitas Noord-Nederland.

Verder maakten toen deel uit van het College van Advies en Toezicht:

- prof. dr. Lambert Mulder (voorzitter),
- q.q.: de bijzonder hoogleraar (een vacature toentertijd),
- dr. Koos Vos,
- Dick Bussing,
- mr. dr. Joyce Hes,
- Reint Meijer
- Wil van de Leur.

Het CATO en z'n voorganger beschikten niet over een eigen rechtspersoonlijkheid.

18 **KKO: de Kring Kwaliteitsmanagement Opbouwwerk**

Dit managersoverleg inzake kwaliteit plaatselijk opbouwwerk werd opgericht eind 1998. Deze groep, onder voorzitterschap van R. van der Voorn SONOR Rotterdam, gaf vorm aan samenspraak, ervaringsuitwisseling en ondersteuning aan hen die als directielid van instellingen of als sectie – of teamcoördinator verantwoordelijk zijn voor beleid en kwaliteit van het plaatselijk opbouwwerk. Zij organiseerde enkele malen per jaar een thematische miniconferentie, en voerde beperkte quick-scans en studies uit die van belang zijn voor de kwaliteitsontwikkeling van het opbouwwerk. Een dozijn Directeuren en Hoofden nam deel aan de paar bespre-

kingen per jaar. Het KKO beschikte niet over een eigen rechtspersoonlijkheid. Thans staat de KKO in de slaapstand.

19 Moedercentra en de Landelijke bundeling ervan

Als in 1993 de werkplaatsen opbouwwerk gevoegd worden bij het LCO, komt ex-werkplaats Dordrecht medewerkster Ans van de Scheur de staf op het LCO bureau in Den Haag versterken. Zij neemt in haar portefeuille mee, de ondersteuning van een nieuwe type, experimentele voorziening in zelforganisatie: het Moedercentrum. Van meet af aan is Wil enthousiast en helpt deze van oorsprong Duitse innovatie landelijk verspreiden en zich versterken.

Moedercentra zijn multiculturele laagdrempelige buurtgerichte accommodaties opgezet door en voor vrouwen op basis van zelfbeheer en onderlinge coöperatieve samenwerking. Na een aanvankelijk bescheiden start kan er momenteel gesproken worden van ruim 45 volop draaiende Moedercentra in Nederland. En er zijn nieuwe ontwikkelingen vaders die meekwamen voor de gezelligheid hebben hun eigen Vadercentra opgericht. Moedercentra vormen een spil in de buurt en groeien mee met de ontwikkelingen in de samenleving. Het precieze aantal Moedercentra is niet duidelijk daar de organisatievormen verschillen. Sommige centra zijn een onderdeel van een welzijnorganisatie en anderen zijn zelfstandig georganiseerd.

Vanuit de sterke wens van de Moedercentra om tot nationale samenwerking en uitwisseling van ervaringen te komen, is het Landelijk Netwerk Moedercentra ontstaan. Het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) heeft het Landelijk Netwerk Moedercentra tot januari 2007 ondersteund, onder meer met onderzoek en met het ontwikkelen van de trainingsmethodiek “Vrouwen nemen de Leiding”. Deze methodiek is vastgelegd in het werkboek “Moedercentra staan als een huis”.

20 Raad van Advies van het LCO

Om bereik en doorwerking van ‘t werk te versterken besloten Wil van de Leur en Jan Bugter (vz) het LCO te voorzien van een adviesraad. Zomer 2003 kwam de samenstelling rond, maar naar verluidt is deze Raad nooit bijeengekomen. De Raad heeft in ieder geval geen rol van betekenis gespeeld in het wel en wee van het LCO, noch in de beëindiging van het subsidie aan LCO en de gedwongen overgang naar het nieuwe instituut Movisie. Leden met hun functies ten tijde van de installatie:

- Ruud Bik; korpschef politie regiokorps zuid holland zuid
- Karin Bloemen; cabaretière, zangeres
- ing. Hans de Boer; ondernemer, voorzitter mkb nederland

- René FW Diekstra ; psycholoog, lector jeugd en opvoeding, wetenschappelijk adviseur gem. rotterdam
- dr. Gradus Hendriks; oud directeur generaal ministerie van vws
- mr. Willem van Leeuwen; voorzitter aedes, vereniging van woningcorporaties
- Jörgen Raymann; cabaretier, presentator
- prof dr. Jacqueline De Savornin Lohman; emeritus hoogleraar orthopedagogiek
- drs. Ella Vogelaar; voorzitter raad van commissarissen unilever nederland, voorzitter brancheorganisatie reïntegratiebedrijven
- dr. Ruud Vreeman; burgemeester gemeente zaanstad
- prof dr. Kees van der Vijver; hoogleraar politiestudies
- dr. Herman Wijffels; voorzitter sociaal-economische raad

Lijst van publicaties Wil van de Leur

Twee exempels *De Schouw*, 1, nr. 2, 1965, p. 8 – 11.

Ten Have voor N.C.S.A. *Inter-AK (voortzetting van De Schouw)*, 3, 1967, p. 1-2.

3 De vrije tijdssituatie van de ongeschoolde, werkende jeugd in Eindhoven e.o., onderzoeksrapport, 167 blz., *Stichting Philips de Jonge Ontspanningsfonds*, Eindhoven, 1967

4 Verruiming van vrije tijd, *Gids voor Personeelsbeleid*, nr. 9, 1968, blz. 234-240.

5 Recreatie personeel in arbeidstijd en vrije tijd, Handboek Praktisch Personeelsbeleid, suppl. 6-augustus 1970

6 Samenlevingshulp buiten spel? *De Schalm*, 5, 1970, p. 285 - 290.

7 Bevolkingsaktie in de ordelijke ruimte (I). *NIMO bulletin*, 1971, p. 129 -134.

8 Bevolkingsaktie in de ordelijke ruimte (II). *NIMO bulletin*, 1971, p. 147-153.

9 Luisteren naar kritiek. *NIMO bulletin*, 1973, p. 166 - 174.

Groeiend verzet tegen sloop van oudere buurten, *Noord-Hollands Dagblad*, 17-11-1971

11 Aksie Transvaalwijk, behoud en verbetering van een oude woonwijk, *Leeuwarden* 1972, 220 blz., (samengesteld door de projektgroep, eindredactie W. van de Leur)

De Transvaalwijk, aspecten van de uitvoeringsplanning, *De Rider*, nr. 1 1972, blz. 33 -42.

Opbouwwerk op de begane grond. *NIMO bulletin*, 1974, p. 70 - 88.

14 De Twaalf artikelen des geloofs, *Volksbuisvesting*, nr. 5, 1974, blz. 190 - 192.

15 Opbouwwerk hulpmiddel bij evenwichtige besluitvorming in de stadsvernieuwing. *Bouw*, 1975, p. 613-615.

- 16 Wat denkt de staatssecretaris van verkokering? *NIMO bulletin*, 1975, 132 - 135.
- 17 Stedelijke organisatie als steunpunt voor bewonersorganisaties. *B.O.S. (Berichten over stadsvernieuwing)*, 1976, p. 10 - 12. (Samen met V. Piscaer)
- 18 Opbouwwerk in zijn relatie tot reclassering. *Proces*, maandblad voor berechtting en reclassering, nr. 11, 1976, p. 223 - 232.
- 19 De probleemgerichte aanpak in het opbouwwerk. *Opbouwwerk*, 1976, p. 135 - 144.
- 20 Opbouwwerk: tussen intermediairen en interveniëren. Paper (?); 1975-1976? (14 pagina's).
- 21 Het gegeven paard in de bek gekeken. (met Barend Samsom) In: Samsom B. (red.) *Inspraak en opbouwwerk: een haat - liefde verhouding?* Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland, 1976, p. 19 - 29.
- 22 Stedelijke organisatie als steunpunt voor bewonersorganisaties, *BOS-blad*, nr. 2, 1976, blz. 10-12
- 23 Kommissie-Polak vindt de ROA uit, *Welzijnsweekblad*, 1 juli 1977
- 24 Stadsvernieuwing, Loterij met rare nieten, *NRC-Handelsblad*, 23-9-1978
- 25 Woningvereniging starre regentenclub, *Welzijnsweekblad*, 27-1-1978
- 26 Omgaan met inspraak, red. B. Samsom, mede-redakteur, *Samsom/Wonn*, Alphen a/d Rijn 1978.
- 27 Rijk onthoudt Leeuwarden geld voor stadsvernieuwing, *Welzijnsweekblad*, 1 december 1978
- 28 Voor verdeling Saldo-gelden is billijker systeem nodig, *Bouw*, nr. 20, 30-9-1978
- 29 Waar is de korporatie voor de stadsvernieuwing? *Welzijnsweekblad*, 26-10-1979
- 30 Opbouwwerk en gemeentelijk welzijnsbeleid. (Wil van de Leur red.). *Samsom/Wonn*, Alphen a/d Rijn/Drachten, 1979. Cahier in de serie 'Praktijk informatie over opbouwwerk'
- 31 De Buurt Blijft, 10 jaar bewonersactie voor behoud en verbetering van de leeuwarder transvaalwijk, *Oude Stads wijken Overleg* Leeuwarden 1980, (H. van Veldhuizen eindred.) 391 blz., medeauteur van o.a. hfd 25 Opbouwwerk: enkele terugblikken in grote lijnen pag. 242 - 249.
- 32 Methodiek en organisatie vraagstukken. In: *Bouwstenen voor een beleidsplan*. Platform Opbouwwerk i.o. Nijmegen 1980, p. 3 - 4.

- 33 Bewonersorganisatie in wijk en buurt. In: Broekman, H. e.a. (red.), *Wijk, buurt en Welzijn*. Samsom, 1980, p. 230 - 248.
- 34 Kanttekeningen bij de verwaarlozing van het opbouwwerk in de andragologie. *Tijdschrift voor Agologie*, 1980, 8, p. 124 - 138.
- 35 In de economische problematiek in buurt en wijk ligt een uitdaging voor het opbouwwerk. *TMW-Welzijnsmaandblad*, 1980, p. 340-344 (Hoofdlijnen van een inleiding gehouden op het congres 'Opbouwwerk, methodiek en emancipatie' op 5 en 6 november 1980 te Utrecht.) **N.B. de werkelijke datum van het congres was 25 en 26 september 1980, zie ook no. 39 van deze literatuurlijst voor min of meer dezelfde tekst.**
- 36 Experiment Leeuwarder opbouwwerk: Werk en Welzijn, *OR-Informatie*, nr. Juli/Augustus 1980, blz. 12 - 13.
- 37 Sociale actie, beweging en beheersing in de samenleving. *Hulpverleners en veranderen*, Afl. III (april 1981), 53.Leu.1 - 53.Leu.
- 38 Platform Opbouwwerk, nieuw landelijk steunpunt, *Reflex*, maart 1981, blz. 11.
- 39 De beheersstrategieën van de overheid als uitdaging aan het opbouwwerk. In: *Opbouwwerk, methodiek en emancipatie*. 1982. Verslag van congres op 25 en 26 september 1980. Vakgroep Andragologie. RU Utrecht, p. 28 - 36.
- 40 De buurt blijft, *Volkshuisvesting*, nr. 10, 1981, blz. 320 - 322.
- 41 Europese stadsvernieuwing, *Reflex*, nr. 6, november 1981, blz. 25.
- 42 Achterhuis forever. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1982, nr. 1, p. 9 - 10.
- 43 "Census" - kiesrecht. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1982, nr. 1, p. 10.
- 44 Bewoners - deskundigen stadsvernieuwing. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1982, nr. 1, p. 10 - 11.
- 45 Regionale Platform Arbeids - Ongeschikten - Organisaties. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1982, nr. 1, p. 25 - 29.
- 46 Herijking noodzakelijk van het welzijnsbestel, met Jim Schuyt, *Leeuwarder Courant*, 3 april 1982.
- 47 Citaten ter ondersteuning van het beleid in de tachtiger jaren. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1982, nr. 2, p. 11 - 12.
- 48 Woonwagenkampen van klein naar groot en weer naar klein. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1982, nr. 4, p. 13 - 15. (Samen met Jim Schuyt)
- 49 Opbouwwerk blijft breder dan het "enge" welzijn. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1982, nr. 6, p. 9 - 10.

- 50 Reactie op "Doelstellingen en taken van lokaal opbouwwerk". In: M. Snel en N. van Dijk, 1982. *Lokaal Opbouwwerk*. Samsom/WONN, Alphen a/d Rijn. Praktijk informatie over opbouwwerk.
- 51 Werk en Welzijn, Gastcolumn, *OR-Informatie*, mei 1983.
- 52 Werkgroep 2000: alternatieve grünen. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1983, nr. 10, p. 13.
- 53 "Daar pakken ze je op". *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1983, nr. 11, p. 12.
- 54 Alternatief groen: Tilburg gaat het doen. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1983, nr. 12, p. 11 - 12.
- 55 Enkele aandachtspunten bij opbouwwerk op economisch terrein. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1983, nr. 13, p. 40 - 42. (Samen met Bart Lammers)
- 56 Kaderwet exit. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1983, nr. 14, p. 11.
- 57 Veelkleurige praktijk op vele plaatsen. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1983, nr. 15, p. 3 - 4.
- 58 IVA- onderzoek Werkloosheid in Oude Stadswijken : geen uitzicht voor een miljoen werklozen. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1983, nr. 16, p. 9.
- 59 Afscheid van dr.Gradus Hendriks. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1983, nr. 16, p. 10.
- 60 Welzijn of maatschappelijke ontwikkeling. *Reflex*, oktober 1984, p. 11.
- 61 Het masochistisch mechanisme. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1984, nr. 18, p. 9.
- 62 Lubbers leert.....langzaam. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1984, nr. 18, p. 9.
- 63 Kamerbehandeling Rijksplan SCW. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1984, nr. 18, p. 9 - 10.
- 64 Opbouwwerk en het werkgelegenheidsvraagstuk, twee praktijkvoorbeelden. *Tijdschrift voor Agologie*, 13, 1984, nr. 6, p. 361 - 379.
- 65 Politici de mantel uitgeveegd. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1984, nr. 19, p. 29 - 30.
- 66 Welzijns-komponent onderwijsvoorrang komt uit de verf. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1984, nr. 20, p. 9.
- 67 Voorlichting en opbouwwerk. In: G. Rijnja (red.), *Voorlichting in het welzijns-werk*. Amersfoort/Baarn, 1984, p. 78 - 94.
- 68 Huilend beton, leerzame beschrijving van morgen. *MO, mededelingen opbouwwerk*

werk, 1984, nr. 20, p. 10 - 11.

- 69 Hoe dan, Brinkman? *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1984, nr. 26, p. 9.
- 70 Onderzoek naar opbouwwerkformatie vertoont evenwichtig beeld. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1985, nr. 30, p. 23 - 24.
- 71 La face cachee de L'Amérique. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1985, nr. 36, p. 21.
- 72 “Moederke, ge kunt een Melitta-zakje toch meermalen gebruiken, trouwens....koffie....” *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1985, nr. 37, p. 3 - 4.
- 73 Ten geleide (bij themanummer WAO-AAW platforms). *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1985, nr. 39, p. 3.
- 74 Werk en welzijn: Tweede Kamer moet De Koning de oren wassen. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1986, nr. 40, p. 10 - 11.
- 75 Ten geleide (bij themanummer stadsvernieuwing). *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1986, nr. 41, p. 3 - 4.
- 76 De staat van de stadsvernieuwing: een “must” (recensie). *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1986, nr. 41, p. 5 - 6.
- 77 Circulaire Sociale Zaken over Werk en Welzijn. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1986, nr. 44, p. 3.
- 78 “Uitsnijden” sociaal-cultureel ontwikkelingsbeleid dient geen enkel zinnig doel. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1986, nr. 47, p. 3 - 4.
- 79 Halvering RBR/SCW: “Wethouder Jansen mag de strotten dichtknijpen”. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1986, nr. 47, p. 5.
- 80 Van Gils/Hillman/Kraaijeveld in netwerkperspectief. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1986, nr. 49, p. 5 - 7.
- 81 Werk en welzijn weer tussen wal en schip. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1987, nr. 51, p. 6.
- 82 “Armoede” op de politieke agenda? *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1987, nr. 53, p. 14.
- 83 Verstarring en verarming. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1987, nr. 58, p.3.
- 84 Voorwoord (in het thema nummer Regionale omroepen en bewonersorganisaties). *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1987, nr. 59, p. 3 - 4.
- 85 Conferentie Maatwerk: mat politiek forum. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1987, nr. 60, p. 12.

- 86 *Friesland-Park*, een ontwerp idee. Den Haag Platform Opbouwwerk, 1987.
- 87 Het ontwerpen van bestaande wijken, een uitdaging. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1988, nr. 63, p. 17 - 22 (annex 'Sotel-bedrijven', een initiatief met perspectief)
- 88 Ten geleide (Bij themanummer over de buurt-, wijk- en dorpskrant in Nederland). *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1988, nr. 64, p. 3 - 4.
- 89 Commentaar tijdens conferentie 'Opbouwwerk, een marktprincipe'. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1988, nr. 65, p. 17.
- 90 De 0-de lijn en de verantwoordelijke samenleving. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1988, nr. 66, p. 9 - 14.
- 91 Rapport adviescommissie HSAO en het beroep opbouwwerk. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1989, nr. 74, p. 3 - 4.
- 92 Reactie (op artikel Vakopleiding opbouwwerk tussen wal en schip). *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1989, nr. 78, p. 19 - 20.
- 93 Het adagium: sociale vernieuwing. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1989, nr. 79, p. 3.
- 94 Is er iets mis met de banenpools? *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1990, nr. 84, p. 5 - 6.
- 95 Gezonde initiatieven in een zieke samenleving. Ten geleide *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1990, nr. 88, p. 3.
- 96 Sociale vernieuwing als down to earth-operatie geschetst vanuit het opbouwwerk. In: *Het samenlevingsgebouw*, sociale vernieuwing en de kwaliteit van de woonomgeving. Speciale editie van *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1991, nr. 91, p. 4 - 14.
- 97 Bijdragen aan maatschappelijke ontwikkeling. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1991, nr. 93, p. 7 - 12 (co-auteur Harry Broekman).
- 98 De herverkaveling van de sociale ruimte. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1991, nr. 95, p. 14 - 15.
- 99 Werk en welzijn in sociaal vernieuwingsperspectief. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1991, nr. 96, p. 35 - 39.
- 100 Landelijk Centrum Opbouwwerk opgericht. *MO, mededelingen opbouwwerk*, 1992, nr. 109, p. 13.
- 101 Samenlevingsopbouw. *MO/ samenlevingsopbouw*, 1993, nr. 110, p. 3.
- 102 PTT-POST als sociale vernieuwings-kans? *MO/ samenlevingsopbouw*, 1993, nr. 110, p. 4.

- 103 Het nieuwe landelijk Centrum Opbouwwerk. *MO/samenlevingsopbouw*, 1993, nr. 110, p. 11.
- 104 De valkuilen van de pragmatiek. *MO/ samenlevingsopbouw*, 1993, nr. 110, p. 29 - 31.
- 105 Haagsche tram uit de bocht. *MO/ samenlevingsopbouw*, 1993, nr. 115, p. 31.
- 106 Herverkaveling van de sociale ruimte, in een vastgestroefd land. *MO/samenlevingsopbouw*, 1993, nr. 118, p. 4 - 5.
- 107 *Opbouwwerk is een vak apart*, dat nu iedereen de boer op moet, verandert daar niks aan. *MO/samenlevingsopbouw*, 1994, nr. 124, p. 36. (Dit is een reactie op een artikel van Maria Ruygrok, *Opbouwwerk dreigt te verdwijnen als herkenbare beroepsgroep, 'Het is geen vak apart'*. Welzijnsweekblad no. 20 1994 p. 10/13.)
- 108 Het ontwerpen van bestaande wijken, een uitdaging voor de komende jaren. *MO/samenlevingsopbouw*, 1994, nr. 127, p. 22 - 25. (Bijdrage ten behoeve van de Volkshuisvestingsdagen 29 en 30 september 1994, in het teken van Volkshuisvesting in de wijken)
- 109 Opbouwwerk moet vooral ook ontwikkelingswerk zijn *MO/samenlevingsopbouw* /1995, no. 133, p.8
- 110 Het ontwerpen van bestaande wijken. Verslag van een olympiade over dit thema. *MO/samenlevingsopbouw*, 1995, nr. 135, p. 4 - 8.
- 111 Veertien Campagnes als opbrengst. *MO/samenlevingsopbouw*, 1996, nr. 138, p. 20.
- 112 Sloop en nieuwbouw in naoorlogse wijken. De (gevolgen voor) sociale structuren. *MO/samenlevingsopbouw*, 1996, nr. 140, p. 8 - 9.
- 113 Discussie over sociale opbouw van buurt en wijk zwelt aan. *MO/ samenlevingsopbouw*, 1996, nr. 142, p. 3.
- 114 Het NWR Leefbaarheidsonderzoek en de agenda van het opbouwwerk in Nederland. *MO/ samenlevingsopbouw*, 1996, nr. 144/145, p. 34 - 36.
- 115 Hartelijke ontvangst op het stadhuis van Rotterdam voor nieuwe hoogleraar 'wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk'. *MO/ samenlevingsopbouw*, 1997, nr. 146, p. 12.
- 116 RMO-advies over 'stedelijke vernieuwing'. Kansen missen voor open doel. *MO/samenlevingsopbouw*, 1997, nr. 150, p. 36 - 37.
- 117 A pink elephant revisited. Inleiding op de LCO/SBO – vakconferentie 1997. *MO/ samenlevingsopbouw*, 1997, nr. 152/153, p. 58 - 61.
- 118 Er hangt een prijskaartje aan sociaal beleid. *MO/samenlevingsopbouw*, 1998,

nr. 157, p. 32.

- 119 Weven aan samenleven: (G)een draad in handen. *MO/samenlevingsopbouw*, 1998, nr. 160/161, p. 37 - 40.
- 120 Bevordering veiligheid & leefbaarheid vooral gebaat bij: Verbetering horizontale sociale structuren. *MO/ samenlevingsopbouw*, 1999, nr. 163, p. 4 - 6.
- 121 Pijnpunten in de beroepsuitoefening. *MO/samenlevingsopbouw*, 1999, nr. 168-169, p. 54 - 55.
- 122 Kwaliteitspanels, stadspanels en 'grassroots' panels, instrumenten voor vraagsturing in de welzijnssector. *Vitale Stad* ,3, nr. 3, 2000, p. 22 - 23 (Samen met Rally Rijksschroeff)
- 123 RMO-rapport Aansprekend Burgerschap. Aansprekende diagnose mondt uit in smal management/advies. *MO/samenlevingsopbouw*, 2000, nr. 171, p. 26 - 27.
- 124 Een vadercentrum in Laak. *MO/samenlevingsopbouw*, 2000, nr. 173, 8 - 9.
- 125 Aanzet tot het opnieuw verknopen van verticaal en horizontaal. *MO/samenlevingsopbouw*, 2000, nr. 173, p. 11 - 12.
- 126 Loket W (column). *MO/samenlevingsopbouw*, 2001, nr. 184/185, p. 7.
- 127 Kleinschalige zelforganisatie en coöperatie als prioritair belang voor de samenlevingsopbouw. *MO/ samenlevingsopbouw*, 2001, nr.184/185, p. 21-22.
- 128 Komen mensen, burgers terug op de politieke agenda? (Column). *MO/samenlevingsopbouw*, 2002, nr. 186, p. 7.
- 129 Agenda van de toekomst? (column). *MO/samenlevingsopbouw*, 2002, nr. 188, p. 7.
- 130 Case – beschrijvingen in het opbouwwerk, werken aan vakmanschap door vallen en opstaan. *Opbouwwerkschrift*, 2002, nr. 1, 4 - 7.
- 131 Cliënt-situatie en cliëntstelsel. *Opbouwwerkschrift*, 2003, nr. 3, p. 23.
- 132 Het ambacht in twee plaatjes. *Opbouwwerkschrift*, 2003, nr. 5, p. 23 - 24.
- 133 Subsidie: de vervuiler bepaalt? *Opbouwwerkschrift*, 2003, nr. 6, p. 20 - 21.
- 134 Beleid en biljarten (column). *MO/samenlevingsopbouw*, 2003, nr. 193, p. 9.
- 135 En nu de praktijk: tussen markt en staat ligt de straat. In: *'Uitsluitend insluitend'*. Presentatie / openbare les lectoraat Zorg en Welzijn. Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, 2003, p. 107 - 110. (Coreferaat bij openbare les van lector B. Middel)

- 136 Analyse en conclusie bij de casus 'Het ontstaan van de Ruilwinkel. In: *Opbouwwerkschrift*, 2004, nr. 9, p. 8 - 9.
- 137 Conditie voor opbouwwerk . De beroepsgenoten moeten nu hun steentje bijdragen. *Opbouwwerkschrift* nr. 9 december 2004.
- 138 Sociale architectuur als maatschappij uitdaging. *MO/samenlevingsopbouw*, 2005, nr. 204, p. 52 - 53.
- 139 WMO: kansen voor het opbouwwerk (Column). *MO/samenlevingsopbouw*, 2005, nr. 205, p. 11.
- 140 Ondernemend opbouwwerk, competent en betrokken je vak uitoefenen. *MO/samenlevingsopbouw*, 2006, nr. 208, p. 30.
- 141 Actieve burger of vrijwilliger (Column). *MO/samenlevingsopbouw*, 2006, nr. 209, p. 11.

Over deze lijst: Voor welke ideeën zocht hij met zijn pen de openbaarheid? Daartoe werd deze collectie van uiteindelijk 141 stuks bijeengebracht. Voor het opstellen van deze lijst bewandelden we vooral twee wegen 1) Alle nummers van het vakblad MO/Samenlevingsopbouw werden doorgelooid op door hem ondertekende artikelen. 2) Met toestemming en hulp van Ineke en Manon van de Leur werd in de werkkamer van Wil gezocht naar auteursexemplaren, overgedrukt en fotokopieën van artikelen van zijn hand. Deze zoektocht langs twee wegen resulteerde in 141 artikelen.

Wil heeft meer geschreven dan deze 141 nummers: In de schoolkrant van de Sociale Academie te Eindhoven, in MO/Samenlevingsopbouw in de rubriek Ten Geleide waarin hij de voorliggende tijdschriftaflevering introduceerde en voorts zijn er vanzelfsprekend vele vergaderstukken voor het bestuur van COL; resp. LPO/LCO, van zijn hand. Hetzelfde geldt voor agendastukken die hij maakte in dienst van de NRMW. Daarenboven zal een aandachtig speurder nog wel enkele tijdschrift- en krantenartikelen kunnen vinden, met name in de periode voor 1980, waarvan hijzelf geen kopie (meer) had. Het ging ons niet om de volledigheid van de lijst als doel op zich, maar om een betrouwbaar beeld van zijn denken te kunnen schetsen aan de hand van volgende, relevante en representatieve *gepubliceerde* artikelen van hem.